

contat. 2 ff. 4 ff.

Sammelhof u

- 1)
- 2)
- 3)
- 4)
- 5)
- 6)
- 7)
- 8)
- 9)
- 10)
- 11)
- 12)
- 13)
- 14)
- 15)
- 16)
- 17)
- 18)
- 19)
- 20)
- 21)
- 22)
- 23)
- 24)
- 25)

I. F. M.

DE

לְחֹרֶת הַבְּרִית
רִאשֹׁנִים

SEV

TABVLIS FOEDERIS
PRIORIBVS

PRAEMISSA COMMENTATIONE

DE

TABVLIS QVIBVSDAM
VETERVM

PRAESIDE

IO. CHRISTOPHORO
VVICHMANNSHAVSEN

LINGVAE SANCTAE RELIQVARVMQVE ORIENTALIVM
PROFESS. PVBL. FACVLTATIS SVAE SENIORE
ET BIBLIOTH. ACAD. DIRECTORE

SVSCEPTORE EX SACRO FONTE PIO CVLTV

IVGITER PROSEQVENDO

PVBLICE DISSERT

AVCTOR

M. IO. FRIDERICVS MICHAELIS
VITTEMBERG. SAXO

XVI CALENDAS OCTOBRIS A. ∞ DCCXIX.

IN AVDITORIO MAIORI.

VITTEMBERGAE, EX OFFICINA GERDESIANA.

PROGRAMM

LEBENS
L. 1787

TABULIS FORDERIS

PRIORIVS

PRÆMISSA COMMENTATIONIS

DE

TABULIS QVIBVS DAM

VETERVM

PRÆMISSA

IO. CHRISTOPHORO

VVICHMANNSHAVSRI

ET ALIIS SACRÆ REGIÆ ACADEMIÆ ORIENTALIVM

PROFESSORIBVS FACULTATIS SVÆ SENIORIBVS

ET ALIIS ACADEMICIS

SVBSCRIBERE ET LEGERE

WOLFFENBUTEL

1787

ACTVS

M. IO. TRIGERICVS MICHAELIS

PROFESSOR

UNI. CASIMIRI GOTTORGIÆ A. M. D. C. C. LXXVII

IN ACADEMIA

WOLFFENBUTEL, EX OFFICINA

PROOEMIUM.

laborem aliquem, DEO annuente, de TABULARIS TESTAMENTI, seu, FOEDERIS, suscepturi, nulli nobis arrogamus, nos omnium primos, hac in scena, versari, quum jam pridem, viri, in literatura, & antiquitate, orientali adprime versati, hac in re, aliqua opera sint defuncti. Tres autem, ex iisdem, potissimum, se nobis obtulerunt, quorum ut expressam, hic, mentionem faciamus, necessarium esse videtur. Primus, & antiquissimus, est ipse PHILO IYDAEVS, qui peculiare libros, *de Vita Moysi*, & *Decalogo*, conscripsit, ac, praeterea, *de numero praeceptorum*, in tractatu: *De eo, quis rerum divinarum haeres sit*, fusa, & erudite, exposuit, quae omnia, in Operibus ejus, junctim editis, reperiuntur. Hic itaque *Philo*, multa historiae Tabularum foederis capita tangit, sed pauca perficit, imo potius, methodo sua, quam constanter, in omnibus suis scriptis, sequitur, plura, quae ad doctrinam, maxime autem mores formandos, spectant, quam, quae ad antiquitatem referenda sunt, proponit. Hunc defectum Io. BUXTORFIVS, *filius*, peculiari, atque proluxa, *Dissertatione, de DECALOGO*, conscripta, supplere studuit, quam tamen nobis, frustra eandem quaerentibus, hucusque, nondum inspicere licuit. Habemus, interim, ex HOTTINGERO (a), CARTVVRIGHTO (b), RIVETO (c), & IO. BENED. CARPZOVIO (d), illam plurimis, de materia hac, memorabilibus refertam esse, de quo, si reliqua laudati *Buxtorfii* scripta conferantur, nullo modo dubitandum erit. *Hottingerus* sigillatim eam, in materia de *Distributione praeceptorum*, significatione vocis דָּבָר, ad Decalogum applicatae, creatione, & materia, Tabularum, ac

A 2

nomine

(a) *Thef. Philol. var. in locis.* (b) *Notis ad Exodum.* (c) *OO. tom. I. Praelect. plenioribus in Exod. cap. XX.* (d) *Dissert. de quaest. S. quoniam Arca foederis pervenerit?*

nomine earundem, quo, scilicet, *Tabulae testimonii* dicuntur, commendat. *Cartwrightus* non saltem singularia quaedam de nomine ערוך; sed etiam de intentione DEI, quare Tabulas lapideas, & non alius materiae, condiderit, & posteriores Mosi fabricandas injunxerit, in eadem se reperisse, testatur. *Rivetus* illam, uti *Hottingerus*, in negotio de distributione praeceptorum, laudat, annoque 1643. editam esse, docet. *Carpzovius*, tandem, hanc, quam eruditissimam judicat, *Dissertationem*, in quaestionibus: Vtrum arca foederis, atque tabulae, in eadem reconditae, una cum aliis vasis, in *Babelem* deportata; an vero *Hierosolymis*, vel alibi, in *Terra sancta*, abscondita fuerit? porro, an *Romae*, adhuc, genuina Arca foederis, auro denudata, asservetur? consulendam statuit. Ex his omnibus satis apparet, plurima de tabulis testamenti capita, jam dudum, a *Buxtorfio* occupata esse, quae, denuo, sub examen revocare, supervacaneum videri posset. Quamvis autem, primo intuitu, ita existimare quis poterat, non tamen nobis arduae desunt rationes, quae propositum nostrum, magis magisque, stabiliunt, atque confirmant. Si enim, vel maxime, *Buxtorfium juniorem*, ob singularem, in literatura orientali, peritiam, magni aestimemus, fatendum tamen erit, ipsius Scripta, quae antiquitates in primis respiciunt, *Rabbinorum* praesertim placita proponere, & Lectori, ob horum testimonia, magno numero, applicationi praemissa, taedium propemodum aliquid creare, quod, vel ex *Exercitationibus* ejusdem, ad oculum patefcit. Et, quanquam neque ad hoc attendere velimus, nihilominus tamen ex titulo *Dissertationis, de Decalogo*, informamur, eandem generaliore esse, & unicuique adeo, partes ipsius, peculiari opera, pertractandi, licentiam concedi, id quod & a multis, jam pridem, tentatum fuit. Accedit, & ex simili materia, argumentum, pro nostra sententia, urgendum, quod, licet idem *Buxtorfius*, eadem, quam exposuimus, methodo, *Historiam arcae foederis*, olim conscripserit, hoc tamen non obstante, supra laudatus *CARPZOVIVS*, duplici in *Dissertatione*,
de

de Arca foederis, & de Quaestione S. quonam arca foederis pervenerit? eandem materiam, erudite sit prosequutus. Tertius, de tabulis testamenti, Scriptor, quem hic adducere constituimus, est Io. ADAMVS OSIANDER, *Theologiae in Academia Tubingensi P.P.* Hic in *Typo Legis Moralis*, ex occasione dicti Iacobaei, quod cap. V. legitur, exhibito, integrum Decalogum, Theologice magis, quam Philologice, explicavit, ita tamen, ut de omnibus, fere, Tabularum foederis capitibus, copiose admodum, atque erudite, sit commentatus. Sed, neque hujus Viri labor animum nostrum turbat, aut a coepto proposito retrahit, quandoquidem idem, quod de Dissertatione *Buxtorfii* monuimus, hic quoque locum invenit, nimirum hoc scriptum generalius objectum habere, cujus partem specialiore nobis pertractare integrum erit. Deinde scopus celebris hujus Theologi, ut docuimus, non tam Philologica, quam Theologica, hujus argumenti fuit evolutio, unde nec ubique istiusmodi Auctores, quales, si thema hoc priori modo consideretur, omnino adducendi erant, ab ipso allegantur, neque etiam loca Talmudico-Rabbinica clare satis, ac sufficienter, exhibentur, & praeterea, quod in primis molem tractatus, praeter necessitatem, multum adauget, Scriptorum, qui citantur, verba, quorum sensus paucis comprehendendi potuisset, in tanta copia, apponuntur, ut in quibusdam thesibus, vix una, vel altera, linea, *Osiandrum* auctorem agnoscat. Accedit porro, multa de tabulis foederis hic frustra quaeri, inter quae referenda est sententia, a *Fr. Fortunato Scaccho* producta, ast satis timide ab eodem defensa, qua scilicet asseverat, quod Tabulae foederis, in quavis Regis inauguratione, ex Arca protractae, Regique in manus datae, fuerint. Nos itaque, missis reliquis, de Tabulis testamenti, Scriptoribus, Summo Numine adjuvante, nervosam, perspicuam, atque, ut speramus, sufficientem, tam priorum, quam posteriorum, *Foederis tabularum*, dabimus historiam, quumque laudatus *Osiander*, *thesi CLXI*, veterum Tabularum, ex incidenti saltem, mentionem

nem fecerit, ulterioris praefaminis loco, Sectionem integram, de Tabulis quibusdam veterum, adornabimus, totique operi Conspectum, rerum expositarum, subjiciemus.

SECTIO I.

DE
TABVLIS QVIBVSDAM VETERVM.

§. I.

Dum *Tabularum* vocem, paulo accuratius, considerare instituimus, commodam nanciscimur occasionem, singularia quaedam, a *Criticis* huc dum, in aliis vocabulis, notata, & in hoc ipso nomine observandi, de quo & derivatio, & convenientia, ejus cum reliquis lingvis, clare testabuntur. Est autem *tabula*, judicio optimorum Criticorum, *diminutivum* a *taba*, nomine obsoleto, in cujus derivatione Auctores in varias sententias discedunt. *Prima* est CHRIST. BECMANNI (a), qua asserit, vocem *taba* ab *Ebraeo* טָבָא, quae notio *thalamum*, *conclave*, ac *tabulatum*, significat, descendere, utut, ceteroquin idem ille eam, quam mox exponemus, sententiam, non prorsus rejiciat. *Alter*a est IVL. CAES. SCALIGERI (b), qui existimat, hanc vocem a *Graeca* τράζω, quae idem est, ac τείνω *extendo*, & *Gracam* ab *Ebraica* תָּבַשׁ, ejusdem significationis, deducendam esse, eo, quod *tabulata* in aedibus extendantur. *Ultima*, quam GER. IO. VOSSIVS (c) suam facit, quamque, prae reliquis, veritate se commendare pronunciat, *tabulam*, cum antiquo *taba*, a *Chaldaico* תַּבָּא derivat, quae vox eadem, cum *tabula*, significatione gaudet. Quod si, itaque, ex his sententiis una arripienda esset, nullam, quam hanc ipsam *Vossii*, majori probabilitate niti, facile largimur, maxime quum in utraque voce, tam *Chaldaica*, תַּבָּא, quae a תָּבַשׁ descendit, quam etiam *Latina*, eadem literae, eademque significatio occurrat.

(a) de *Origin. Lat. Linguae* p. 1055. (b) de *Causis L. L. cap. 31.* (c) *Etymol. Linguae Lat. f. 509.*

currat. Notat autem tabula figuram oblongam, solidioris in primis materiae, cuius longitudo, plerumque, latitudinem superat, quamvis, communi usu, & ipsum quadratum, hoc nomine, insigniatur. Uti vero haec figura omni solidiori materiae applicari potest; ita certe ipsa vox, tantum non omnibus linguis est usitata. Ut, sicco pede, thema ipsum $\eta\gamma$, & $\alpha\beta\delta$, praetereamus, hoc vocabulum, quamvis in *Ebraeo* idiomate non reperiatur, apud recentiores tamen *Ebraeos*, *Talmudicos* maxime, est receptum, ita, ut ipsis $\alpha\beta\gamma\delta$ idem sit, quod *Tabula*, & $\alpha\beta\gamma\delta$, quod *tabellarius*, cuius rei exempla *BVXTORFIVS* (d) allegat, ex quibus non pauca, in ipsa thematis nostri tractatione, inferius occurrunt. Ad *Graecos* ubi nos conferimus, singularem convenientiam horum, cum recentioribus *Ebraeis*, observamus. Misso enim verbo $\tau\acute{\alpha}\lambda\omega$, & $\tau\acute{\epsilon}\iota\omega$, apud eosdem ipsa notio $\tau\acute{\alpha}\beta\lambda\alpha$ legitur, quae, *Suida* teste, est $\delta\acute{\nu}\omicron\mu\omicron\iota\ \pi\omicron\upsilon\delta\iota\acute{\alpha}\varsigma$, seu *nomen lusus*, qui lusus etiam $\tau\alpha\beta\lambda\omicron\nu$, & $\tau\acute{\epsilon}\iota\upsilon\lambda\alpha$, nominatur. Neque mirum, in $\tau\acute{\alpha}\beta\lambda\alpha$ contractionem aliquam vocis Latinae institui, quum &, quandoque, apud ipsos Latinos usu veniat, ut, compendii causa, *tablas* pro *tabulas*, & *siml* pro *simul*, usurpent, quemadmodum id *GRONOVIVS*, (e) non inerudite, adnotat. Porro a $\tau\acute{\alpha}\beta\lambda\alpha$ verbum $\tau\alpha\beta\lambda\acute{\iota}\zeta\epsilon\nu$ deducitur, quod *lusum in tabula instituere* significat, quorsum & vocabula $\tau\alpha\beta\lambda\iota\sigma\tau\acute{\iota}\varsigma$, $\tau\alpha\beta\lambda\omicron\pi\acute{\alpha}\rho\omicron\chi\omicron\varsigma$, $\tau\alpha\beta\lambda\omicron\delta\acute{\omicron}\chi\omicron\varsigma$, & $\tau\alpha\upsilon\lambda\omicron\delta\acute{\omicron}\chi\omicron\varsigma$, quibus ille, qui *tabulam lusoriam exhibet*, insignitur, atque tandem $\tau\alpha\beta\lambda\iota\omicron\pi\eta$, *nomen Deae aleatorum*, sunt referenda. Praeter haec, apud eosdem etiam, $\tau\alpha\beta\acute{\epsilon}\lambda\lambda\alpha$, $\tau\alpha\beta\acute{\epsilon}\lambda\lambda\acute{\alpha}\rho\iota\omicron\varsigma$, $\tau\alpha\beta\acute{\epsilon}\lambda\acute{\alpha}\rho\iota\omicron\varsigma$, & $\tau\alpha\beta\acute{\epsilon}\lambda\lambda\acute{\omega}\nu$, ex significatione, *Latinis* magis usitata, occurrunt, de quibus, si plura desiderentur, *CAR. DV FRESNE* (f), & *SVICERVUS*

(d) *Lexico Talm.* p. 850. & 851. (e) n. IV. literis ad Io. Rhodium, quae exhibentur a Ferrario, lib. 1. c. 39. de re vestiaria, apud Graevium tom. VI. *Antiqu. Rom.* p. 689. (f) *Glossar. ad Script. mediae & infimae Graecitatis*, tom. I. p. 1519. 1520.

CERVS (g), conferendi erunt. Ad reliquas, occidentales in primis, si progrediamur, Linguas, a matre sua non recedit *Ita-lica*, in qua vox *tavola* occurrit; *Hispanica*, cui nomen *tabla* familiare est, ut & *Gallica*, in qua voces, *une table*, *tabellion*, *tablage*, reperiuntur. Nec *Germanica*, hac in re, peculiare quid habet, quam *Anglica*, aliaeque linguae, sequuntur. Suffragatur tandem *Bobemica*, quae vocem Latinam per *Tabule* exprimit, ut & *Polonica*, cujus vocabula sunt *Tablica*, & *Tabliczka'*, de quibus plura exempla CRAPIVS (h) exhibet. Imo, quod mirandum, ipsa lingua *Hungarica*, cujus incunabula, alias, in *Ebraea* quaeruntur, hic a *Latina* non abludivit, sed tabulae vocem per *tabla* reddit, atque, per compositionem, alia exinde vocabula format, quae apud FRANC. PARIZ PAPAI (i) videri possunt.

§. II. Quandoquidem autem, si secundum generalio-rem tabularum significationem, omnes earundem species considerare vellemus, & nimis a scopo recedendum, & prolixius, quam par erat, negotium suscipiendum, esset, hic istas, quae non magni momenti esse videntur, removebimus. Primo, igitur, loco huc referendi sunt *clavi*, in vestibus *Romanorum* olim adhibiti, de quorum appellatione & figura, SALMASIVS (k), RVBENIVS (l), & FERRARIUS (m) inter se disceptant. *Salmasius* existimat, illos ita appellatos esse, a forma tabularum, tesserarum scilicet, aut calculorum, ideo, quia infimae *Latinitatis* Auctores, tabulas, orbiculos ligneos, quibus in tabula luditur, nominarunt. Utque porro evincat, tabulas vestium rotundas fuisse, ex *Anastasio* locum adducit, in quo refertur, Leonem III., in circuitu altaris B. PETRI, *Apostoli*, fecisse tetra-
vela

(g) *Thesauro Eccles. tom. II. p. 1228. & 1229.* (h) *Thesauro Polon. Lat. & Graeco.* (i) *Diction. Hungarico, Leutschov. 1708. edito.* (k) *ad Vopiscum.* (l) *de re vestiaria, lib. I. c. 24. apud Graev. tom. VI. Antiqu. Rom. p. 1002.* (m) *in Analectis de re vestiaria, cap. 30. apud eund. p. 112.*

vela rubea, holoserica alethina, habentia *tabulas*, seu *orbiculos*, de chrysoclavo, diversis historiis, depictos. Sed hoc fundamentum, quo etiam MEVRSIVS (n) nititur, RUBENIVS defruit, quando, scilicet, multis exemplis probat, *Anastasium* particulam seu, pro particula *et*, saepius usurpare, quo loquendi modo, Scriptores illos in errorem inductos esse, opinatur. Ipsius, autem, *Rubeni* sententia eo redit, clavos, ideo, tabulas dictos esse, quia tabulis longis, qua formam suam, fuerint simillimi. Neque, tamen, *Rubeni*, hoc in certamine, victoriam obtinuit, cum *Oët. Ferrarius*, integro capite, jamjam citato, *Salmasii* defensionem, non magis erudite, quam feliciter, susceperit. Nec minus, quam clavi, qui tabulae appellantur, a scopo nostro alienus est, *Tabulae lusus*, qui in *tabula*, *calculis*, *tesserisque*, peragebatur. Hujus auctorem *Cedrenus*, *Palamedem* facit, quando dicit: ἔτος ἐστὶ Παλαμῆδης, ὁ καὶ τὴν ταύλαν ἐφευγὼν, πρὸς μετεωρισμὸν τῶν τετρατῶν καὶ τὴν ἐν αὐτῇ σύνθεσιν σὺν Φιλοσοφίᾳ πολλῇ καταπέσας. Alii, e contrario, existimant, *Palamedem*, solummodo, *lusus tesserarum*, non, vero, *totius Aleae*, auctorem extitisse, quae sententiae in peculiari, de *Ludo Latrunculorum*, tractatu (o) exhibentur. Erat enim, ut hodie apud nos, sic olim, apud veteres, duplex, praecipue, qui in tabula lusoria peragebatur, *lusus calculorum*, quos & *latrunculos* vocabant, ac *tesserarum*, quem κατ' ἐξοχὴν *tabulae lusum*, seu *tabulam*, nuncupabant. De ipso lusu, tabulae distributione, & calculorum dispositione, tanquam de rebus, a scopo, & instituto, nostro, alienis, nihil monebimus, maxime, quum id jamdudum, in tractatu excitato, ab *Hoffmanno* (p) praestitum sit. Et, eo magis quidem studiose, ab uberiori hujus, quod antiquitatem sapit, capituli, investigatione, nobismet hic temperabimus, quod & *Canones Apostolici* (q), quos alii sunt secuti, & *IUSTINIANVS*, (r)

B

Episco-

- (n) *Lexico Graeco-Barbaro*. (o) *Francofurti apud Jo. Hütnerum*, 1650. cap. 2. (p) *Lexico univ. tom. IV. lit. T. f. 434*. (q) *can. 42*. (r) *Novella Justin. 123. Cap. 10*.

Episcopis, ac Presbyteris, hunc lusum interdixerint, atque adeo, pro admodum profano, eundem istum, ipso factò, declaraverint. Ludo huic tabulae adjungi potest Tabula, vel Mensa, rotunda, seu festum tabulae rotundae, a Rogero Mortimero A. C. 1279. institutum, ab Eduardo I. A. C. 1281. solennius celebratum, & ab Eduardo III. domo peculiari, ad castrum Windeleshores, quae tabula rotunda vocaretur, exstructa, confirmatum. Erat, autem, tabula haec rotunda, ut brevibus rem complectamur, ludus equestris, inde ita dictus, quod milites, antequam in arenam descenderent, vel, postquam exercitiis defuncti essent, mensae orbiculari accumberent, ad jurgia, & lites, inter Nobiles, propter sedis praerogativam, cavendas. Cum vero, saepius, caedes, & alia incommoda, inde orirentur, a CLEMENTE V. Pontif. Rom. totum hoc festum, quod Hoffmannus, & Auctores, ab ipso citati, fufius describunt, sublatum fuit. His associamus tabulam felicitis materiae, quam Vestales, si aliquando ignis, quem per κωκοζυλίξιν colebant, perpetuus, defecerat, Festo teste, terebra ferrea tamdiu terebrabant, usque dum exceptum ignem, in cavo aeneo, virgo in aedem ferret, cujus rei inventum, uti ex Hoffmanno constat, Homerus Mercurio adscribit. Nullius etiam momenti sunt tabulae tiliaceae, de quibus CAPITOLINVS (f) tradit, Pium, cum esset longus, & senex, atque incurvaretur, iisdem in pectore positus, fasciatum fuisse, ut rectus incedere posset. Istiusmodi tabulae usum multifarium Medici exponunt; siquidem eadem ista feminae, olim, ad celanda corporis vitia, utebantur, cujus loco, ad surrigendum, & exornandum, corpus, e balenae costa, ebena, aut alia subtiliori materia, adparatos, hodiernum adhibere solent. Ad feminarum tabulas illam quoque referimus, cujus mentionem OVIDIVS (t) facit, quando ita canit:

*Vis tamen interea tennes arcessere ventos,
Quos faciant nostra mota stabella manu?*

Hujus

(f) in Pio cap. III. (t) lib. III. Amor. El. 2. v. 37. 38.

Hujus tabellae, quam Graeci *πίπτρον* dixerunt, motitatione, sexus elegantior, in aestu, ventulum sibi faciebat, quod & nostro tempore, surrogata tantum tenuiori, corii, chartae, vel alius generis, materia, apud eundem, usu est receptum. Relicta, in super, Architectonicis *tabula tetragona*, quae aedium fastigiis affigi solet, ut spirantem ventum indicet, ad *Monachorum tabulas*, quae, pariter, huc non quadrant, nos conferimus, apud quos Monasticae rei Scriptores tabulam occurrere tradunt, cujus percussione monachi excitantur, ad sacram Synaxin convocantur, utque preces pro fratre, in agone mortis constituto, fundant, admonentur. Sic, pariter, istiusmodi tabula pulsabatur, cum *Breve*, uti vocant, *defunctorum* advenisset, ad labores convenientium esset, sique facultas loquendi concederetur. Et ex his ritibus, adhucdum, in Ecclesia Romana, superest percussio lignae tabulae, tribus, septimanae, uti vocatur, majoris, diebus, quibus, ex superstitione quadam, campanarum usus cessat, usitata; de quibus omnibus *Scriptores rari, atque egregii*, ab *Hoffmanno allegati*, plura dabunt. Fundamentum talium tabularum, sine dubio, mos est primitivae Ecclesiae, ad sacra, per *σήμεριον*, homines convocandi, cujus originem *Fammodustani* quidam *Sacerdotes, Hier. Magio*, nimis fabulosam, aperuerunt, quasi, nimirum, Ecclesia hunc ritum, eam ob causam, receperit, quod *Noab*, in arca, simili instrumento, ad convocanda bruta, usus fuerit. Melius ipse *Magius*, judicio *HOFFMANNI* (u), existimat, *Graecos* ideo, *Ethnicis* imperantibus, simantri usum excogitasse, ut, eo commodius, ab aereis tintinnabulis abstinere possent, quem simantri usum, etiam, in vectis in quaedam loca campanis, constanter retinuerunt. Compendiosam simantri descriptionem si desideremus, his verbis, quae forsan ex *MAGIO* (x) desumpta sunt, *Hoffmannus* eandem dabit: *Est Simantrum tabula lignea, latitudine digitorum plus minus quinque, crassitie sesqui digiti, longitudine fere pedum quatuordecim, e praeduro,*

B 2

E,

(u) l. c. fol. 184. voce, *Simantrum*. (x) *Praef. de Campanis cap. 15.*

Et, quantum materia patitur, sonoro ligno compositum. Capita foramina habent nonnulla, pennae anserinae, calamove scriptorio, pervia; cujus in medio tenuis est funiculus. Itaque, qui populum ad templum convocaturus est, antelucanis horis, ante fores templi, vel edito loco, tabulam malleis duobus, itidem ligneis, pulsat, non sine aliqua ratione musica, atque ita in gyrum sensim vertitur, quare fit, ut gradior, cum non ingrata raucedine, sonus edatur. Tabula, vero, qua arctior est, quasi librae scapus, in sinistro pulsantis humero quiescit; Ac ne pulsando dilabatur, funiculo, mordicus apprehenso, retinetur; manibus enim non licet, tum quod, ea apprehensa, sono non parum decedit, tum quia utraque manus malleo impeditur: ita enim ambabus manibus percutitur, ut nunc quaedam frequentamenta, nunc quasdam quasi pausas audias. Ultimo, tandem, loco non praetereunda est tabula, genus instrumenti musici, de osse fieri solita, quam Cantor, in Ecclesia, manu sua tenebat, uti res apud laudatum, aliquoties, Auctorem, perspicue, atque nervose, explicatur.

§. III. Nos, ut ad institutum, & rem, propius accedamus, de ejusmodi tabulis, hoc in capite, potissimum agemus, quae, cum leges, pacta, foedera, aliaque publica, & privata, negotia exhiberent, singularem usum in re tam publica, quam privata, olim, habuerunt. Antequam, autem, ipsum opus aggrediamur, ante omnia expendendum erit, undenam factum, quod, antiquioribus temporibus, leges, acta publica, & omnia, quae scribi solebant, in tabulas conjecta fuerint. Causam, autem, hujus rei partim in usu, ac consuetudine, partim, insuper, & potissimum quidem, in indigentia illorum temporum quaerendam esse, existimamus. Cum, enim, membranae nondum invaluisse, primo folia arborum, deinde interior corticis tunica, tandem ipsae tabulae, vel tabellae dolatae, ad scribendum adhibitae fuerunt. Hae ipsae, vero, duplicis generis erant, vel schedae, vel tabellae ceratae. Schedae in privatis negotiis adhibebantur, & nudam tantum tabulam, nulla materia obductam, sistebant;

sistebant; *tabellae*, autem, *ceratae* literis exarandis, diariis conficiendis, suffragiis ferendis, aliisque negotiis, inserviebant. Materia ipsa tabularum, communissime, *buxus* erat, cujus tamen in locum, ad perpetuitatem, & splendorem, rei, saepe *aes*, *ebur*, *plumbum*, & *lapides*, substituebantur. Praeter consuetudinem, & indigentiam, illorum temporum, si, in primis, Legum tabulas spectemus, non male, etiam, fundamentum hujus rei, in imitatione quadam tabularum foederis, a summo Numine *Judaeis* concessarum, collocatur, cum & alias *Gentiles*, & ex cultu, & ex politia *Judaeorum*, multa ad usus suos transtulerint.

§. IV. Pro ratione, vero, illarum rerum, quae tabulis inscribebantur, tabulae quoque variae erant, quas omnes, generalius in *publicas*, & *privatas*, dispescemus. Inter *publicas*, autem, cum se iterum nobis offerant & *tabellae*, & *tabulae*, congruum erit, ut de istis, primo loco, exponamus. Erat olim, modus geminus, secundum *BVD AEV M* (y), suffragia, & sententias, ferendi, voce, nimirum, & *tabellis*, quibus *ANTONIVS AVGVSTINVS* (z) tertium addit, qui *manu*, aut *pedibus*, peragebatur, quem, tamen, celebritate, duo priores post se relinquunt. *Tabellis* ipsis antiquior, ut & magnificentior, ornatiorque, mos erat, voce suffragium, ac sententiam, dicendi, qui, *GRVCHIO* (a) judice, ad *annum Urbis 615*. perduravit, cui, deinde, tabella, variis legibus tabellaris introducta, successit. Harum tabellarum scopus eo tendebat, ut quisque, liberius, sententiam suam proferre posset, quare, etiam, *SALLVSTIVS*, ubi de constituenda *Republica* praecepta exhibet, tabellam istiusmodi laudibus evehit, ut dicat, eam obtentui fore, quo magis libero animo populus facere audeat. Hinc *CICERO* (b) tabellam, *indicem*, &, alibi, *vindicem*, *tacitae libertatis* vocat, gratamque, ideo, populo esse, pronunciat, (c) quia frontes homi-

B 3

num

(y) *Annotat. in Pandect. fol. 341.* (z) *Libro de legibus, cap. 14. apud Graevium, Thes. Antiq. Rom. tom. 2. p. 1166.* (a) *de Comit. Rom. Lib. 1, cap. 4. apud eund. tom. 1. p. 607.* (b) *Orat. contra Rullum.* (c) *Pro Plancio.*

num aperit, mentes tegit, eamque dat libertatem, ut, quod velint, faciant: promittantque, quod rogentur; unde, etiam, *Gabinus* jam prohibuerat, ne quis tabellam inspiceret, ne rogarer, ne appellaret, ut ita populo, ab omni parte, in creandis magistratibus, liberum iudicium relinqueretur. Ufus tabellarum maximus, frequentissimusque, erat in *Comitiis magistratuum, legum, & in iudiciis*. Quod ad *comitia magistratuum* atinet, exhibebatur tabella singulis omnium centuriarum, quae centuriae, sorte, ordinatae erant, primo tamen loco *centuria praerogativa*, ad suffragium, ex loco, tribunali illius, qui comitia habebat, propinquo, evocabatur, ipsique tabellae tradebantur, quam immediate *prima Equitum centuria* excipiebat, tandem, vero, omnes primae classis, ut & reliquarum, sequebantur. Numerus tabellarum, iis in comitiis, incertus erat, siquidem tot diribebantur tabellae, quot candidati se offerebant, unde mox plures, mox pauciores, distribuebantur. Quemadmodum, autem, tot tabellae exhibebantur, quot candidati aderant; sic, etiam, unicuique tabellae unum tantum, certi cujusdam candidati, nomen inscribatur. Neque, tamen, illud integrum, sed tantum prima ejus litera, apponebatur, qui mos, quandoque, fraudibus ansam praeberebat, quod haec *CICERONIS* (d) verba testantur: *Is, posteaquam intellexit, posse se, interversa aedilitate, a L. Pifone Consule, Praetorem renunciari, si modo eadem prima litera competitorem habuisset aliquem: aedilitatem duobus in locis, partim in area, partim in hortis suis, collocavit*. Ne, vero, frequentiores, majoresque, fraudes exercerentur, non consuetum erat, tabellas domo afferre, sed ab initio pontium, per quos centuriae in septum, seu ovile, quorum duo in campo Martio erant, procedebant, illae a *diribitoribus* unicuique exhibebantur. His inserviebant *Cistae*, quibus tabellae in campum deferebantur, quod ex loco ad *Herennium* (e) patet, ubi refertur, *Q. Cepionem*, cum *L. Saturninus* legem frumentariam de

(d) *Orat. pro domo sua.* (e) *Lib. I.*

de semissibus, & trientibus, contra rempublicam, laturus esset, stipatum viris bonis, impetum fecisse, pontes disturbasse, *cistasque*, vel *cistellas*, disjecisse, quamvis MANVTIVS (f) locum hunc de *stella* potius, quam *cistella*, intelligendum esse, credat. Graviter, enim, eodem *Manutio* teste, illi errant, qui, eundem *cistarum*, & *stellarum*, in comitiis, usum fuisse, existimant, cum tamen *stellae*, nomina tribuum, aut centuriarum, continuerint, quibus, sorte eductis, suum quaevis locum, in ferendo suffragio, cognoscebat; *cistellae*, vero, ipsas tabellas comprehenderint, quae, sine sorte, viritim tribubus, aut centuriis, suffragiorum causa, ministrabantur. Ipsum *suffragium*, separatione tabellarum, nominibus istorum, quibus sententiam dicentes favebant, signatarum, ferebatur, quo facto, tabellae iterum in cistam, quam *Rogatores*, ingredientibus in septum, seu ovile, proponebant, conjiciebantur. Id, vero, de omnibus, non est accipiendum, cum tot, tantum, tabellae redderentur, quot magistratus creandi erant, quemadmodum ita in Consulium, Centuriorumque, creatione, duae; in Praetorum, sex, octo, decemve, pro numero Praetorum creandorum, exhibebantur. Omnes autem, in cistas propositas, simul deponebantur, ne, tot vicibus, centurias revocare oporteret, quot magistratus creandi essent, cum alias, in Praetorum creatione, pro unis comitiis, vel octo celebranda fuissent. Sic, de hoc negotio, *Gruchius* iudicat, qui & aliam celebrem quaestionem, *an, nimirum, postquam alienjus centuriae sententia lata erat, diribitores easdem tabellas rursus exhibuerint?* graviter decidit (g). Existimat autem, semper novas tabellas distributas fuisse, idque, variis argumentis, comprobatur. Primum robur sententiae ejus addit inaequalitas centuriarum, quod scilicet aliae aliis frequentiores fuerint, atque, hac ratione, fieri non potuerit, ut eadem prioris centuriae tabellae, sequenti majori distribuerentur. Deinde evincit, si se-

cus

(f) *De Comitibus Rom. cap. 15. apud Graevium tom. I. p. 526. (g) l. c. Graev. p. 614.*

cus statueretur, centuriam posteriorem certo certius pauciores, quam priorem, tabellas accepisse; in comitiis enim legum, uti mox audiemus, non nisi duae dabantur tabellae, quarum tamen una tantum in cistam conjiciebatur; in comitiis vero magistratum tot tabellae exhibebantur, quot candidati erant, tot autem tantum, quot magistratus creabantur, in cistam mittebantur. Hinc, itaque, extra omne dubium positum est, sequentes centurias, non tot tabellas, quot prima habuit, accepisse, sicque easdem, libertate suffragiorum sublata, non aliam, quam prioris centuriae sententiam, dicere potuisse. Quod si vero aliquis *Gruchio* hoc dubium moveret, tabellas, quas singuli, ex priori centuria, retinuerunt, rogatoribus, deinde, redditas fuisse, facile is nodum ex incommodo, quod hanc sententiam comitatur, solvet. Illae enim tabellae rogatoribus, vel aperte, vel occulte, reddendae fuissent. Si aperte, suffragium celari non potuisset, quia ex redditis tabellis apparuisset, quae in cistas coniectae essent; si occulte, cistae ad omnes centurias, denuo deferendae fuissent, quod, propter temporis angustiam, fieri haud potuisset. Id, itaque, evictum manet, diribitores tantam copiam tabellarum praeparasse, ut, omnibus centuriis novas exhibere, prorsus non difficile fuerit. Sed satis de hac *Gruchio* quaestione, ad suffragium jam redeamus, circa quod sequentia annotanda veniunt. Collectis, per *rogatores*, totius centuriae tabellis, suffragiis educendis, *custodes* adhibebantur, quorum munus erat, describere suffragia, totque puncta, in tabella notare, quot tabellae similes reperirentur. Hoc facto, ille candidatus, qui plura, per singulas centurias, puncta tulisset, sigillatim, per praekonem, nunciabatur, ut ab omnibus, in quam partem plures inclinent, conspiceretur. Quamvis, autem, sequioribus temporibus, apud Romanos, suffragia, usitatissime, per tabellas, darentur, nihilominus tamen, quandoque, vox & tabella conjungebantur. Exemplum ipse CICERO (h) exhibet, cujus

(h) 2. Orat. in Rullum.

cujus verba, hac de re, ita fluunt: *Sed, tamen, magnificentius, atque ornatus, illo nil esse potest, quod meis comitiis, non tabellam, indicem tacitae libertatis, sed vivam vocem, prae vobis, indicem vestrarum erga me voluntatum, ac studiorum, tulistis;* cui clarior locus accedit (i), in quo Cicero gloriatur, universam civitatem se non prius tabella, quam voce, priorem consulem declarasse.

§. V. Expositis tabellis, in comitiis magistratuum usitatis, ad tabellas, in comitiis legum adhibitas, nos convertimus, ubi, tantum, ista, quae cum comitiis magistratuum non conveniunt, explicabimus. Inter haec, statim, numerus tabellarum est referendus; quoniam in comitiis magistratuum, tot dabantur, quot candidati erant; in comitiis, vero, legum, res ipsa, non nisi, duas tabellas exigebat. Aderat unum objectum, de quo sententia ferenda erat, lex nimirum, de qua, hunc in modum, populus interrogabatur: *Vultis, jubetisne, ut lex frumentaria, de semissibus & trientibus, feratur?* ad quam quaestionem, vel affirmando, vel negando, respondebatur. Duae, itaque, tabellae requirebantur; altera, quae unam literam *A. Antiquo*; altera, quae duas *V. R. Vti Rogas*, insculptas haberet, quarum prior *improbandi*, posterior, vero, *approbandi* nota erat. De posteriori luculentum testimonium CICERO (k) exhibet, quando dicit: *Operae Clodianae pontes occuparant, tabellae ministrabantur, ita, ut nulla daretur, Vti rogas.* Prior, aliqua ratione, obscurior apparet, quam, tamen, MANUTIUS (l) clariorem reddit, quando verbum, *Antiquo*, ita explicat, ut idem sit, ac *in antiquo staturem esse jubeo, nihil innovari, nihil ferri volo.* Qua occasione, etiam, *leges antiquatas, & abrogatas*, non pro iisdem habendas esse, monet, cum antiquatam legem eam intelligamus, quae antea non extabat, sed lata a Magistratu, a populo respuebatur; abrogatam vero, quae, cum antea fuisset, in posterum

C

rum

(i) in *Pisonem*. (k) *lib. I. ad Atticum, Ep. 9.* (l) *l. c. de Comitiis Roman.*

rum non esse, a populo, jubebatur. Ne, tamen, aliquis tres tabellas, quandoque, in comitiis legum, exhibitas existimet, idem MANVTIVS contendit, quamvis utrumque verbum, cum *antiquare*, tum *abrogare*, averfam populi, a lege, voluntatem significet, non, tamen, eadem tabella utrumque fieri solitum; sed, in antiquando, tabellam, A, in abrogando, tabellam, V. R. latam fuisse, instituta prius, a Magistratu, quaestione: *Vultis, jubetis ne, ut lex, v. c. de ambitu, abrogetur?* Tandem & aliqua discrepantia inter comitiorum magistratus, & legum tabellas, in eo reperitur, quod ibi tot, quot magistratus creabantur, hic vero, tantum una, in cistam fuerit conjecta. Non, enim, nisi duae, distribuebantur; hinc, necessario, si quaestio vel affirmaretur, vel negaretur, tantum unica rogatoribus erat reddenda.

§. VI. Quod, denique, ipsa judicia spectat, jam olim, *Areopagitae*, ut, ex *Macrobio*, BVDAEVS (m) ostendit, taciti judicabant, quem morem, etiam, in judiciis Romanorum publicis, usitatum fuisse, reperimus. Fiebat hoc beneficio tabellae, quam, juxta HOFFMANNVM (n), Praetores judicibus dabant, qui, cum illos ad urnas ire, atque in earum unam tabellas, sententiam continentes, conjicere juberent, *mittere*, seu *dimittere*, *judices in consilium* dicebantur. Ab *Hoffmanno* recedit BVDAEVS (o), qui, auctore *Asconio*, existimat, tabellas judicibus ab eo, qui judicio praeerat, *Quaestitorque* nominabatur, fuisse exhibitas. Sed uterque, absque ullo negotio, facile conciliari potest. Ipso, enim, ASCONIO (p) iudice, *Quaestitor*, & *Praetor*, unum, idemque, sunt, quod ex ipsius descriptione apparet, quando *Quaestitorem*, *Praetorem*, *de pecuniis repetundis*, *quaestionem exercentem*, interpretatur. Et si, vero, Praetorum proprium erat quaerere, *Quaestitor*, tamen, non tantum Praetor ipse erat; verum etiam ille, cui partes suas Praetor delegaverat, qui & iudex quaestio-

nis

(m) *Annotat. in Pandect. fol. 25.* (n) *l. c. f. 330.* (o) *l. c. f. 46.*

(p) *in Verrin. Cis.*

nis appellabatur, quod, iterum, ex *Asconio*, patet, qui Iunium, Verre Praetore, Quaesitorem, in Cluentii causa, fuisse, commemorat; quamvis & hoc cum *Hoffmanno* non pugnet. Tabellae vero, quae a Praetoribus, vel Quaesitoribus, iudicibus dabantur, tres erant, una *Absolutionis*, cum nota *A*. altera *Condemnationis*, in qua litera *C*. conspiciebatur, tertia *Ampliationis*, duobus his elementis inscripta, *N. L. i. e. non liquet*, quarum illa, qua sententia ferebatur, in urnam conjiciebatur. Sententia haec, praesente, praesidenteque, Praetore, lata, *tabellaris*, non *vocalis*, dicebatur, quod *Demosthenes*, κατὰ Μεδίῃς, κούρδην ψηφίζεσθαι, nuncupat. Atque hae sunt tabellae, a Romanis, in comitiis magistratuum, legum, & iudiciis, adhibitae, probe a *calculis*, qui *colore*, uti *tabellae*, in *inscriptione*, distinguuntur, discernendae.

§. VII. Fundamentum tabellarum erant *leges tabellariae*, quae a tabellis nomen acceperunt, & non minus, quam ipsae tabellae, magnis laudibus evehuntur, ita, ut *Sigonius* (q) illas *extremum genus libertatis attulisse*, existimet; *Cicero*, vero, in *Corneliana*, *Cassiam tabellariam principium justissimae libertatis* appellet. Imo, hae leges, populo presso, pristinam libertatem restituerunt, qua ex causa, Romani etiam, leges tabellarias experierunt, quod *Sigonius* inde probat, quia, a populo libero, lex tabellaria, nunquam desiderata, ab eodem vero, dominatu, ac potentia Principum oppresso, flagitata legitur. Eminent inter has leges quatuor, *Gabinia*, *Papyria*, *Cassia*, & *Coelia*. *Gabiniae* auctor erat *A. Gabinus*, Tribun. pleb. homo, *Cicerone* (r) suffragante, *ignotus*, ac *fordidus*, a quo A. V. C. 614. Coss. Cn. Calpurnio Pisone, & M. Popilio Laenate, prima lex tabellaria lata fuit; quamvis *Fvncivus* (f), contra *Calvisium* (t), & *Helvium*, (u) Coss. illos ad A. V. C. 615. referat, cui

C 2

GRVCHIVS

(q) de *Antiquo Iure Civ. Rom. lib. I. cap. 6. Graevii Antiqu. Rom. tom. I. p. 84.* (r) *lib. III. de legibus.* (f) *Chronol. f. 48.* (t) *Opere Chronol. f. 375.* (u) *Chronol. System. novo. f. 21.*

GRVCHIVS (x) accedere videtur, quando existimat, rationem, suffragia voce ferendi, ad annum urbis 615. perdurasse. Quicquid, autem, de hac sententia sit, nos in priori, potius, manebimus. *Funccius*, enim, multum hic ab aliis discrepat, in primis, quum annum 615. V. C. cum anno Mundi 3827. compareret, cui, tamen, apud citatos Auctores, annus 3812. responderet. Praeterea, quoad Consules, jam in istis, qui primi fuerunt, *Funccius*, a communi sententia, recessit, quando Iunium Brutum & L. Tarquinium Collatinum, huicque surrogatum, P. Valerium Poplicolam ad A. M. 3457. retulit, qui tamen, alias, ad A. M. 3442. referuntur; non, itaque, mirum, quod, & hoc in passu, cum *Calvisio*, & *Helvico*, non conveniat. Neque ista, quae GRVCHIVS attulit, nos movent, cum, forsan, lata jam hac lege, demum, altero anno, usus tabellarum invaluerit, vel tantum mos, suffragia, per voces, ferendi, exclusive ad annum urbis conditae 615. duraverit. Denique, etiam, contra nostram sententiam, verba CICERONIS (y), ab ipso *Gruchio*, adducta, non pugnant, quae Gabiniam, biennio, ante Cassiam, latam dicunt, quod, si vel maxime *Funccium* non sequamur, bene huc quadrabit. Ipsa lex, vero, nihil aliud in se comprehendebat, quam ut populus, in mandandis magistratibus, tabella uteretur, quare, etiam, biennio post, quod secundum nostrum computum, in A. V. C. 616. incidit, *L. Cassius*, homo quidem nobilis, sed, quod tamen *Cicero*, pace familiae, dixisse vult, a bonis dissidens, atque omnes rumusculos populari ratione occupans, *Coss. M. Aemil. Lepido*, & *C. Host. Mancino*, aliam priori superaddidit. Hac sua lege constituerebat, ut non tantum iudices, in iudiciis, sed etiam populus, in comitiis, tabella sententiam diceret, aut, saltem, in tributis, quibus de mulctis iudicaretur, non, vero, in iudicio capitis, & perduellionis. *Cassiam* exceptit *Papyria*, a legislatore *C. Papyrio Carbone*, Tribun. pleb. ita nominata, quem *Cicero*, *ferditiosum*,

(x) de Comitiis Rom. lib. I. c. 4. Graev. Antiqu. Rom. tom. I. f. 607.

(y) Lib. de Legibus 3. & Lib. de Amicitia.

ditiosum, & improbum, civem appellat: cui ne reditus, quidem, ad bonos, salutem, a bonis, afferre potuerit. Tempus, quo haec lex lata fuit, determinare vix sustinemus, cum Scriptores, quatuor annis, inter se, discrepent. *Hoffmannus*, in primis, ne quidem in Coss. cum *Gruchio* convenit, cum ille A. V. C. 621. Coss. P. Pop. Laenate, & P. Rupilio Nep., hic vero A. V. C. 625. Coss. C. Sempronio Tuditano, atque Man. Aquillio, latam esse, contendit. Si, iudicio accuratori, res decideretur, *Hoffmannum*, forsitan, stantibus *Gruchii* rationibus, humani quid, hoc in negotio, passum esse, videretur. Nam, ex Historia jam constare, *Gruchius* affirmat, C. Papyr. Carbonem, eo anno, Tribunal plebis fuisse, quo mortuus est Africanus minor. Atqui *CICERO* (2) ait, mortuum Africanum, Tuditano, & Aquillio, Coss., unde consequitur, legem tabellariam Carbonis, eodem hoc anno, latam fuisse; qui annus, si, denuo, computum nostrum observemus, non in 625. sed 624. V. C. incidet. Misso computo, de re ipsa inquiramus, quae, breviter, in eo consistebat, ut, in posterum, in jubendis, vetandisque, legibus, populus tabellam adhiberet. Supereft, tandem, quarta, *Coelia*, a *Coelio*, Tribun. pleb. lata, qui, *Cicerone* iudice, quoad vixit, docuit, se ut opprimeret C. Popilium, etiam Reipubl. nocuisse. Quo anno hoc factum sit, *Gruchius* ostendit. Dicit, enim, *Ciceronem* significare, eo anno legem, a *Coelio* latam, quo C. Popilius in exilium abiit; ex historia, autem, *Plutarchi*, constare, exilium Popilii, in primo tribunatu *Gracchi*, contigisse, quare necessarium esse, pergit, *Coelium*, eodem anno, munus Tribuni plebis gessisse. Erat, autem, C. *Gracchus* Tribunus primum Coss. Q. *Caecilio* Metello Balearico, & T. *Quinctio* Flaminio, A. V. C. si *Gruchii*, 631., Anno vero 630. si nostro, computo inhaereamus. Hic, itaque, *Coelius*, quod reliqui omnes exceperant, in ipso, perduellionis crimine, non voce, amplius, sed tabella, sententiam ferre iussit. *Quamvis*, vero, tantum qua-

C 3

tuor,

(2) *Lib. II. de Natura Deor.*

tuor, & quidem praecipuas, primariasque, leges tabellarias re-
censeamus, non tamen existimandum, plures his non extitisse,
cum multas alias *de pontibus, ne quis tabellam inspiceret, ne ro-
garet, ne appellaret*, habeamus, quae tamen omnes, quatuor il-
las, fufius explicatas, tanquam fundamentum fupponunt.

§. IIX. Praemiffa tabellarum explicatione, ad *Tabulas pu-
blicas*, quae, in ambitu fuo, *leges, acta publica, foedera, debi-
ta, resque Reipubl. geflas*, comprehendebant, nos convertimus.
Quamvis, autem, vocabulum hoc generalius fit, nihilominus,
tamen, frequentiffime, de actis publicis, a legibus, foederibus-
que, distinctis, ufurpatur. Continebant, quippe, haec acta pu-
blica, feu, tabulae publicae, res, quae ad anteriorem Reipubli-
cae ftatum faciebant, uno verbo, omnia, quae ad Reipubl.
pertinebant. Hinc, in iftiusmodi tabulis, omnia patrimonii, di-
gnitatis, aetatis, artium, officiorumque difcrimina, refereban-
tur, debitaque publica privatorum, annotabantur. Prius com-
modum, ordinatio, fcilicet, exacta Reipublicae, ex cenfu Ro-
manorum fluebat; nomina, enim, eorum, qui cenfebantur,
in tabulas relata fuiffe, ita certum eft, ut nulla profus proba-
tione indigeat. Id, tamen, monendum, ex fententia MANVTII,
(a), duplices eadem fuiffe, quarum alterae Romae, alterae in
urbibus, aut oppidis, eorum, qui cenfum fubierunt, affervaban-
tur. Talem ordinationem FLORVS, (b) in Servio Tullio, ap-
probans, de eo commemorat, quod, ab ipfo, populus Romanus
fit in cenfum relatus, in claffes digeftus, curiis, atque collegiis,
diftributus, totaque respublica ita ordinata, ut, uti jam fupra di-
ctum, omnia patrimonii, aetatis, artium, officiorumque, difcri-
mina, in tabulas referrentur. Pofterius, tabularum publicarum,
momentum, publica, nimirum, debita, res Reipublicae equidem
utilis, populo tamen, maxime, exofa erat; quare, etiam, qui-
dam Imperatores, populo gratificaturi, penitus easdem exuffe-
runt. Fecit id, Pater ille Romanae Patriae, Octavius Caefar
Augustus,

(a) *De Civit. Romana, tom. I. Antiqu. Rom. Graevii p. 27.* (b) *Lib. I. c. 6.*

Augustus, uti SVETONIVS (c) id, de ipso, annotavit, quod, e-
quidem, constanti MSS. consensione, quae *excussit*, pro *exussit*, le-
gunt, in dubium vocari posset, nisi hunc locum, jam, TORREN-
TIVS, & CASAVBONVS (d), vindicassent. Confirmant, au-
tem, iudicio *Torrentii*, lectionem genuinam, Hadriani & Gra-
tiani, Caesarum, de exustis, publicorum debitorum, tabulis, exem-
pla, a *Beroaldo*, hic relata, & DIONIS (e) auctoritas, cujus ver-
ba, hac de re, ita se habent: τὰ παλαιὰ συμβόλαια τῶν τῶ
κωνῶ ὀφελόντων ἔκαυσε; cui accedit, quod *tabulas excutere*,
magis laboriosum, quam magnificentum, videatur. Sive, vero,
hae tabulae res gestas Reipublicae, sive, populi consignatio-
nem, sive, denique, debita publica, comprehenderent, semper,
magna fide, atque industria, scribebantur; adeo, namque, BA-
RONIO (f) teste, execrandum erat, in tabulis publicis, falsum quid
scribere, vel ex eis, aliter, ac res scriptae essent, recitare, ut hoc
ipsum crimen, *primo capite Legis Majestatis*, ut VLPPIANVS (g)
tradit, includeretur. Atque, ob hanc rationem, *Baronius* exi-
stimat, illa, ex omnibus, antiquiorum Martyrum, actibus, fidelio-
ra, atque, in omnibus, magis integra, esse, quae, a fidei hosti-
bus, scripta, atque in publica relata sunt Pro-Consulum monu-
menta. Caeterum hae tabulae, in aerario, & aliis locis, asser-
vabantur, qua de re pluribus, quando de *Tabulario* agendum
erit, exponemus, SENECAQUE (h) teste, codices appellabantur,
quia, apud antiquos, plurium tabularum contextus, *caudex* vo-
cabatur.

§. IX. Posteaquam, praecedenti paragrapho, Tabulas pu-
blicas, generalius spectatas, ipsas legum, foederum, aliarumque
matarum, tabulas complecti, monuimus, congruum erit, ut,
jam nunc, de istis, seorsim etiam, dispiciamus. *Leges*, de qui-
bus, primo loco, agemus, apud Romanos, libero, maxime po-
pulo,

(c) *Lib. II. de XII. Caesar. c. 32.* (d) *Notis ad Sveton. l. c.* (e) *init.*
Lib. LIII. (f) *tom. II. Annal. anno 290. n. 33.* (g) *l. 2. ff. ad leg.*
Tull. Majest. (h) *de Brevitate vitae, cap. 13.*

pulo, illi ferebant, qui summa potestate gaudebant, inter quos Dictatores, Consules, Decemviri, aliique, sunt referendi. Lege, igitur, a legislatore, bene, in primis, de republica sentiente, scripta, eadem, antequam sanciretur, in foro, seu in publico, proponebatur, ut in tabulam scriptam, qui vellet, inspiceret, & inspectam consideraret, sicque quivis Magistratum vel de corrigenda, vel de antiquanda lege, monere posset. Spatium promulgationis erat trinundinum, quandoquidem elapsis, a legis ferendae propositione, tribus nundinis, populus, ad comitia legum, convocabatur, & unicuique, uti supra fusius explicatum, duae tabellae diribebantur, diremtisque, dein, suffragiis, vel de antiquata, vel de accepta, lege cognoscebatur, &, si ultimum contigisset, ab omnibus civibus, eadem, jure jurando, confirmabatur. Hoc facto, lex in tabulas incidebatur, quarum materiam Scriptores Antiquitatum, Romanarum pariter ac Graecarum, diversimode describunt. Communissima *aes* erat, cujus usum, in legibus, foederibusque, scribendis, jam olim, prisci Graeci, ac Romani, receperunt, id quod BRODAEVUS, (i) variis Auctorum testimoniis, ex quibus aliqua adducemus, corroborat. Ita, namque, *Aristoph. Scholiastes* inquit: Τῆτο ἐν ἐκλήρουξαν, καὶ ἐν χαλκῇ σήλῃ ἐγράψαν, & DIOD. SICVLVS: (k) Καὶ τελεθεσίας τῆς υποκειμένης νομοθεσίας, ταύτην εἰς δώδεκα χαλκῆς πίνακας χαράξαντες, οἱ ὑπατοὶ προσήλωσαν τοῖς πρὸ τῆ βουλευτηρίας τότε κειμένοις ἐμβόλοις, quibus, e Latinis, *Cicero*, *Livius*, aliique, accedunt. Maxime, autem, tale *aes*, quod & incidentibus, & legentibus, aptum esset, eligebatur, ac, ANT. AVGVSTINO (l) teste, in tot, quot requirebantur, tabulas, secabatur. Causa, vero, quare, communissime, leges in *aera*, incisae fuerint, sine dubio, *perennitas* erat, quam IO. ADAMVS OSIANDER (m) praefert causae, a *Farnesio* allegatae,

(i) *Miscellan. Lib. IV. cap. 12.* (k) *Bibliothecae historicae, lib. XII.*
 (l) *Libro de Legibus, cap. 15. apud Graevium, tom. II. A. R. p. 108.*
 (m) *Typo Legis Moralis, tbesf. 162.*

de metalli hujus clarissimo tinnitu, ex quo, proinde, campanae, & tubae, fiant, ut innueretur, leges, ab omnibus, esse intelligendas; de aëris usu, quo omnium, quibus nutrimur, fit aestimanda; ut judicaretur, leges omnes nutrire; de aëre adusta incidente, & rodente, ut admoneamur, leges purgare, abstergere, vitia, & putredini reipublicae resistere. Porro, tabulae legum, etiam, roborcae, seu ligneae, fuerunt, quas Porphyrio, in Horatium, a Brodaeo rejectus, aëreis, antiquiores facit. Illustre exemplum legum, ligno inscriptarum, occurrit in tabulis Solonis, quae ἄξοες vocabantur, ex qua voce, uti & ex testimonio Gellii, atque Plutarchi, easdem ligneas fuisse, probatur. Praeter ligneas, etiam, eburneae legum tabulae dabantur, quo illud Martialis est referendum:

Languida ne tristes obscurent lumina Cerae,

Nigra tibi niveum litera pingat ebur.

Tandem & lapideae, vel marmoreae, reperiebantur. Sic, enim, Iustinianus suam constitutionem, Novellam octavam, ut Praesides provinciae, absque ulla pecuniae datione, ad officia mittantur, praecipit tabulis, aut lapidibus, insculptam, prae foribus templorum, edi, atque proponi. Imo, quandoque, cerussatae, vel linteae, mappae, adhibitae fuerunt, uti ex constitutione Constantini, de alimentis, patet, quam ille, per omnes Italiae civitates, aëreis tabulis, vel istiusmodi mappis, scriptam, proponi iussit. Figura tabularum, quae leges continebant, varia erat. Licet, enim, apud Athenienses, alias, quadratae usu venirent, quas Demosthenes dicit, fuisse τετραγώνες τὸ σχῆμα σανίδας; receptae, tamen, etiam, fuerunt ὠρθές, quas dicas τριγώνες σανίδας, tabulas triangulas, forma pyramidum, λίθεις ὀρθές, lapides erectos, in cacumen desinentes, capitisque summum verticem referentes. Postquam, autem, leges tabulis, cujuscunque materiae, vel figurae, inscriptae essent, aut publice proponebantur, ut oculis civium paterent, aut, etiam, in certum locum deferebantur, ibique reconditae asservabantur. Publice proponebantur, quando in parietibus templorum, aliisque in locis, figebantur.

D

bantur.

bantur. *Romae hoc, in Capitolio maxime, factum fuisse, CICERO (n) testatur, inquiens: Falsas leges, & falsa decreta, in aes incidenda, & in Capitolio, figenda, curavit.* Figebantur, porro, tabulae legum, ad *statuam loricatam D. Iulii*, in foro ejusdem collocatam, quod satis, superque, ex *PLINIO (o)* innotescit. Fixis, tandem, istiusmodi tabulis, nemo easdem refigere audebat, quia ille, qui hoc tentaverat, aut aliquid immutaverat, lege *Iulia*, peculatus tenebatur; quorsum *VENULEII SATVRNINI (p)* verba, ab *ANT. AVGVSTINO (q)* allegata, pertinent, quae ita sonant: *Qui tabulam aeream legis, formamve agrorum, aut quid aliud, continentem, refixerit, vel quid inde immutaverit, lege Iulia, peculatus tenetur.* Sed, in hoc negotio, probe sunt distingvendae leges falsae, & Reipublicae Romanae noxiae, a genuinis, & eidem Reipublicae proficuis. Si, enim, priores respiciamus, exempla omnino reperimus, tabulas, non obstante hac lege, refixas esse. Sic, de *Cicerone*, ab exilio reverso, *PLVTARCHVS (r)* refert, quod tabulas *Clodii*, quibus res, in tribunatu suo, gestae, continebantur, in *Capitolio* affixas, eodem *Clodio* absente, refixerit, atque corruerit. Praeterquam, vero, hae tabulae, in variis locis, figerentur, quandoque, etiam, uti jam monitum, in certis quibusdam reconditoriis, qualia *tabularium, aerarium, atriumque Libertatis*, fuerunt, lege lata, abscondebantur. His in locis, illis, maxime, quae in *Capitolio* sita erant, legum tabulae, saepe, adversam expertae sunt fortunam, dum, vel iam ante conjurationem *Catilinariam*, aera legum, de coelo, tacta, & liquefacta esse, *CICERO (s)* commemorat, quod ipsum, etiam, sub, vel ante *T. Flav. Vespasianum*, accidit. Quemadmodum, vero, postea, ipsum *Capitolium*, a variis, restaurabatur; ita, quoque, hac occasione, tabulae aerae, cura, & solertia, praecipuorum viro- rum, restituebantur. Maxime, hoc in negotio, labor, atque cura,

(n) *Philipp. tertia.* (o) *Lib. VIII. Epist. & quidem 6.* (p) *L. qui tabulam ad L. Jul. pecul.* (q) *Libro, de Legibus, cap. 15. apud Graevium, tom. II. p. 1168.* (r) *in Cicerone.* (s) *tertia, in Catilinam.*

cura, commemorati Imperatoris, Vespasiani, celebratur, qui, referente SVETONIO (t), ipse restitutionem *Capitolii* aggressus, ruderibus purgandis, manus primus admovit, ac, suo collo. quaedam extulit, acrearumque tabularum tria millia, quae simul, conflagraverant, restituenda suscepit: undique investigatis exemplaribus, instrumentum Imperii, pulcherrimum, ac vetustissimum, confecit: quo, pene ab exordio urbis, Senatus-consulta, plebiscita, de societate, aliisque, continebantur; ex quibus tabulis, adhuc, aliquot extant, quas ANT. AVGVSTINVS, ad calcem libri, de *Legibus*, diligenter, perscribi curavit. Caeterum, quomodo hic *Tacitus*, *Svetonius*, & *Dio*, qui, illo tempore, Vespasianum absentem facit, conciliandi sint, cum CASABONVS (u), aliique, id non praestiterint, neque nos dispiciemus.

§. X. Generaliter, hucdum, tabulas legum descripsimus; liceat, nunc, ad specialius quid, XII, nimirum, *Legum tabulas* progredi, quae, sua celebritate, reliquas omnes superant, haeque, exempli loco, esse possunt. Haec, autem, XII tabularum lex, iudicio AVGVSTINI, itadicebatur, non, quod duodecim, numero, Leges in se contineret, sed quod, totidem tabulis, conscripta esset. LIVIVS (x) has XII Legum tabulas, etiam, *leges decemvirales*, propter rationem mox adducendam, appellat, tantisque easdem, alio in loco, (y) laudibus effert, ut in immenso, aliarum, super alias acervatarum, legum, numero, fontem, tamen, omnis publici, privatique, juris, XII tabulas esse, pronunciet. Tempus, quo XII legum tabulae compositae, & scriptae, sunt, non difficulter, eruitur; siquidem GELLIO (z) attestante, id trecentesimo, post *Romam* conditam, anno, contigit. Occasio harum tabularum erant lites, *Romae*, de legibus ortae, quas, certi alicujus juris constitutione, tollere, consultum videbatur. Creabantur, itaque, *Decemviri*, qui, uti

D 2

Pom-

(t) *Lib. VIII. cap. 8.* (u) *in Notis ad hunc Svetonii locum.* (x) *Histor. lib. III. cap. 58.* (y) *ibid. cap. 34.* (z) *Lib. 20. Noct. Attic. c. 1.*

Pomponius, Icius, loquitur, leges, a Graecis, peterent. Quamvis, enim, *LIVIVS* (a) legatos, *Sp. Postumium Album*, *A. Manlium*, & *P. Sulpitium Camerinum*, Athenas missos, inclitasque leges *Solonis* describere, & aliarum *Graeciae* civitatum instituta, mores, juraque, cognoscere, jussos esse, scribat; tamen, cum hos tres, postea, inter Decemviros, relatos esse, sciamus, omnis pugna hic evanescet. His e *Graecia*, cum *Atticis* legibus, redeuntibus, eo intentius, tribuni instabant, ut, tandem, scribendarum legum initium fieret, quod & memorati, jamjam, Decemviri *Ap.* videlicet *Claudius*, *T. Genutius*, *P. Sextius*, *L. Veturius*, *C. Iulius*, *A. Manlius*, *P. Sulpitius*, *P. Curatius*, *T. Romilius*, & *Sp. Postumius*, praestiterunt, ac, tandem, decem tabulas, magna populi expectatione, acceptas, pro rostris, in publico, proposuerunt, populumque, ad concionem, convocaverunt, &, quae verba *Livii* sunt, quod bonum, faustum, felixque, Republicae, liberisque eorum, esset, ire, & legere leges propositas, jusserunt. Addiderunt, insuper, se, quantum, decem hominum ingeniis, provideri potuerit, omnibus summis, infimisque, jura aequasse, plus pollere multorum ingenia, consiliaque, versarent in animis, secum, unamquamque rem, agitent, deinde, sermonibus: atque in medium, quid, in quaque re, plus, minusve, esset, conferrent. Eas leges habiturum populum Romanum, quas consensus omnium non jussisse magis, quam tulisse, videri posset. Quum, deinde, satis correctae viderentur, comitiis centuriatis X tabularum leges perlatae, reiisque necessitate ita poscente, sequenti anno, adhuc duae tabulae additae fuerunt. De materia ipsarum Scriptores, iterum, non conveniunt. *OSIANDER* scribit, *Scaligerum* statuere, easdem lignneas, seu roboreas, fuisse, quas, tamen, *Pomponius, Icius*, quem *Beyerlinck*, & *Brodacus*, citarunt, eburneas facit, quamvis *MA- NVTIVS* (b) *Pomponii* cujusdam verba adducat, quae, plane, contrarium

(a) *Hist. lib. III. cap. 31. conf. 32. 33. & 34.* (b) *de Legibus Rom. cap. 2. apud Graev. A. R. 1910. II. p. 1030.*

trarium evincunt, quando leges has, in tabulis *X aeneis*, scriptas esse, docent. Huic postremae sententiae LIVIVS (c), & DIODORVS SIGVLVS (d), accedunt, qui, expresse, leges decemvirales, *aereis tabulis*, incisas esse, memorant, cui asserto, cum plurimis antiquitatum Scriptoribus, calculum & nos adi-
cimus. Quid, vero, in istis XII aereis legum tabulis iustum, ve-
ritumque, fuerit, cum instituti ratio, ut fufius id hic enarremus,
non permittat, cupidum Lectorem, & plura desideran-
tem, ad ANT. AVGVSTINVM (e), Auctoresque, ab ipso cita-
tos, remittimus.

§. XI. Proximum, post tabulas legum, locum, inter pu-
blicas, *tabulae foederum*, sibi vindicant, quae, etiam, in pluri-
mis, cum tabulis legum, conveniunt. Nam, uti leges, ita, et-
iam, foedera aeri insculpebantur, insculptaque vel omnium
oculis proponebantur, vel, etiam, in tabularium, seu locum de-
bitum, deferebantur, ut, adeo, hic nihil monendum veniat,
praeterquam quod paria, cum tabulis legum, fata habuerint, &
cum *Capitolio*, conflagrata, a *Vespasiano*, tamen, cum reliquis,
restituta fuerint. Exemplum istiusmodi tabularum, *illustre*
foedus Iudae Maccabaei, Ionathanis, & Simonis Magni, summi
Iudaeorum Sacerdotis, cum Romanis initum, suppeditat, cujus
momenta, aereis tabulis insculpta, a *Romanis* ad *Iudaeos* sunt
transmissa. Testatur id gravis auctor Lib. I *Maccabaeorum*,
quando is cap. VIII, 22. ita scribit: Καὶ τὸτο τὸ ἀντίγραφον
τῆς ἐπιστολῆς ἧς, ἀντέγραψεν ἐπὶ δέλτοις χαλκαῖς, καὶ ἀπέσει-
λεν εἰς Ἱερουσαλήμ, εἶναι παρ' αὐτοῖς ἐκεῖ μνημόσυνον εἰρήνης καὶ
συμμαχίας. & c. XIV, 18. Ἐγραψαν πρὸς Σίμωνα, δέλτοις χαλ-
καῖς τὸ ἀνονεώσασθαι πρὸς αὐτὸν Φιλίαν καὶ τὴν συμμαχίαν, ἣν
ἔζησαν πρὸς Ἰσίδαν καὶ Ἰωνάθαν τὸς ἀδελφούς αὐτῶν. Et huc, etiam,
trahenda sunt verba versus 26. & 27. si, nimirum, fructum foederis
consideremus, quae huius sunt tenoris: Ἐζησαν αὐτῶ ἐλευθερίαν.

D 3

καὶ

(c) l. c. cap. 58. (d) L. praec. §. citato. (e) l. c. peculiari, atque pro-
lixo, titulo, apud Graev. tom. II. p. 1281.

καὶ κατέγραψαν ἐν δέλτοις χαλκοῖς, καὶ ἔθεντο ἐν σήλαις ἐν ὄρει Σιών. Huic exemplo sanctiori profanum adjungemus, foedus, scilicet, inter Pōenos & Romanos factum, de quo ALEX. DONATVS, (f) ex Polybio, commemorat, quod illud, aereis tabulis inscriptum, in templo Iovis Capitolini suspensum, ibique, ab aedilibus, diligentissime, custoditum fuerit.

§. XII. Quemadmodum, autem, Romani foedera, quibus peregrinis summa beneficia exhibebant, tabulis insculpi jubebant; ita, etiam, si peregrinos ipsa civitate donabant, rem similiter instituebant, nominaque, civitate donatorum, tabulis incidabant. Tali modo Caesar, SVETONIO (g) narrante, integram legionem, quam ipse, Gallico vocabulo, *Alaudam* vocabat, disciplina, cultuque, institutam, civitate Romana donavit, quamvis idem postea, ut CICERO (h) tradit, propter sordidos quosdam homines, qui *Caesaris* beneficia vendebant, tabulam, in qua nomina, civitate donatorum, insculpta erant, revelli mandaverit. Uti, vero, peregrini homines civitatem Romanam virtute, & meritis in Rempublicam, consequentur; ita, ob turpem, ignominiosamque, vitam, vel *tribus amittebatur*, vel *mutabatur*, ut ille, qui tribui nobiliori adscriptus esset, ad inferiorem, ignobilioremque, descendere cogeretur. Talis, autem, qui tribum amittebat, tum *aerarius fieri*, tum in *aerarios*, aut *Caeritum tabulas*, referri, dicebatur, quae tabulae a Caere, Hetruriae oppido, ita vocabantur, cujus civitatis incolae ad hoc, tantum, ut tributum penderent, cives censentur. Quid, autem, sit, in *tabulas Caeritum referri*, super eo negotio, ex *Asconio*, & *Gellio*, MANVTIVS (i) nos informat. Prior, hanc in rem, sequentia proponit: *Regendis moribus civitatis, Censores, quinto quoque anno, creari solebant, hi prorsus cives sic notabant, ut, qui Senator esset, ejiceretur Senatu, qui Eques Romanus,*

(f) de Urbe Roma, lib. II. cap. 19. apud Graev. Antiq. Rom. tom. III. p. 593. (g) Lib. I. cap. 24. (h) Epist. fam. lib. XIII. epist. 36.

(i) de civitate Romana, apud Graev. tom. I. p. 27.

nus, equum publicum perderet, qui plebejus, in Caeritum tabulas referretur, & aerarius fieret, ac, per hoc, non esset in albo centuriarum suarum, interim, tamen, civis adhuc maneret, tantummodo, ut, pro capite suo, tributi nomine, aera penderet. Posterior, vero, scilicet GELLIVS (k), momentum hoc exponens, *Primos*, inquit, *municipes*, sine suffragii jure, *Caerites esse factos*, accepimus, concessumque illis, ut civitatis Romanae honorem quidem caperent, sed negotiis, tamen, atque oneribus, vacarent, pro sacris, bello Gallico, receptis, custoditisque. hinc tabulae Caerites appellatae, versa vice, in quas Censores referri juebant, quos, notae causa, suffragiis privabant. Breviter, ille in Caeritum tabulas referebatur, qui aerarius fiebat, h. e. ferendi suffragii, & capiendi muneris publici, potestate omni privabatur, ut, tantum, civis nomen ad aera, pro suo capite pendenda, retineret. Neque, tamen, existimandum, unum, idemque, esse, referri in tabulas Caeritum, & tribu moveri, quum maxima, inter haec duo, differentia reperiatur, quam laudatus *Manutius* clare nobis ante oculos posuit. Supra, enim, jam expositum, in tabulas Caeritum referri, idem esse, ac, prorsus, tribum, cum omni potestate, suffragium ferendi, munusque publicum capeffendi, amittere, & aerarium fieri. Jam, vero, qui tribu movebatur, suffragio non privabatur, quia unaquaeque, etiam inferior tribus, jure, suffragium ferendi, gaudebat. Cum tabulis Caeritum, tandem, omnes criminales conjungendae erunt, quoniam & reorum sententiae capitales, vel quibus in exilium mittebantur, tabulis, & columnis, aeneis, inscribebantur.

§. XIII. Tandem &, inter tabulas publicas, non negligendae sunt *tabulae novae*, quae, a *Plutarcho*, ἀποκοπῶν χρεῶν, seu, *rescisiones debitorum*, vocantur. Has, ut, eo distinctius, describamus, ante omnia, tenendum, obaeratorum statum, apud Romanos, durissimum fuisse, ut adeo, usura multiplici, omnia arrodente, ac, velut tabe pestifera, ad corpus item correpente,

per

(k) *Lib. XVI. cap. 13.*

per summam, inexsuperabilemque, ac Diomedeam, quodammodo, (quae verba LVD. COELII RHODIGINI (l) sunt,) novarum tabularum decreta, patribus expressa, nascerentur. Sic, itaque, in gratiam obaeratorum hominum, iussu summorum imperantium, tabulae novae, in foro, suspendebantur, quamvis, SIGONIO (m) suffragante, nemo, unquam, nisi perturbandae Reipublicae cupidus, legem novarum tabularum promulgaverit, sed, potius, optimus semper quisque, & otii amantissimus, easdem repudiaverit. Id, maxime, a se factum, Cicero, ab eodem SIGONIO (n) citatus, gloriatur, dum nunquam vehementius, quam se Consule, ab omni genere hominum, & ordine, ne solveretur, tentatum esse, scribat, quibus ita se restituisse, asserit, ut totum illud malum de Rep. tolleretur, ex quo, tandem, hunc fructum se obtinuisse, existimat, quod, quamvis nunquam, quam eo tempore, magis aes alienum fuerit, etiam nunquam illud, facilius, fraudandi spe sublata, solvendi necessitate inducta, dissolutum sit. CAESAR (o), etiam, ut non minus prudenter, hac in re, versaretur, singulari aliqua fraude usus est, ne sibi, apud Optimates, invidiam pareret, & ut plebi, simul, satisfaceret. Is, enim, tabularum novarum publicationem, a populo expectatam, equidem suppressit, quicquid, autem, usurarum nomine, numeratum fuerat, id in sortem redegit, decrevitque, ut debitores creditoribus, per aestimationem possessionum, satisfacerent, quanti quisque, ante bellum civile, comparasset, qua conditione quarta, fere, pars debiti deperibat. Et, sane, ipsa res postulabat, ut caute, hoc in negotio, summi imperantes procederent, quum, omnino, id, quod tabulis novis continebatur, maxime odiosum esset. Per illas, enim, obaerati, contra rigorem creditorum, tuti praestabantur, imo lex, de aere alieno, plebi, invitis creditoribus, relaxando, fereba-

(l) *Lectionum antiquarum, tom. II. lib. XII. cap. 20. p. m. 143.* (m) *de antiquo Jure Civ. Rom. lib. I. cap. 6. apud Graev. tom. I. p. 83.*
 (n) *L. modo tantum c.* (o) *Vid. Svet. lib. I. cap. 42.*

ferebatur. Atque hinc factum, quod hae tabulae convitiis magis, quam laudibus, passim, obrutae fuerint. Ita, namque, LIVIVS (p) rogationes de tabulis novis, & de agro, viritim, dividendo, *duas faces novantibus res ad plebem, in Optimates, accendendam*; SENECA, *rem perniciosissimam beneficiorum*; CICERO, *labefactionem fundamentorum Reipublicae*, appellat, quae nihil aliud argumenti haberent (q), quam, ut alius mea pecunia fundum emat, eum ille habeat, ego non habeam pecuniam. SALVSTIVS (r), etiam, Catilinam, publicae quietis turbatorem, arguens, inquit: *Tunc Catilina polliceri coepit tabulas novas, proscriptionem locupletium*. Sed neque convitia hic sufficiunt, cum, re ipsa, tabulae novae maximas, saepe, turbas dederint. Ex IVSTINO (s), enim, constat, occasione petitarum, a plebe, novarum tabularum, divisionisque agrorum divitum, negato *Atbeniensibus*, a TIMOTHEO, *Atbeniensium*, & EPAMINONDA, *Thebanorum* duce, auxilio, CLEARCHVM, cui iidem patria interdixerant, ad tutelam patriae revocatum, ex defensione Senatoriae caussae, repente, patronum plebis evasisse, plebemque non solum accendisse, verum etiam nefandissima quaeque tyrannicae crudelitatis exercuisse. Tales turbae, ex tabulis novis ortae, etiam apud Romanos, frequentes fuere. Id suo, quamvis infelicissimo, exemplo *Marcus Coelius*, cujus fata VELL. PATERCVLVVS (t) describit, satis, superque, comprobat, qui, in praetura, tabularum novarum auctor exstitit, nequique Senatus, & Consulium, auctoritate deterreri. Quare etiam, deinde, in urbe seditionem, haud magis occulte, bellicum tumultum, movens, primo summotus a Republica, mox, consularibus armis, auctore Senatu, circa *Turios*, est oppressus.

§. XIV. Tabulis publicis, hucusque, expositis, natura rei nos ad locum, ubi caedem asservatae fuerunt, deducit. Hic locus, a *tablino*, tanquam publicus, a privato, distinctus, si omnia

E

tabularum

(p) *Hist. Lib. XXXII. cap. 38.* (q) *de Offic. Lib. II. cap. 50.* (r) *Bello Catil. §. XXI.* (s) *Histor. Lib. XVI. cap. 4.* (t) *Histor. Lib. II. c. 68.*

tabularum publicarum receptacula, in ipsa urbe *Roma*, alibique, reperta, comprehendamus, generali vocabulo, *Tabularium* vocatur. *Graecis* idem ille est ἀρχαῖον, γραμματοφυλάκιον, seu χαρτοφυλάκιον, qui, & nostris temporibus, vulgo, *Archeium*, seu *Archidium*, dicitur. *Romae* non unum ejusmodi tabularium, sed plurima, inveniebantur, quae nunc, distincte, consideranda veniunt. Ut, autem, ab ipso *Capitolio* initium faciamus, duo, in primis, loca, tabulis publicis destinata, in eodem, se offerebant, quibus, si placet, propter vicinitatem, *Aerarium* adungi potest. Alter erat ipsum *Jovis Capitolini templum*; alter, vero, *Tabularium in specie sic dictum*. Quod ad *Jovis Capitolini templum* attinet, *Alex. Donatus*, de foedere, inter *Poenos*, & *Romanos*, citatus, ex *Polybio*, evincit, ejusdem foederis tabulas, in eo, suspensas fuisse, unde postea infert, *Romanos*, in templo *Jovis*, multa intra, extrave, in porticibus, praesertim, leges, in aereis tabulis, apposuisse. Plura, tamen, rerum publicarum monumenta ipsum *Senatus Tabularium*, totum huic negotio destinatum, continebat, ad quod, juxta descriptionem *OLAI BORRICHII* (u), a templo *Jovis* tonantis, versus aream *Intermontii Capitolini* via patebat. Hujus *Tabularii* mentio fit in veteri inscriptione *Capitolina*, quam *ALEX. DONATUS* (x), ex *Fulvio*, & *Marliano*, hunc in modum, conceptam, exhibet:

Q. LVTATIVM. ET. Q. CATVLVM. COSS.
SVBSTRVCTIONEM. ET. TABVLARIVM
DE. SVO. COERAVISSE

Celebritas istius tabularii magna est. In illo, enim, omnia *Senatusconsulta*, *Plebiscita*, *Privilegia*, *Leges*, & alia *Patrum*, *Populi*, & *Principum*, decreta asservabantur, ac omnia, pariter, *paesca*, *praedia*, *vestigalia*, *portoria*, *civitates*, *redemptionesque* *publicanorum*, *perscriptae* cernebantur. Dolendum hinc, quod tot antiquitatum thesaurus, bello *Italico*, incensus, atque exustus, sit,

(u) *Antiqua urbis Romanae facie*, cap. X. apud *Graev.* tom. IV. p. 1571.
(x) *de Urbe Roma*, lib. II. cap. 2. apud *Graev.* tom. III. p. 594.

fit. Testatur id CICERO (y), quando inquit: *Sed exeamus e teatro, veniamus in forum sessum, ite, precor, quid? ut iudicetur, qui tabularium incenderit; & apertius, his verbis (z): Hic tu tabulas desideras Heracliensium publicas, quas, Italico bello, incenso tabulario, interiisse, scimus omnes.* Dubium, interium, non est, quum ipsum Capitolium, multaeque tabulae restitutae sint, tabularium, quoque, restauratum esse. Porro, sub Capitolio, vel in clivo Capitolino, tabulis publicis recondendis, *Aerarium*, templo Saturni adjunctum, consecratum erat, unde, quandoque, *in aedem Saturni*, quandoque, *in Aerarium*, tabulae illatae dicuntur. Quod, vero, aerarium aedi Saturni junctum fuerit, inde originem trahebat, quia, sub Saturno, nulla furta esse, credebatur, vel, quod, ex agricultura, maximi reditus percipiebantur. Uti, autem, duplex Saturni aedes, ita, etiam, duplex Aerarium, *Romam* ornabat, quorum alterum, *aerarium Reipublicae*, alterum, *militare*, vocabatur; quod posterius, *Augustum*, cum vectigalibus novis, instituisse, SVETONIVS (a) tradit: at id non liquet, an, etiam, in aerario militari, pariter, uti in aerario Reipublicae, tabulae publicae reconditae fuerint. Progredimur ad *Atrium Libertatis*, aedi Libertatis annexum, isti scilicet, quae in *Aventino* monte sita erat. Quemadmodum, enim, duo Saturni, ita, etiam, duo Libertatis, templa, *Romae*, reperiebantur, alterum, in *Capitolio*, alterum, in *Aventino* monte. Istius, in *Capitolio*, MARLIANVS (b), ex *Cicerone*, meminit, qui, postquam de templo *Fidei* locutus esset, ita pergit: *Quid Opis? quid Salutis? quid Concordiae? Libertatis? Victoriae? quarum rerum, quia vis est tanta, ut sine Deo, regi non posset, ipsa res Deorum nomen obtinuit.* Longe, tamen, celebrior, apud Auctores, est aedes *Libertatis*, in *Aventino* monte, constituta, quam, ex multatitia pecunia, cum aereis columnis,

E 2

a patre

(y) de natura Deorum, lib. 3. (z) Orat. pro Archia Poëta. (a) Lib. II. cap. 49. (b) Urbis Romae Topographia, Lib. II. cap. 6. apud Graev. tom. III. p. 84.

a patre T. Gracchi, & conditam, & dedicatam, esse, idem MAR-
LIANVS (c), ex *Livio*, commemorat. Huic aedi, vel eodem tem-
pore, quo exstructa fuit, vel non multo post, *Atrium* est adje-
ctum, quod, deinde, *Haelius Paetus*, & *Cor. Cetbegus*, restau-
ravit, & amplificavit. Dies ipsi solemnus erat Idus Aprilis,
quod ex his OVIDII (d) verbis apparet:

Occupat Aprileis Idus cognomine Victor

Iupiter: hac illi sunt data templa die.

Hac quoque, ni fallor, populo dignissima nostro

Atria Libertas coepit habere sua.

Duplici, interea, commodo, hoc atrium inserviebat, postea-
quam, in illo, & certae personae custodiebantur, & tabulae pu-
blicae asservabantur. *Illius* facit LIVIUS (e) mentionem, quan-
do refert, *Tarentinos* obsides, in *Atrio Libertatis*, minore cura,
custoditos, per *Pibileam* Tarentinum, occasionem elabendi na-
ctos esse. Hoc, vero, asservatio, scilicet, tabularum publica-
rum, non, adeo late, est capiendum, sed, in primis, ad tabu-
las, quae ad *Censores* spectabant, restringendum, quod, iterum,
aliqua ex parte, ex LIVIO (f), conjici potest, qui, *Censores*,
ex *Templo*, in *Atrium Libertatis* descendisse, ibique tabellas pu-
blicas signasse, tabularium clausisse, & servos publicos dimisisse,
narrat. Denique, attingimus *tabularium*, in *aede Nymphaeum*,
de quo, ubi situm, vel, quomodo, a reliquis, distinctum fue-
rit, nihil certi determinare licet, quum ex unico, qui, hac de
re, se nobis obtulit, CICERONIS (g) loco, nihil aliud sciamus,
quam, *Milonem* eum, qui aedem *Nymphaeum* incendit, ut me-
moriam publicae recensionis, tabulis publicis impressam, extin-
gueret, occidisse. Tandem, generaliter, de tabulariis, adhuc,
est tenendum, non *Romae* tantum, verum, etiam, in omnibus
provinciis, praecipuisque urbibus, tabulis publicis tabularia sua
consecrata fuisse. Et haec de tabulariis sufficiant: nunc ad

Prae-

(c) *Ibid. lib. IV. cap. 5. p. 133.* (d) *Fastorum, lib. IV.* (e) *lib. XXV. cap. 7.*

(f) *lib. XLIII. cap. 16.* (g) *Orat. pro Milone, in medio.*

Praefectos, & Curatores, eorum, quos *Roma* urbs varios exhibet, transeamus. Mentio istorum injicitur in veteri inscriptione, quam, ex LIPSI O (h), hic apponemus:

C. CALPETANVS. STATIVS

SEX. METRORIVS

M. PERPENNA. LVRCO

T. SARTIVS. DECIVS

CVRATOR. TABVLAR.

PUBLICOR. FAC. CVR.

Fata, vero, hujus dignitatis, COELIVS, *ortu* RHODIGINVS (i), optime tradit, ex quo habemus, tabularum publicarum curam, varie habitam, & saepe, immutatam esse, quando *Augustus* Senatui praefectos deligere permisit: ambitu, autem, suffragiorum suspecto, inita mox ratio fuit, ut forte, ex Praetorum numero, qui praessent, ducerentur. Sed *Claudius* ad Quaestores rediit, at *Nero* praefectura perfunctis, ac, usu rerum plurimo, peritis, comprobatisque, onus illud iniunxit.

§. XV. Praeter Curatores tabulariorum, in tabulariis, negotia quaedam expedienda habebant *tabularii*, etiam *tabelliones*, qui, alias, bonae fidei homines existimabantur, & generali vocabulo, *censores* dicti. Hi non ingenui, & liberi, sed, potius, publici servi, erant, quod, initio, dubium videri posset, nisi tot Auctorum testimoniis, & legibus, fulciretur, quas, hic adducere, non opus esse, putamus, quum nobis sufficiat, si locum illum diluamus, qui nostrae sententiae obstare videntur. Extat ille apud COR. TACITVM (k), & hunc in modum, fluit: *Domitius Balbus erat praetorius, simul longa senecta, simul, orbitate & pecunia, insidiis obnoxius. Ejus propinquus, Valerius Fabianus, capeffendis honoribus destinatus, subdidit testamentum, ascitis Vicio Rufino, & Terentio Lentino, equitibus Ro-*

E 3

manis.

(h) *Excursu ad Tacit. Annal. lib. V. cap. 4. & quidem ad verba: Componendis patrum aedibus.* (i) *Leclion. antiquar. tom. II. lib. XII. cap. 21. p. m. 145.* (k) *Annal. lib. XI. cap. 40.*

manis. Illi Antonium primum, & Asinium Marcellum, sociaverant. Antonius, audacia promptus, Marcellus, Asinio Pollione, proavo, clarus, neque morum spernendus habebatur, nisi, quod paupertatem praecipuum malorum credebat. Igitur Fabianus Tabulas iis, (tabulariis) quos memoravi, & aliis, minus illustribus, obsignat. Ex hoc, itaque, loco colligi posset, tabularios ingenuos, non servos, fuisse, quia Vicius Rufinus, & Terentius Lentinus, equites, atque alii, minus illustres, tabularii nominantur. Sed, facile, tota haec difficultas, si modo textus *Cornelianus* emendetur, superari potest. Facem nobis LIPSIVS (1) praefert, cui MARCELLVS DONATVS (m) *Vetranum* adjungit, qui, Lipsius, pro tabulariis, tabulas iis, substituit. Ad hanc lectionem Vaticanum se manuduxisse, refert, in quo, pro Tabulariis, quomodo reliqui omnes legunt, *Tabularius*, invenit. Ast, quamvis certum sit, tabularios servilis generis fuisse, id, tamen, mirum videtur, & maxime dubium manet, quare antiqui servos ad talia officia, quae, potius, ingenuos decebant, adhibuerint. Hinc & Romani ipsi, successu temporis, hic errorem aliquem commissum esse, animadvertentes, consilium mutarunt. *Arcadii*, enim, ac *Honorii*, constitutione sancitum, postea, est, ut nulli, deinceps, ad tabularii officium aditus pateret, qui servituti obnoxius esset. Id, etiam, ipsa officii hujus gravitas requirebat; tractabant, namque, tabularii, provinciarum chartas, & tabulas publicas, rationes debitorum Reipublicae inibant, quod *Vlpianus*, apud COELIVM RHODIGINVM (n), innuere videtur, quando dicit, se, quoque, adversus tabularium, qui in computatione fessellit, actiones dandas putare; porro, nomina illorum, qui tributa solverant, in codicem referebant, & debitoribus breves debitorum tradebant: sic, enim, CONSTANTINVS (o) inquit: Ducenarii & centenarii, sive, sexagenarii, non prius debent aliquem ex debitoribus convenire, quam a tabulario civitatis

(1) Notis ad hunc Taciti locum. (m) Dilucid. in Livii lib. XLIII. (n) Lect. antiq. tom. I. lib. VII. cap. 6. (o) de Exact. tribut.

tatis, nominatim, accipiant breves debitorum. Nec minus tabularii syngraphas scribebant, ac ad alias, quoque, res privatorum adhibebantur, ut subscriberent, vel stipularentur, vel, fide publica, firmarent, tanquam illi, qui instrumenta, fide publica, conficiebant. Imo, uti MARCELLVS DONATVS refert, tabularii obfignationi tabularum, in tabulariis publicis, inferviebant, unde *Ferretus*, a *Lipfo* citatus, eosdem obfignatores, & scriptores, testamentorum facit, quod, tamen, alii negant, quum ex loco *Corneliano*, supra vindicato, appareat, testes, qui antiquitus septem erant, quod etiam, nostro tempore, observatur, atque, hac ratione, ingenuos, non tabularios, seu servos, testamenta obfignasse.

§. XVI. Hastenus, de *publicis tabulis, ipsarum conditoriis, & administris*, egimus, ad *privatas*, igitur, progrediemur, inter quas quaedam occurrunt, quae, cum publicis, multa communia habent; quaedam, vero, quae tantum privatae sunt, & cum publicis, vix comparari possunt. Ex illis, primo loco, considerandae veniunt *Tabulae accepti, & expensi*, apud Romanos, & Graecos, usitatissimae, & a quovis, scribi solitae, quum illi, qui ejusmodi tabulas non conficerent, dissolutissimi, & negligentissimi, haberentur. Unde, *BVDAEO* (p) annotante, de homine tali negligente, & parum scribente, *ipsum ne tabulas quidem adornare*, proverbialiter, dicebatur. Et hoc, uti ex *CICERONE* (q) patet, etiam ad illos trahebatur, qui, vel non ab initio, quamprimum, a patria potestate, liberi erant, sed, ex tempore aliquo, tabulas conficiebant, vel aliquando, a proposito suo, desistebant. Neque id, sine sufficienti ratione, veteres suscipiebant; posteaquam hae tabulae ita uniuscujusque domum felicem praestabant, ut, in eadem, omnia, sicuti in Republica, bene constituta, procederent. Scribebantur, autem, in istiusmodi tabulis, rationes acceptarum, & expensarum, pecuniarum, quod vel tumultuarie, vel studio, dataque opera, fiebat. Si,

tantum

(p) Annotat. in *Pandectas*, f. 285. (q) *Sexta in Verrem, de legatione.*

tantum tumultuarie, accepta, & expensa, annotabantur, tabulae illae nihil aliud erant, quam libelli, in quibus, per dies singulos, scribimus, quid damus, vel accipimus, &, plerumque, *Adversaria* vocabantur, quod COELIVS RHODIGINVS (r), ideo, factum arbitratur, quia, adversa parte, etiam, & per transversum, scriptura implebantur: nam, negligenter admodum, tanquam parvi temporis memoriam continentes, moxque oblitterandae, conficiebantur. Ulti, vero, duplex, *Adversaria* componendi, modus, ita, quoque, ipsa *Adversaria* duplicia erant. Quidam, enim, tantum, in singulos dies, accepta, & expensa, in eadem conjiciebant, ac, deinde statim, in codices referebant; quidam, vero, nonnisi mense elapso, hoc faciebant, quare illa, *Diaria*, & Graece, *Ephemerides*, haec, *Calendaria*, vel *tabulae menstruae*, vocabantur. His *Budaeus* adversari videtur, qui, expositis *Diariis*, & *Calendariis*, ad *Adversaria*, demum, progreditur, &, hac ratione, haec, ab illis, distinguit, facile, tamen, nobis, conciliatur, si, vel, per *Diaria*, & *Calendaria*, ab eodem laudata, ipsum tabularum, accepti, & expensi, codicem eum intellexisse; vel, quod magis verisimile est, aliquantisper confusius, locutum fuisse, judicemus. De *diariis*, autem, cum nullum, fere, dubium sit, quod illa ad *Adversaria* pertinuerint, hinc, tantum, de *Calendariis*, res erit conficienda. Atque, hic, sententiae nostrae CICERO (s), ab ipso *Budaeo*, in sequentibus, citatus, accedit, cujus verba, litem hanc prorsus dirimentia, ita sonant: *Quid est, quod, negligenter, scribamus adversaria? quid est, quod, diligenter, conficiamus tabulas? qua de causa? quia haec sunt menstrua, illae sunt aeternae: haec delentur statim, illae servantur sancte: haec, parvi temporis, memoriam, illae, perpetuae existimationis, fidem, & religionem, amplectuntur.* Ex quibus verbis & id patet, auctoritatem *Adversariorum* nullam fuisse, quod, ex sequentibus, maxime, innotescit,

(r) *l. c. tom. II. cap. XXI. p. m. 144.* (s) pro *Q. Roscio Comoedo, Orat. III.*

scit, quando *Cicero*, neminem aduersaria, in iudicium, protulisse, commemorat. Utilitate, tamen, prorsus, non destituebantur, quum, ad *Codices*, recte formandos, multum contulerint. Distinguebantur, codices illi, in varia *capita*, vel, uti *Ciceroni* vocantur, *nomina*, utpote, *artificii*, *negotiationum*, *foenoris*, *adventitiorum*, *legatorum*, *hereditatum*, *peculii*, *munerum*, *repetundarum*, aliarumque rerum. Simulatque, igitur, aliquam pecuniam acceperant, in caput hoc, vel illud, aut, *Ciceronia*-no loquendi modo, huic, vel illi, nomini eandem, acceptam; si expenderant, expensam, referabant, hasque rationes, quam diu vivebant, continuabant, unde & illae tabulae, perpetuae, & aeternae, dicebantur. Utamque relationem, & in tabulas accepti, & in tabulas expensi, testimonio quodam, illustrabimus. De illa, *Svetonius* (t) loquitur, quando, de *Tiberio*, ab *Augusto* adoptato, refert, ipsum neque donasse, neque manumississe, ne hereditatem, quidem, aut legata percepisse ulla, aliter, quam, ut peculio referret accepta; cui *Cicero* (u) iungendus, qui, se, amplius sestertium ducenties, acceptum hereditatibus, retulisse, contendit. Hanc, relationem, scilicet, in tabulas expensi, idem *Cicero*, alio in loco (x), declarat, scribens: *Atticum* sibi pergratum fecisse, quod *Serapionis* librum ad se miserit, pro quo, praesentem pecuniam solvi, imperaverit, ne expensum muneribus ferret. Talis, itaque, modus erat, accepta, & expensa, in tabulas referendi, quod, quia *Censores*, quum urbem lustrarent, patresfam., de fide illarum tabularum, iusjurandum interponere jubebant, tanto studio, atque candore, fiebat, ut tabulis accepti, & expensi, vis, in iudiciis, probandi, tribueretur. Orta, enim, in primis, de debitis, lite, rei, interdum, tabulas edere cogebantur, ut, deinde, ex suis ipsismet tabulis, condemnarentur. Hinc, rei omnem impendebant operam, ut vel tabulas abolerent, vel, se nullas confecisse, mentirentur, vel, tandem, quoquo modo, exhibitionem

F

tabula-

(t) *Lib. III. cap. 15.* (u) *Philipp. II.* (x) *Lib. II. ad Atticum epist. 4.*

tabularum impedirent. Ita CICERO (y) ait, C. Fannium con-
questum de se esse, quod, nimium cito, indaget de tabulis;
Verrem, vero (z), hac excusatione usum, se, tantum, usque ad
M. Terentium, & C. Cassium, Coss., tabulas confecisse. Quam-
vis, autem, summa fide, tabulae illae conscriberentur, apud sin-
gulos, tamen, non prorsus, ab omni fraude, immunes erant,
cujus causa, Cicero non recusat, quo minus, secundum C. Fan-
nii tabulas, suo arbitrato, in suam rem, scriptas, ille judicetur.

§. XVII. Aliarum, ejusdem, fere, nominis, tabularum,
dati, scilicet, & *expensi*, ab istis, quas explicavimus, distincta-
rum, HOFFMANNVS (a) mentionem facit, quarum naturam,
ex *Asconio*, exponit. Sed, ne, praeter necessitatem, res multi-
plicemus, quum, quae, apud ASCONIVM, & SIGONIVM (b),
de, *dati*, & *expensi*, tabulis dicuntur, eadem, prorsus sint, quae
Auctores de tabulis, accepti, & *expensi*, tradunt, &, praeterea,
a *Sigonio*, loca quaedam citentur, quae alii, ad, accepti, & *ex-
pensi*, tabulas referunt, non temere nos facturos, existimamus,
si, utrasque vix, vel plane non, inter se, differre, sentiamus.
Aliter, de *tabulis mensae*, judicandum, quae, quidem, non mul-
tum, aliquantum, tamen, a tabulis, accepti, & *expensi*, distin-
ctae erant, in eo, scilicet, quod non a quovis, sed a *Trapezitis*,
vel *Argentariis*, solum conficerentur. Quando, enim, credito-
res, pecuniam, quam aliis concedebant, non ipsi numerabant,
sed id, per Trapezitam, fieri curabant, pecunia illa, ex mensa,
data dicebatur, &, hunc in modum, ab Argentario, in ratio-
nes suas referebatur: *se, nomine, & jussu, Titii, Sempronio tan-
tam pecuniam numerasse*, quod, si, postea, Titius, vel Sempro-
nius, negaret, ex suis tabellis probare poterat. Sic, itaque, &
tabulae mensae, in plerisque, cum tabulis, accepti, & *expensi*,
conveniebant, dabantur, tamen, adhuc aliae, quae, re ipsa qui-
dem,

(y) pro *Q. Roscio Comoedo*, Orat. III. (z) in *Verrem*, lib. I. Orat. de
legatione ejus. (a) *Lexico univ. tom. IV. f. 333.* (b) de *Judiciis*,
lib. II. cap. 16. apud *Graevium*, tom. II. p. 1757.

dem, ab istis differebant, sed, conficiendi modo, non inter se discrepabant. Sunt illae *Annales domestici*, seu rerum privatarum, quae in *Annales diei, & noctis*, distinguebantur. *Annales diei Ephemerides*, seu *diurna*, dicebantur, quorum *IUVENALIS* (c), his verbis, mentionem facit:

Et caedens longi relegit transacta diurni.

In hos omnia, quae cuique, hoc, vel illo, die, acciderant, conijciabantur, uti ex *CICERONE* (d) constat, qui, de *Quintio*, ita loquitur: *Discedens, in memoriam rediit Quintius, quo die Roma, in Galliam profectus sit: ad ephemeridem revertitur: invenitur dies profectiois, pridie Calend. Februarii. Epimychides*, autem, commentarii rerum nocturnarum erant, quae *nocturna*, ut *Ephemerides*, *diurna*, nominari possunt.

§. XIII. Non minor, etiam, apud veteres, in ineundis *pactis*, quam in acceptis, expensis, & rebus domesticis, consignandis, ἀκριβείᾳ adhibebatur. Quando, igitur, de aliqua re, inter sese, paciferebantur, *pactum* illud in *tabulas* referebant, easdemque, ne mutari possent, obfirmabant; imo, ut omnis, prorsus, occasio, illas innovandi, tolleretur, *tabulas pactionales* tertio cuidam tradebant, negotiumque, si necessitas rei ita postulabat, aliis, adhuc, committebant, uti ex *DEMOSTHENE* (e) liquet, qui, homines, rei gnaros, testatos esse, depositam pactionem, apud *Aristoclem*, negotiumque, *Phocrito*, & *Aristocli*, & sibi, commissum fuisse, hunc in modum, refert: Ὅτι μὲν ἐπέθισαν αἱ συνθήκαι παρὰ ἀριστοκλῆ, καὶ ἡ ἐπιτροπὴ ἐγένετο Φωκρίτῳ, καὶ ἀριστοκλῆ, καὶ ἐμοί, οἱ εἰδότες τὰυτα μεμαστρυγῆκασιν ὑμῖν. In tanta, itaque, circumspectione, artis erat, rimas elabendi invenire, quod, nihilominus, quandoque & hic, fiebat, cujus rei exemplum, *Demosthenes*, eodem in loco, nobis exhibet, dum de *Aristocle* refert, initio ipsum promississe, se pactionem prolaturum, deinde, vero, praetexuisse, puerum, quum se is expectaret, dormientem, tabulas amississe. Denique, si,

F 2

breviter,

(c) *Satyra VI.* (d) *Pro P. Quintio.* (e) *Orat. adversus Apaturium.*

breviter, totam rem, de tabulis pactionalibus, comprehendere velimus, id non melius, quam ejusdem *Demosthenis* verbis, praestabimus. "Ὅτι πάντες ἄνθρωποι, inquit ille, ὅταν πρὸς ἀλλήλους ποιῶνται συγγραφαίς, τῆς ἕνεκα σημειωμένοι τίθενται παρ' οἷς εἰάν πισεύωσιν. ἢ εἰάν τι ἀντιλέγῳσι ἑαυτοῖς, ἐπανέλθωσιν ἐπὶ τὰ γράμματα, ἐντεύθην τὸν ἔλεγχον ποιήσασθαι περὶ τῆ ἀμφισβητημένης. ὅταν δ' ἀφανίσῃς τις τὰ ληθῆς, λόγῳ ἔξαπατᾶν τειρᾶται, πῶς ἂν δικαίως πισεύεται. quae, ex interpretatione *Hieron. Wolsii*, ita redduntur: *Omnes homines, cum tabulas inter se conficiunt, propterea obsignatas, apud eos, deponere, quibus fidem babeant, ut, si quae dissensio, ipsos inter, extiterit, ad tabulas reversi, controversarum explicationem inde petant. Si quis, autem, tabulis abolitis, eludere veritatem, verbis, studuerit, quid illi fidei est habendum?* Ex his & illud conjicere licet, *Syngrapharum tabulas, cum pactionalibus, aut easdem, aut non multum distinctas, fuisse. Continebant hae cautionem, &, vel manu eorum, inter quos conveniebat, vel a tabellione publico, scribebantur. Illud, ex istis PLAVTI (f), constat:*

Agedum, istum ostende, quem conscripsisti, syngraphum,

Inter me, & amicam, & laenam, leges perlege.

Hoc, vero, ex istis, quae, de tabulariis, diximus, innotescit. Scriptis *syngraphis*, a testibus iisdem, subscribebatur, a quibus & observabantur, atque, ab utroque contrahentium, apud amicum, vel mensarium, uti pactionales, deponerentur, ut, si quid controversiae oriretur, ex tabulis, deinde, dirimeretur. *A syngrapharum tabulis, chirographa, tanquam privata, a publicis, discrepabant, quae, propria manu, scribebantur, non, tamen, obsignabantur. Differentiam, optime, ASCONIVS (g) dabit: Inter syngraphas, inquit, & caetera chirographa, hoc interest, quod in caeteris tantum, quae gesta sunt, scribi solent; in syngraphis,*

etiam,
(f) *Afin. act. IV. scena I.* (g) *in Ciceron. Verrinam, de praetura urbana.*

etiam, contra fidem veritatis, pactio, venit, & non numerata, quoque, pecunia, aut, non integre, numerata, pro temporaria voluntate hominum, scribi solet, more, institutoque, Graecorum: Et caeterae tabulae, ab una parte, servari solent: Syngraphae, signatae utriusque manu, utrique parti servandae traduntur. Validius, hinc, syngraphae debitores obstringebant, quam chirographa, quare, etiam, actores in illas, frequentius, quam in haec, inquirebant, eisdemque, ne corrumperentur, ad Praetorem deferebant.

§. XIX. Pacti speciem, tabulae dotales, seu nuptiales, habebant, in quibus dos scribebatur, qua indicata, solemnique stipulatione interposita, eadem signabantur, atque neonymphis, Feliciter, acclamabatur, quod ex his *Iuvenalis* verbis patet:

Signatae tabulae, dictum feliciter.

Hoc, itaque, modo, nuptiae firmabantur, contra, vero, fractis tabulis dotalibus, eadem dissolvebantur. Simile quid, etiam, extra conjugium, in illicitis amoribus, observabatur. Proci, enim, ad amafias, & hae ad illos, tabulas mittebant, quare & HORATIVS (h) anum foetidam ita perstringit:

Munera cur mihi, quidve tabellas

Mittis

Ne, vero, a quovis agnosceretur, quid, in istiusmodi amorum tabulis, scriptum esset, furtivas literarum notas adhibebant, atque sic amores, eo felicius, occultabant. Quandoque, etiam, eo impudentiae procedebant, ut istis tabulis vim pacti tribuerent, siquidem, AESCHINES (i), ita loquentem, scorti conductorem introducit: Ἐμίσθωσάμην, ᾧ ἀθηναῖοι, τίμαρχον ἐταίρην ἐμαυτῷ κατὰ τὸ γραμματίον, τὸ παρὰ δημοθένη κείμενον, (ἔδεν γὰρ κολύει ἕως εἰρηδῆ) ἔδη ποιῆ μοι τὰ ὁμολογημένα. i. e. Conduxi, Athenienses, Timarchum, ut meum scortum esset, ex tabula, quae sita est apud Demosthenem, (nihil, enim, prohibet ita dici) neque, vero, ille stat pactis. Porro, condu-

F 3

ctum,

(h) *Epodon. lib. Ode XII.* (i) *Orat. contra Timarchum.*

atum, ita loqui, fingit: Ἄνδρες δικασταί, ἐμὲ δῶσαντό με ἐταί-
 ρεῖν αὐτῶ ἀεργυρίῳ, ὅσις δή ποτ' ἐν, (εἰδέν γὰρ διαφέρει, ἕτως εἰ-
 ρήσασθαι) καὶ γὰρ μὲν ἀπαντα καὶ πεποιήκω, καὶ ἔτι καὶ νῦν ποιῶ,
 κατὰ τὸ γραμματίου ἂ' χρὴ ποιῆν τὸν ἐταίρηντα, quod,
 hunc in modum, Hieron. Wolfius reddit: *Conduxit me, iudices,*
ad libidinem, pecunia sua, quicumque sit, (nihil, enim, interest,
si ita dicatur) ac ego omnia ἔ' feci, ἔ' adhuc facio, ut tabulae ju-
bent, quae scorio sunt facienda.

§. XX. Sed, mittamus has tabulas, nostra tractatione, pror-
 fus, indignas: ad honestiores, quales *testamentorum* fuerunt,
 nos convertamus. Hae celebres, admodum, apud antiquos,
 communissime, ceratae erant, quamvis & alia quaecunque ma-
 teria, ad testamenta, adhibita, tabularum nomine veniret.
 Quum, autem, plerumque, totum testamentum, non una ta-
 bula, absolveretur, omnes, in certas *ceras*, distinguebantur,
 ita, ut mox *primam*, mox *mediam*, mox *ultimam*, *ceram* alle-
 garent, quo loquendi genere primam, mediam, ultimamque,
 partem, seu tabulam, testamenti significabant. Huc, illud SVE-
 TONII (k), pertinet, quando, de Iulio Caesare, tradit, eum, no-
 vissimo testamento, tres instituisse heredes, sororum nepotes,
 C. Octavium, ex dodrante, & L. Pinarium, & Q. Pedium, ex
 quadrante reliquo; in ima cera, C. Octavium, etiam, in fami-
 liam, nomenque, adoptasse. Quamprimum testamentorum
 tabulae perfectae erant, obsignabantur, licet, a quibus id fa-
 ctum sit, inter Antiquarios, adhuc, lis sit. Illi, interim, pro-
 cul dubio, veriore sequuntur sententiam, qui, non servos pu-
 blicos, seu tabularios, sed nobiles, potius, & speciatim, septem
 testes, testamenta obsignasse, asserunt, quod, prae reliquis, uti
 jamjam, quum de *tabulariis* ageremus, monuimus, MARC. DO-
 NATVS (l), testimoniis auctorum, comprobavit. Obsignatis te-
 stamenti tabulis, illae alicui asservandae dabantur. Ita, enim,
 ipse *Iulius Caesar*, testamentum suum, virgini Vestali, maximae,
 deman-

(k) lib. I. c. 83. (l) *Dilucid. in T. Livii lib. XLIII.*

demandaverat, quod & *Augustus*, Successor ejus, postea fecit. Si, vero, testamentum non, speciatim, certae personae commendabatur, plerumque, in aede sacra, illud deponabatur, ac tam diu, ibidem, asseruabatur, usque dum ille, qui testamentum confecerat, moreretur, quo facto, idem aperiebatur, & executioni dabatur. Uti, autem, testes, ad testamenta conficienda; ita, etiam, in aliis rebus, adhibebantur, qui provocati, *tabulis, testimonium* ferebant. Describit tabulas illas *DEMOSTHENES* (m), & quidem, pro ratione rei, de qua testimonium dicebatur. Illis, enim, qui res factas testificabantur, conveniebat, confecta testimonia, domo, afferre; eos, vero, qui de provocationibus testificabantur, fortuito, adstantes, testimonium ceratis inscribere oportebat. Illae, enim, quae, hoc in casu, vel domi conficiebantur, vel candidatae erant, falsi testimonii suspectae habebantur.

§. XXI. Tabulis privatis, quae, in quibusdam, cum publicis conveniunt, annectendae sunt, *auctionariae*, quarum *QUINCTILIANVS* (n) meminit, quando ita scribit: *Hortensius, auctione dimissa, quod cuique vendidissent, testibus argumentorum tabulis, reddidit.* Proponebantur, ab *Argentariis*, & propalam collocabantur, ut res, quarum auctio futura esset, in istis tabulis, perscriptae, ab omnibus cognoscerentur. Quo facto, auctionisque die constituto, res, sub hasta positae, distrahebantur, vocique praeconis subjiciebantur, &, plurimum, licitanti cedebant, quod, si rem immobilem spectemus, verba *Iustiniani*, Latine facta, & a *IVN. RABIRIO* (o), qui, si plura de auctionibus, & hastis, desiderentur, conferendus est, adducta, testantur, quae hunc in modum informata sunt: *Aere alieno oppressae venerabilis domus dispensatores, per viginti dies, scriptum aliquod, in publico civitatis loco, proponunt, &, eo modo, rem immobilem emere volentes, provocant, ut, qui plus praebiturus est, caeteris praeferatur.*

§. XXII.

(m) *Orat. poster. adversus Stephanum, testem.* (n) *Lib. XI.* (o) *de Hastarum, & Auctionum, origine, apud Graev. Tom. III. p. 31.*

§. XXII. Restant, ex tabulis, privatae, quae vix aliquam, vel nullam, cum publicis, convenientiam habent. Inter has, frequentissimae sunt, *tabulae epistolares*, in quibus, epistolarum alloquia, scribebantur, quarum portitores *tabularii*, seu *tabellarii*, dicebantur. Conficiebantur, inducta cera, e *fago*, *buxo*, *abiete*, *tilia*, aliisque lignis, literaeque *stylo*, cujus superior pars obtusa, ac plana, inferior, autem, acuminata, erat, insculpebantur, ac obducebantur, quae omnia, de *stylo*, sequens *Synopsi* aenigma, in se comprehendit:

*De summo planus, sed non ego planus ab imo,
Versor utrinque manu, diverso, ast, munere fungor:
Altera pars revocat, quicquid pars altera fecit.*

Quo, autem, & id, quod in literis scribebatur, occultaretur, & eadem, ne, forsan, deleantur, facilius, custodirentur, signum imprimebatur cerae, lino impositae, quo, perforato, illae constringebantur. Istiusmodi tabularum species, *litterae laureatae*, erant, quas, ut hic, prolixè, exponamus, supervacaneum videntur, quum id, longe felicius, quam vires nostrae, unquam, admitterent, *Celeberrimus noster*, & *rerum antiquarum peritissimus*, BERGERVS (p), dudum, praestiterit. Ne, tamen, rem prorsus intactam relinquamus, duce eodem, monuisse sufficiat, istas, ab aliis literis privatis, non nisi *lauro*, distinctas fuisse, a qua, etiam, nomen acceperunt, quamvis & passim, apud Auctores, commutata dicendi ratione, *litterae victrices*, *magnificae*, *chartae victrices*, *epistolaeque victoris*, dicantur. Laurus illa in epistola figebatur, vel, si regiones laurum non ferrent, vel literae, eo tempore, expediendae essent, quo, lauri requirendae, facultas non daretur, saltem pingebatur. Ratio, vero, quare laurus istis literis adderetur, erat, quod res militiae, & foris, bene gesta, iisdem exponebatur, cujus rei laurus, PLINIO (q) teste, nuncia habebatur. Illi, per quos, literae laureatae, curabantur, *tabellarii milites*, & Graece, *γεωμματοφύγοι*, seu

(p) *peculiari, de Literis laureatis, dissertatione.* (q) *Lib. XV. c. 30.*

ἀγγελιαφόροι vocabantur, & a *speculatoribus*, distinguebantur, quamvis, & ab his, tales literas allatas fuisse, multi statuunt. Sicuti, vero, ipsae literae, ita, etiam, summa pila militum, qui eas portabant, lauro ornata erant, quae ratione, a πτεροφόροις, qui tristitia nunciabant, & pinnas, saltem, in summo hastarum, fixas habebant, eo melius, discriminabantur. Magna, interim, celeritate, res peragebatur, quo hi nuntii famam antecederent, primique rem gestam nunciarent, cui celeritati, praeter diligentiam, expeditamque nuntiorum profectioem, in primis, viae Romanorum publicae inserviebant. Tandem, absolutis omnibus, laurus, ex literis, detracta, in gremio Iovis, Capitolini, deponeretur, quia hic arbiter victoriae, auctorque, ducebatur; de quibus omnibus, antea commemoratus, *Celeberimus BERGERVS*, plura suppeditabit.

§. XXIII. Non, autem, Imperatores, tantum, per tabulas, victoriam, ab hostibus reportatam, nunciabant, verum, etiam, quando *vota* solvebant, *tabula* utebantur. Moris, enim, apud Gentiles, olim, erat, ut, quum *vota*, quaecunque, solverentur, etiam, eius rei causa, tabulae figerentur. Non, enim, satis erat, *vota* polliceri, sed attestatio, & inscriptio *voti*, requirebatur. Talem inscriptionem LAURENTIUS BEYERLINCK (r) exhibet, quae ita se habet: *Sulpitius Camerinus, Magister Collegii, fratrum arvalium nomine, vota nuncupavit, pro salute Neronis Claudii, D. Claudii, Filii Germanici, Caesaris: N. Tib. Caes. Aug. pro D. 7. Cos. 4. & Octaviae, Conjugis, victimis immolatis, in Capitolio, quae, superioris anni, Magistri voverant, persolvit, & in proximum annum, nuncupavit, praesente, M. Antonio Saturnino, Iovi, boves mares II. Iunoni, Vaccas II. Minervae, Vaccas II. Saluti publicae, Vaccas II. Divo Claudio, bov. mares II. In Collegio adfuere Sulpitius Camerinus, Magister, A. Vitellius, L. Piso L. F. M. Apponius Saturninus. P. Meminius Regulus, L. Salvius Otto Titianus. Figerantur, vero, tabulae votivae, ab istis, qui*

G

vel

(r) *Theatro vitae hum. tom. VII. part. altera, fol. 6.*

vel sanitatem recuperaverant, vel victoriam, de hostibus, reportaverant, vel, ex alio periculo, erepti, aut magna felicitate affecti, erant. Ita Sulla, apud VELL. PATERCVLVVM (f), superato, felici eventu, Scipione, Norbanoque Coss. grates Dianae, cui regio illa sacrata erat, solvit, aquas, salubritate, mendedisque corporibus, nobiles, agros omnes, adduxit Deae, cuius gratiae religionis memoriam, postea, inscriptio, & *aerea tabula*, templi affixa postea, conservabat. Et, quod mirum, Hoffmanno teste, Ephesinum templum, pretiosissimum alias, istiusmodi tabulis votivis, remedia continentibus, quibus hic, vel ille, a morbo liberatus erat, non minus, quam structurae magnificentia, celebre fuisse, legitur. Ceterum, peculiaribus in locis, hae tabulae collocabantur. Appendebantur, enim, *portis*, unde PROPERTIVS (r) ita canit:

Omnibus,heu! portis, pendent mea noxia vota:

Texitur haec, castris, quarta lacerna, tuis.

Item:

Armaque cum tulero, portae, votiva, Capenae,

Subscribam salvo: grata puella, viro.

Affigebantur, etiam, vota, ceratis tabulis inscripta, *Deorum genibus*, quod IVVENALIS (u) testatur, dum ait:

Propter quae fas est, genua incerare Deorum.

Tandem, & de *columnis, parietibus, templorum*, quemadmodum, de Ephesino, audivimus, ipsisque *fastigiis*, suspendebantur. Sub Imperatoribus, quoque, *ἀγάλματα, simulacra*, & *sigilla*, cudebantur, quibus vota, pro quinquenniis Principum, decenniisque, signabantur.

§. XXIV. Votivarum tabularum species, *tabulae naufragii*, erant, quas, ideo, reliquis jungere nolimus, quia non propter vota, solum, sed, etiam, ob aliam causam, mox exponendam, conficiebantur. Adornabant illas, qui naufragium passi erant, &, feliciter, ex undis, emerferant, ac *Isidi*, aliisque *Diis*, maxi-

me,

(f) *lib. II. c. 25.* (r) *lib. 4. epist. Arctusae, ad Lycotam.* (u) *Satyra X. v. 55.*

me, tamen, *Neptuno*, consecrabant. His Diis tabulas naufragii, vel, de parietibus templorum, quod, ex illo *TIBULLI* (x), patet:

Nunc, Dea, nunc, succurre mihi: nam posse mederi

Picta, docet, templis, multa tabella, tuis.

vel, etiam, de arboribus, huic, vel illi, Deo sacris, suspendebant, quorsum sequentia, *VIRGILII* (y), verba faciunt:

Forte sacer Fauni, foliis, oleaster, amaris

Hic steterat, nautis, olim, venerabile signum:

Servati, ex undis, ubi figere dona solebant

Laurenti divo, & votas suspendere vestes.

Ex quibus id, simul, innotescit, non, tantum, tabulas naufragii, in quibus periculum, quod naufragi, feliciter, superaverant, descriptum erat, verum, etiam, dona, quæ periclitantes voverant, ibidem, appensa fuisse, ut, hac ratione, naufragi, utroque, testarentur, quanto Deorum beneficio, in præsentissimo mortis periculo, sint servati. Neque, tamen, voti causa, tantum, uti, jam, ab initio paragraphi, monuimus, hæ naufragii tabulæ conficiebantur, sed illi, qui tenuioris fortis erant, quique merces suas perdiderant, suspensa, de collo, tabula, effigie sui infortunii, alios, ad misericordiam, commovere tentabant, ut, hac ratione, ab opulentioribus saltem, stipem obtinerent, qua, aliquantulum, damnum suum refarcire possent. Sic, enim, *PERSIUS* (z), ait:

- - *Cantet si naufragus, assensum*
Protulerim? cantas cum fracta te in trabe pictum

Ex humero portes:

& *IUVENALIS* (a):

- - *Mersa rate, naufragus assensum*
Dum rogat, & picta se tempestate tuctur.

§. XXV. Reperiuntur, etiam, in antiquitate, tabulæ, quæ infortunium aliquod præfagiebant, quarum auctores, plerumque, ignorabantur. Celebris, hanc in rem, est, tabula, a

G 2

TRAN-

(y) *Aeneid. lib. XII.* (z) *Sat. I.* (a) *Sat. XIV.*

TRANQVILLO (b) *descripta, qua Caesari caedes denunciabatur.* Cum, enim, paucos ante menses, in Colonia Capua, deducti, lege Iulia, coloni, ad exstruendas villas, sepulchra vetustissima disjicerent, idque, eo studiosius, facerent, quod aliquantum vasculorum, operis antiqui, scrutantes reperiebant, in monumento quodam, in quo Capys, conditor Capuae, sepultus dicebatur, *tabula aenea inventa est, conscripta literis, verbisque, Graecis, hac sententia: Quandoque ossa Capyis detecta essent, fore, ut, Iulo prognatus, manu consanguineorum, necaretur, magnisque, mox, Italiae cladibus vindicaretur.* Quod, ne quis in dubium vocaret, ipse SVETONIUS auctorem hujus rei, nempe Cornelium Balbum, familiarissimum Caesaris, commemorat, quo, tamen, negotium nondum conficitur, quum varia codicum lectio, animum, adhuc, suspensum, relinquat. TORRENTIUS, (c), namque, librum aliquem adducit, qui, *fore, ut Ilio prognatus, pro Iulo, aut Iulto, habet, quae lectio tanti, apud ipsum est, ut, totam tabulae inscriptionem Iulium Caesarem non respicere, existimet, cui, tamen, CASAUBONUS (d) repugnat, quando, in Memmiani Lectione, ut Ilo prog. nihil mutandum censet, eo, quod Iulius Caesar auctorem, generis sui, Iulum, Aeneae filium, fecerit.* Longe evidentior, hic, videtur illa tabula, cujus CEDRENIUS (e) mentionem facit, occasione diluvii Scirti amnis, quod magnam, atque celebrem, urbem, Edessam, anno septimo, imperii Iustini, ita affixit, ut domus, una cum inhabitantibus, abriperentur, & submergerentur. Diluvio, autem, finito, in ripa amnis, *tabula lapidea reperiebatur, hac inscriptione, hieroglyphicis literis, concepta, casum illum praedicens: Σικετος ποταμός σικετήσει κοινά σικετήματα πολιτοῖς, Scirtus amnis, malo civium, saltabit;* qua inscriptione nomen amnis respicitur, quod, Graeco idiomate, ad *saltationem* alludit. Similis ratio est *tabulae plumbeae, quam, ex Gregorii Historia, SCRIPTOR GALLI-*

CUS

(b) *Lib. I. c. 81.* (c) *Notis, ad hunc Sveton. locum.* (d) *Notis, ad eund. loc.* (e) *Compend. Hist. tom. I. fol 365.*

cus (f), exponit, Parisiis, in canali, in quem fordes urbis confluunt, sub ponticulo, meridiem versus, repertae. In hac insculpta conspiciebatur *flamma ignis, serpens, & mus major aquaticus*. Quamprimum, itaque, haec tabula protrahebatur, incendia, variis in locis, oriebantur, serpentesque, & mures majores aquatici, ita incolae affligebant, ut, etiam, domus suas relinquere cogerentur. Quamprimum, vero, animadverteretur, unde eadem extracta esset, omnes hae molestiae cessarunt, neque notabilis quaedam vastatio, in urbe Parisiorum, post illa tempora, contigit, adeo, ut, Auctor citatus, eandem, quoad immunitatem, ab incendiis, reliquis omnibus, in toto terrarum orbe, his verbis, praeferat: *Car sans parler des Rats d'eau, et des serpens, dont on ne s'est jamais aperceu, le feu prend si rarement, et l'on voit si peu d'incendies considerables, que l'on ont peu dire, qu'il n'est point de Ville au monde, qui en recoive moins de perte, & de dommage, que Paris; quamvis, nuper admodum, experientia testis fuerit, nec Parisiorum urbem, ab istiusmodi infortuniis, immunem esse. Uti, autem, tragici casus, tabulis, quandoque, annunciabantur, ita, pariter, in interpretandis somniis, futurorum malorum, interdum, notis, tabulae adhibebantur. Sic PLUTARCHUS (g), de Aristidis posteris agens, commemorat, Phalereum, in Socrate, referre, se cognovisse, inter Aristidis nepotes, ex filia, oppido pauperem, Lyfimachum, qui, juxta locum, lacheum alias dictum, sedens, vitam, interpretandis, ex tabula quadam, somniis toleraret.*

§. XXVI. Moris, etiam, apud veteres, erat, in conviviis, accumbentibus tabulam, in qua fercula, apponenda, consignata erant, exhibere, quo quisque, pro gustu suo, quicquid libuerit, eligere posset. Facit hujus tabulae mentionem ATHENAEUS,

(h), qui ita scribit: "Οτι ἔθος ἦν ἐν τοῖς δαίπνοις, τῷ ἐσιώτοι

G 3

κατα-

(f) Vid. Description Nouvelle de ce qu'il y a de plus remarquable dans la ville de Paris tom. 1. f. 6. (g) OO. tom. 1. in Aristid. f. m. 335. (h) Deipnosophist. lib. II. f. 49. edit. juxta recens. Casauboni.

κατακλιθέντι προδίδοθαι γραμματιδίων τι, περιέχον ἀνο-
γραφήν τῶν παρεσκευασμένων, ἐφ' ᾧ εἶδέναι, ὃ, τι μέλλοι ὄψου
φέρειν ὁ μούγερος. *In coenis, prisco more, convivatori, postquam
accubuisset, tabella, in qua, omnium ferculorum, nomina descripta
erant, tradebatur, ut sciret ille, quodnam obsonium coquus esset
allaturus. Dabantur & tabulae, quibus iuventus instituebatur,
nudae, simplices, aliisque crassiores, quod ex illo PLAUTI (i)
patet:*

Exemplo puer Paedagogo tabula dirumpit caput;
id, enim, tenuis tabula efficere non potuisset. Huc, etiam,
referre licebit *tabulam R. Gamalielis, quae phases lunae, ad in-*
stituendos rudiores, exhibebat, uti sequens MISCHNA (k) rem
declarat: רמות צורות לבנות היו לו לרבן גמליאל כשבילא
ובכותל בעלייתו שבחן מראה את החרוטורת ואומר הכזה
: רמת או כורה Phases lunae habuit R. Gamaliel in tabula, in
pariete conclavis sui, quas idiotis ostendebat, deinde interroga-
bat: an lunam, ita, vel ita, vidisti? Disputant, de illa, R. Ga-
malielis, tabula, Gemaristae, an id facere licitum fuerit, nec ne?
&, quomodo id, de Gamaliele, sit intelligendum, quando Mischna
dicit, ipsum phases lunae, in tabula, habuisse: Sic, enim, Ge-
mara: ומו שרי והכתיב לא תעשון וגו' *Et quid an hoc conces-*
sum est, (sc. phases lunae habere) nam scribitur: (Exod. XX, 20.)
Non facietis, &c. Argumenta, vero, quae contra R. Ga-
malielem, & pro eodem, faciunt, bono ordine, HOUTINGIUS
(1) adducit. Contra Gamalielem esse videtur locus, *Exod. XX,*
20., aliaque, & in *Exodo,* & in *Deuteronomio,* observata, quibus
& hanc *legem Mischnicam (m) addimus:* ועליהם צורת המה צורת לבנה צורת דרקן ויוליכם לים
: המלה *Si quis invenerit vasa, in quibus exsculpta forma solis,*
lunae, aut draconis, ea projicito in mare salsum. Pro Gamaliele,
ex mente

(i) *Bachide actu III. scen. III. v. 37. (k) Seder Mo'ed Massech. Rosch
hasebana cap. II. n. 8. (1) Notis ad hanc Mischnam. (m) Seder
Nefikin Massech. Avoda Sara cap. 3. n. 3.*

ex mente nonnullorum, haec ratio militat: דאחרים עשו לו
quia alieni eas fecerunt. Sed, merito, *Houtingius*, hanc solutio-
 nem frivolam, & nullius momenti, esse, existimat; qua non me-
 lior est illa, quando alii dicunt, quod tantum פרוקים, *fra-*
gmenta, fuerint, quae, simul composita, lunam integram effe-
 cerint. Optima ratio illa videtur, quam, alii, adhuc, Rabbini,
 reddunt, *Gamaliel*em tales formas, & figuras, tantum, ad do-
 cendum, habuisse. Scribitur, enim, לא תלמד לעשות אבל
 : אתה למד להבין ולהורר: *Non ad faciendum disces, ad in-*
telligendum, & alios docendum, licitum est. Quibus, simul, di-
 ctum, a *Gemaristis* adductum, limitatur, quum DEVS, non ima-
 ginem quamcunque, sed talem, quae ipsi honore, adoratione-
 que, similis esse deberet, facere prohibuerit. Quare, & ipsi
 Rabbini, *Maimonides*, & *Bartenora*, commemoratam legem Mi-
 sechnicam, ita, emolliunt, ut, non de quocunque circulo, quem
 aliquis invenerit, &, speciem solis, vel lunae, prae se ferre, exi-
 stimaverit, sit intelligenda, sed de imaginibus, & figuris, טלאים
 vocatis, quas, Astrologi, soli, & lunae, attribuunt, quando, ni-
 mirum, dicunt, Saturni figuram, esse figuram senis nigri, Vene-
 ris, autem, figuram esse virginis pulchrae, cum armillis aureis,
 Solis, vero, figuram esse regis coronati, currui insidentis.

§. XXVII. *Missa R. Gamalielis tabula*, ad antiquorum mo-
 res redeamus, quumque, haectenus, a nobis, *tabulae privatae*,
 explicatae sint, *locum*, in quo eadem, domi, asservatae fue-
 runt, paucis, nunc, investigabimus. Vocabatur ille *tablinum*,
 ut, eo melius, a *tabulario*, tanquam *privatus*, a *publico*, distin-
 gveretur, quamvis, ad hujus exemplum, penitus, confectus es-
 set. Nempe, uti *aedes Libertatis*, quae, in *Aventino monte*, si-
 ta erat, in atrio, *tabularium* habebat; ita, quoque, in *aedibus*
privatis, pro *tabulis*, in atrio, locus quidam adaptatus erat, cu-
 jus spatium, si atrii latitudo viginti pedum erat, demta tertia, re-
 liquum tribuebatur. In haec, itaque, *tablina*, omnes, quae ad
 rem familiarem faciebant, tabulae referebantur, & omnia in-
 strumen-

strumenta, nomina, Calendaria, fundorumque emiones, ordine, reponerentur, ut, suo tempore, si hoc, vel illo, instrumento, patrifamilias opus esset, illud mox produci posset.

§. XXIX. Hæc erat veterum cura, & diligentia, in *tabulis scriptis* conficiendis, ac recondendis, quæ, tamen, & ad *pictas*, sub quibus & *sculptas* comprehendimus, se extendebat. Illarum, autem, tanta copia reperiebatur, ut, hic, vel species, saltem, omnes, pictarum tabularum, attingere, difficile esset. Sufficiet, itaque, si potiores, aliquantulum saltem, illustremus. Celebriores, & ubivis, fere, obviae erant *imagines*, vel *cereæ*, vel *aeneæ*, vel *marmoreæ*, quæ, ex POLYBIO (n), ita describuntur, quod, nimirum, sint *insignium quorundam virorum simulacra, oris similitudinem, artificiose, effictam, coloribus, pigmentisque, adumbratam, referentia, quæ in insigniori, & celebriori, domus parte, ligneo armario includebantur*. Ius imaginum, apud Romanos, in primis, quod, ex ROSINO (o), constat, non *Ignobiles*, sed *Nobiles*, & *Novi*, diverso, tamen, modo habebant. *Nobiles*, enim, & suis, & majorum suorum, imaginibus superbiebant; *Novi*, vero, tantum suis utebantur. Ceterum, festis diebus, illæ exornabantur, sique, ex domesticis, quispiam mortuus esset, eadem, in funere, efferebantur, aliis, adhuc, pro dignitate familiae, caeremoniis adhibitis. Iungebantur, quandoque, imaginibus, illis, nimirum, quas clientes patronis suis dedicabant, *tabulae patronatus*, seu *paginae honorum*, uti, ex mente *veteris Interpretis*, IUVENALIS (p), vocantur, cujus verba ita sonant:

- - *mergit longâ, atque insignis, honorum*
 Pagina - -

Uti, enim, effigies majorum, cum titulis suis, in prima aedium parte, ponebantur; ita, etiam, clientes, imaginibus, Patronorum suorum, aeneam tabulam erigebant, quæ, omnes eorum gradus honorum, scriptos, continebat. Repraesentabant, etiam, veteres, in

tabulis,

(n) *lib. VI.* (o) *Antiquit. Rom. lib. I. c. 19.* (p) *Sat. X. v. 57. 58.*

tabulis, *victorias*, ab hostibus reportatas, quod CAPITOLINUS, (q) Maximini Senioris, & AURELIUS VICTOR (r) Lucii, exemplis illustrent. Ille, *Maximinus*, iusserat bellum, Germanicum scilicet, in quo victor evaserat, ita pingi, ut gestum erat, & ante curiam, proponi, quo ipsius facta pictura loqueretur: Sed, post mortem ejus, Senatus tabulas illas deponi, & exuri, curavit. Hic, *Lucius Paulus Aemilius*, filius illius, qui, apud Cannas, cecidit, quum, primo consulatu, quem, difficulter, consecutus erat, de Liguribus, triumphasset, rerum gestarum ordinem, in tabula, pictum, publice proposuit, *Gladiatores*, quoque, apud veteres, & alii lutores, *tabulam*, publice, affigebant, in qua simulacrum ludorum exprimebatur, ad excitandum desiderium hominum, & ad frequentiam spectaculis conciliandam. Ex reliqua picturarum tabularum multitudine, non nisi *duas*, notatu dignissimas, attingemus. Prior est tabula, litera T, vel *cruce*, notata, quam *simulacrum Osiridis*, manu, gestabat. De hac, egregie, nos ALEX. DONATUS (s) informat, eandem, ex Aegyptiorum arcanis, interpretandam esse: quippe quae figura, iudicio *Socratis*, & *Sozomeni*, idem significat, quod *Vita ventura*. Quomodo, vero, illud mysterium ad Aegyptios pervenerit, idem *Donatus*, ex *Hieronymo*, tradit, qui ita scribit: *Antiquis Hebraeorum literis, quibus, usque hodie, utuntur Samaritani, extrema T. litera crucis habet similitudinem.* Sed haec *Hieronymi* verba, cum grano salis, accipienda esse, jam dudum, a cordatioribus, & Philologis, & Theologis, evictum est, utpote qui, Codicem Sacrum, primum, non *Samaritanis*, sed *Ebraeis*, literis conscriptum esse, propugnant. Quare, si, ex *Hieronymi* sententia, aliquid ad scopum nostrum trahendum esset, dicendum foret, Aegyptios, a Samaritanis, hanc figuram mutuasse, ubi, tamen, & varii *Samaritanorum characteres* sunt attendendi. *Usitator*, enim, & *impressus*, huc quadrare non potest, quum, alias, tam ab Olaph X, quam a Tau A, fi-

H
gura,

(q) de Maximinis, c. 12. (r) de Viris illustribus, c. 56. (s) de Urbe Roma lib. I. c. 22. apud Graev. tom. III. p. 544.

gura, in Osiridis tabula, conspicua, desumpta esset, neque, adeo, *character in MSS. obuius*, sed, potius, *character, in Siclis Samaritanis, usitatus, & character Vaticanus*, ac *R. Asariae*, qui perfectam crucem, hunc in modum X, refert, hic est respiciendus. Atque sic, quod figuram spectat, certum est, hanc literam, ex Ebraea lingua derivari non posse, ex ipsa, tamen, vocis Ebraeae, ך, repraesentatione, id *Donatus* praestare tentat, quam in rem oraculum, *Ezech. IX, 4.* adducit, ubi, in primis, sequentia verba notanda veniunt: □ על מצותות האנשים *signa signum super frontes virorum.* Ast, & hoc fundamentum, adhuc dum, lubricum est; cum, tuto, adstruere nequeamus, quod ך, hic *τεχνικός*, & generaliter, accipiendum sit, & non, potius, *signum*, denotet. Neque aliquid valent rationes, quae, apud *POLUM (t)*, leguntur, quare litera, ך, non vero alia, ad signandos fideles, adhibita fuerit. Quid, enim, id evincit, quod ך sit ultima litera? indene elici potest, fideles, eadem signatos, postremos inter homines, &, quasi, mundi quisquillas, haberi? si, vero, & illud largiremur, haec litera tamen, potius, *miseriam hujus mundi*, quam *vitam venturam*, repraesentaret. Altera ratio, argutius, excogitata videtur, ך, nimirum, significare, eum, qui perseveraverit in finem, salvum fore. Facile, autem, apparet, hic meram applicationem dictorum N. T. quae *Matth. XXIV, 13.* & *Marc. XIII, 13.* leguntur, proponi. Tertia nihil, prorsus, probat, quum allusione incerta nitatur, quod ך litera, ideo, adhibita sit, quia haec est prima litera vocum *הנהגה & הנחה*. Ut, enim, priorem taceamus, de posteriori, saltem, dicendum, quod eadem, hic, inepte, adducatur, quoniam ך, in illa, non est litera radicalis, sed, tantum, servilis. Tutius, itaque, est, statuere, ך, hic, signum aliquod notare, cujus figuram, quum Scriptura, de ista, taceat, nos ignoramus, quam interpretationem, teste *Kim-hio*, & omnes Rabbini admittunt. Atque sic, neque, ex hoc dicto, evinci potest, mysterium illud Aegyptiorum ab

Ebraeis

(t) *Synopf. Crit. Volum. III. in Prophet. ad h. l. p. 1103. & 1104.*

Ebraeis repetendum esse; hinc, potius, si ipsorum fuit, iisdem proprium relinquendum erit, a quibus, forsan, & Graeci, & Latini, postea, istud acceperunt. Apud utrosque, enim, T littera symbolum vitae, \ominus , verò, mortis erat. Nam, docente ISIDORO (u), a *Donato* citato, & superstitum, bello, militum nomina, littera T, mortuorum, verò, notione \ominus , notabantur, ipsique iudices, *Afconio* annotante, T absolvebant, \ominus damnabant. Hinc \ominus *nigrum* PERSIUS, (x) tanquam infaustum, his verbis, agnoscit:

Et potis es nigrum vitio praefigere Theta,
ut & MARTIALIS (y), quando scribit:

Nosti mortiferum quaestoris, Castrice, signum?

Est operae pretium discere theta novum.

Sed, sufficiant haec, de tabula, quam simulacrum Osiridis, manu, gestabat: ad *posteriores*, nunc, ex tabularum pictarum multitudine, adducendam, quae simulacrum, idoli cujusdam, exhibebat, progrediamur. Est illa celebris, & antiqua, *tabula marmorea*, *solis effigie*, *symbolisque*, *exsculpta*, magnitudinis pedum sesquitrium, ex uno quoque latere, quae Romae extat, in aedibus Hasdrubalis Matthaei, Marchionis Iovii. Hanc, secundum ordinem rerum, in eadem sculptarum, exponere operae pretium esset, nisi jamtum, HIER. ALEANDER, & illius imaginem exhibuisset, & eandem, peculiari schediasmate (z), erudite, illustrasset, in cujus labore, hic, acquiescimus. De pretio tabularum pictarum memorabile valde est, illud, quandoque, ad insignem pecuniae summam excrevisse. Collegit hujus rei exempla G. BUDAEUS (a), quae, ex ipso, hic, adducemus. Ita PLINIUS (b) refert, Regem Attalum unam tabulam Aristidis, Thebani pictoris, centum talentis, licitatum esse; Caesarem, verò, Dictatorem, Medeam, & Ajacem, Timomachi, in templo

H 2

Veneris,

(u) *Lib. I. Etymol.* (x) *Sat. IV. v. 13.* (y) *Lib. VII. Epigramm. 36.*

(z) *Vid. illud apud Graevium, tom. V. p. 707.* (a) *de Assè & paribus ejus Lib. II. f. 77. 78.* (b) *Lib. VII. cap. 38.*

Veneris, genetricis, dicaturum, octoginta (talentis,) duas emisse. Sic & Candaules, Rex, Bularchi picturam, Magnetum exitii, haud mediocris (spatii), pari auro rependit; & alio in loco, idem PLINIUS, (c) effigiei Alexandri M. mentionem facit, quem Apelles, viginti talentis auri, in templo Ephesiae Dianae, ita pinxerat, ut digiti, fulmen tenentes, eminere, & fulmen extra tabulam esse, videretur. STRABO, (d) etiam, de Co insula, & urbe ejusdem nominis, loquens, templum Aesculapii, in suburbano situm, multisque simulacris refertum, celebrat, ubi & Apellis Antigonus, & Venus, e mari emergens, postea divo Julio Caesari, Romae, dicata, conspiciebatur, quam Augustus, honori patris, ut generis Auctorem, consecravit. Et, de hac tabula Cois, fama fuit, pro eadem, centum talenta, ex imperato tributo, remissa esse. His aliam addimus, ex COELIO RHODIGINO (e), qui de L. Mumio, cui victoria cognomen Achaici dederat, narrat, quod, quum, in praeda vendenda, res distraxisset, & Rex Attalus, sex millibus sestertium, Aristidis tabulam, Liberum patrem continentem, emisset, pretium miratus, suspicatusque aliquid, in ea, virtutis, quod ipse nesciret, tabulam revocaverit, & in Cereris delubro posuerit. Patet, autem, ex his, quae commemoravimus, veteres honori sibi duxisse, si raras, pretiosasque, picturas possiderent, suasque *Pinacothecas* iisdem repleant, quae, ita, *tabulis pictis*, uti *tablina*, *scriptis*, destinatae erant. Quum, itaque, *Pinacotheca* magnam convenientiam cum *tablino* haberet, & porro, imagines, in eadem collocatae, domum ornarent, illa, pariter, in prima aedium parte, & quidem, ad tablinum, ponebatur, quod SENECA (f) innuit, quando morem, imaginibus, in atriis positis, superbiendi, ita perstringit: *Qui imagines, in atrio, exponunt, & nomina familiae suae, longo ordine, ac multis stemmatum illigata flexuris, in parte prima aedium collocant, noti, magis, quam nobiles, sunt.* Maxime,

(c) *Lib. XXXV. cap. 10.* (d) *Lib. 74.* (e) *LeEt. antiqu. tom. III. lib. 29. cap. 24. p. 632.* (f) *Lib. III. de Benef. cap. 28.*

xime, in iisdem, antiqui suspendebant imagines majorum suorum, non, tamen, illas tantum, sed & quaecunque pretiosa, clarorum virorum, monumenta, quare *Petronius* dicit: *In pinacothecam perveni, vario genere tabularum, mirabilem. Nam & Zeuxidis manus vidi, nondum, vetustatis injuria, victas, & Protoprogenis rudimenta.* Pinacothecis, claudendis, & observandis, etiam, servi praeerant, qui & ad tablina attendebant, ab atrio, *atrienses* dicti, quod ex his *TULLII* (g) verbis elicitur: *Atque, ut, in magna familia, stultorum alii sunt lautiores, ut sibi videntur, servi, sed, tamen, servi, atrienses, ac topiarii, quos signa, quos tabulae, quos caelatum argentum, quos Corinthia opera, quos aedificia magnifica, nimio opere, delectant: qui locus* ex MS. a *Dempstero*, est suppletus.

§. XXIX. Appendicis, tandem, loco, ut, eo commodius, ad sanctissimas foederis tabulas transeamus, celebris, apud *Rabbinos*, *tabulae*, *Sectionis Sotae*, paucis, hic, mentionem facimus. Ex auro purissimo illam confici curaverat, atque, una cum aliis, pretiosissimis cimeliis, templo, posteriori Hierosolymitano, dicaverat *Helena*, *Monobazi Regis mater*, uti id sequentia *MISCHNAE* (h) verba testantur: *ואף היא עשתה טבלין של זהב שפרשת סוטה כתובה עליוה:* *Fecit, etiam, illa,* (*scilicet Helena, de qua, in antecedentibus, sermo,*) *ex auro, tabulam, cui sectio declinantis feminae inscripta erat.* Ad quem, *Mischnae*, locum, notandum venit, in translatione ejusdem, uti *SCHERINGAMIUS* (i), & *WAGENSELIUS* (k), observarunt, *Clariss. Vorstium* errasse. Nam in *Zemath David*, ubi historia haec, de *Helena*, *Regis Monobazi matre*, occurrit, eundem ita reddidit: *Eadem, quoque, confici curavit pollubrum, cui inscriptum erat Parasat Sutha, separatio praevaricantis feminae.* Atque hinc patet, *Vorstium* existimasse, haec verba: *Parasat Sutha*, in tabula

H 3

exarata

(g) *Paradoxo* 5. (h) *Seder Moed, Massech. Joma cap. 3. n. 10.*

(i) *Notis ad tractat. Joma, b. h.* (k) *Notis ad tract. Sotae, cap. 2. n. 3.*

exarata fuisse, quod, tamen, alienissimum, a proposito hujus *Miscbnae*, videtur, & sequenti, *Gemarae Hierosolymitanae*, asserto, a *Sberingamio* adducto, confutatur: ומה היה כתוב עליו: ר' שמעון בן לקיש בשם ר' ינאי א"לף ב"רת הירא כתוב עליה והא תני ככתב שכאן כן כתב שכאן לא מעוכרו מירק אלא בינוני פתר לה כא"לף שכאן כן ב"ת שכאן תני ר' השעירא כר' פרשת סוטה היה כתוב עליה שממנה הירא: Et quid scriptum fuit super eam? R. Schimeon, Ben Lakisch, nomine R. Janaei, dicit: Aleph, Beth, fuit scriptum super eam. & ecce traditur; sicut Scriptura, quae, hinc, ita, Scriptura, quae illinc, non crassa, neque minuta, sed intermedia. Interpretatio ejus est; sicut Aleph, quae hinc, ita Beth, quae illinc. Tradit R. Hofchiab, tota sectio declinantis feminae scripta erat super eam, quia ex ea legebat, & exponabat, omnes disquisitiones Sectionis. Atque sic, equidem, certum esset, integram sectionem Sotae, in *Helenaee tabula aurea*, scriptam fuisse; de modo, tamen, illius Scripturae, quem, perspicue, R. Maimonides describit, adhuc est dispiciendum. Stavit, autem, verba, in rectis, secundum latitudinem, lineis, non contigua, collocata, sed verbum verbo, aut, bina vocabula binis, secundum longitudinem ducendo lineas, supposita fuisse. Rationem, mox, addit, non licere describere loca Scripturae, juxta ordinem, in una linea, nisi in libro, secundum conditiones, quae, in lege, exponuntur, & in phylacteriis, schedaque, postibus domiciliorum infixae; ast, super tabulis, non permisum esse, scribere, nisi unam vocem, super alteram, aut, duas voces, super duas voces, ut una columna perficiatur, & altera incipiat, quod, ut, eo melius, intelligatur, eodem ordine, ex Maimonide, & Wagenscilio, maledictionem integram, (quae Num. V, 19. seq. legitur,) ex sectione Sotae, hic, apponemus:

כאן

עמך	שטיר	אם
בתת	תחר	לא
יהוה	אישי	שכנ
את	וכי	איש
ירכך	נטמאת	אתך
נפלת	ויתן	ואם
ואת	איש	לך
בטנך	בך	שטיר
צבה	את	טמאת
ובאו	שכבתו	תחר
המים	מבלערי	אישי
המאררים	אישי	הנקי
האלה	יתן	ממי
במעיד	יהוה	המרים
לצבור	אותך	המאררים
בטן	לאלה	האלה
ולנפיל	ולשבעה	ואת
ירך	בתוך	כי

Porro, circa scripturam hujus tabulae, adhuc, monendum, sacerdotem, qui, ex aurea tabula, sectionem Sotae, in pergamento, describat, secundum sententiam laudati Maimonidis, lineas transversas, non perpendiculares, confecisse. In nullum, vero, alium usum haec tabula erat adornata, quam, dicente, ita, JARCHIO (1): שלא יהיה צריך להביא (ספר) תורה לכתוב : ממנו מגלת סוטה במקדש : i. e. *ne necesse esset, aliunde, in templum inferre Librum Legis, ut, ex eo, feralia verba, in sebedam, describerentur, vel, R. BARTENORA (m) annotante, ne opus esset, Librum Legis adducere, sed, ut, potius, ex hac tabula, maledictiones illae describerentur.* Quare R. JACOBUM LEONI-

(1) Notis ad, paulo ante allegatum, Jomae locum. Jarchium, ex communi sententia, ita nominamus, quamvis accuratiores ipsum Jizbacum dicant. (m) Notis, ad eundem locum.

LEONITIUM, (n) graviter, errasse, cum *Wagenfeilio*, existimamus, qui tabulam hanc auream, in sanctissimum penetrale, admissam, & eodem loco, cum urna Mannae, & baculo florente Aaronis, habitam fuisse, sibi persuasit, inquit: בתוך קודש הקדשים הורה נתון צנצנרת המן אשר מעשהו הורה כזרע גר אמנם לבן ועינו כעין הכדולה מונח לפני ארון הערורות גם משה אהרון לבירת לוי עם פרחיו וציצו וגם השקדים שהיה שמרו מנח לפני ארון להורות לאור לבני מרי גם שם היתה טבלת זבח טהור אשר בה כתובה בלשון הקודש האלה אשר היו משכיעים את האשה כאשר יעבור על בעלה רוח: קנארו i. e. ex versione Clarissimi Viri, qui illum librum Latine reddere, dignatus est: *Intra S. S. sita fuit urna Mannae, quod simile erat semini coriandri, & color ejus, sicut color Bdellii, eaque constituta coram arca testimonii. Etiam baculus Aaronis, domus Levi, cum germinibus suis, & amygdalis, quoque, quae erant in eo, locata fuit ante arcam, ut esset in signum filius rebellionis. Ibidem exstitit tabula puri auri, in qua, lingua sancta, descripta erant illa, quibus adjurabant talem mulierem, super cujus marito transfusset spiritus zelotypiae. Si, enim, id concedendum esset, cui bono aurea Helenae tabula adornata fuisset, quum, eodem modo, ipse Legis liber ex S. S. extrahi, & sectio Sotae, ex eodem, describi potuerit. Et, quod maximum est, si in S. S. illa tabula aservabatur, inquit *Wagenfeilius*, quomodo, ulla ratione, fas erat sacerdoti gregario, (qualem, judicii Sotae ministrum fuisse, constat,) penetrare in sacrosancta adyta, & tabulam, secundum quam Megillam describeret, depromere? quippe in quae nemini, unquam, mortalium, praeter solum summum Pontificem, & quidem, non nisi semel, in anno, introire permittebatur. Colligit, itaque, idem *Wagenfeilius*, tabulam Helenae in conclavi aliquo, cum caeteris vasis, aut vestibus, sacris, custoditam fuisse, vel, etiam, quod ipsi verisimilius videtur, juxta Nicanoris portam, semper, appensam mansisse; a qua sententia utraque, tamen, modeste nobis discere*

(n) in *Tavnit Hechal* p. 32.

dere liceat. Statuimus, autem, eandem, in nullo alio loco, quam in magnifico, templi Hierosolymitani, propylaeo, suspensam fuisse, cujus opinionis fundamenta nunc adducemus. Verisimillimum, nimirum, videtur, tabulam hanc, ibi, asservatam esse, ubi candelabrum aureum, quod, eadem Helena, templo Hierosolymitano dicaverat, conspiciebatur. Sed illud erat in propylaeo templi, undique, auro, resplendescente, hinc &, sine dubio, tabula, quoque, aurea, ibidem, reperiebatur. Inclinat, etiam, huc *Misibna*, l.c. quando dicit: הליני עשתה נברשת של זהב פתחו של היכל אף: היא עשתה טבלה של זהב שפרשת כוטה כתובה עליה: *Helena, (Regina,) fecit candelabrum aureum, in porta templi: Eadem paravit, quoque, tabulam auream, cui sectio Sorae inscripta erat; siquidem, hoc in loco, propylaei hujus mentio fit, &, statim, candelabro, in eodem collocato, tabula nostra adjungitur. Neque difficile erat, si iudicium Sorae contingebat, eandem, inde, auferre; cum Sacerdotis officium, insuper, requireret, ut in Sanctuarium iste se conferret, & tantum pulveris, sub lapide certo, qui dimoveri poterat, colligeret, quantum opus esset. Atque sic, demum, auream, quoque, tabulam, eadem via, secum, omni absque molestia, asportare ipsum potuisse, vero esse simillimum videtur. Plura, hic, non addimus, sed *Commentationi, potius, nostrae, de tabulis quibusdam veterum, finem imponimus, & ad sanctissimas, foederis divini, cum Israëlitis initi, tabulas priores properamus.**

SECTIO II.

DE

TABVLIS FOEDERIS PRIORIBVS.

§. I.

Multa, haftenus, notatu dignissima, in variis, veterum, tabulis, observavimus, quae omnia, tamen, si cum istis, quae circa sanctissimas, foederis divini, tabulas occurrunt, comparentur, non magni momenti habenda erunt. Sive, enim, ipsarum *auctorem, sive scripturam, sive materiam, aut fata, spectemus,*

I

ctemus, non notabilia, saltem, sed mirabilia, potius, in iisdem, inueniemus. Insigniuntur, vero, illae variis titulis, in Codice S., ex quibus omnibus, nomine לְחוֹת הַבְּרִית, seu *Tabularum foederis*, Dissertationem hanc, ideo, inscribere placuit, quia illud, exacte, naturam ipsarum exprimit. Feriebatur, enim, foedus inter DEVM, & populum Israëliticum, quod, omnino, requirebat, ut & DEVS, & populus Israeliticus, tanquam pacificentes, sibi invicem, aliquid praestarent. DEVS, ex infinita sua, erga genus humanum, & speciali, erga populum, ex Patriarchis, Abrahamo, scilicet, Isaaco, & Iacobo, oriundum, gratia, omnem, temporalem, pariter ac aeternam, felicitatem, eidem promittebat, & id, tantum, ab ipso, ad quod praestandum, jam antea, obstrictus erat, poscebat, ut, scilicet, secundum voluntatem suam, ageret, & praecepta sua, sollicitè, observaret, quorum summa in decem verbis, tabulis lapideis inscriptis, continebatur. Vocabantur, itaque, tabulae hae, לְחוֹת הַבְּרִית, a conditionibus, quas DEVS populo Israëlitico, quum foedus, cum eodem, iniret, praescribebat. De utraque voce, nunc, speciatim, agemus. Quod ad nomen לֶחֶם attinet, habendum illud est pro vocabulo suae originis, quum radicem ipsius non reperiamus. *Clarissimus* LEIGH (a), equidem, *Mercerum*, hanc in rem, adducit, qui a לֶחֶם, *humore*, seu *virore*, hanc vocem derivat, ideo, quod, ex virenti arbore, tabularum materia caedatur; veremur, tamen, ut ratio illa id evincat: Si, enim, tabulae, ita, dicerentur ob materiam, quomodo, hic, lapides לְחוֹת הַבְּרִית nominari possent? Turtius, itaque, est, cum ALPHONSO TOSTATO (b), statuere, לֶחֶם non esse nomen *substantialis speciei*, aut *naturae*, sed, potius, *figurae*, quum, in aliquo corpore, sic se habent dimensiones, ut longitudo major sit latitudine, & latitudo major profunditate; qua ratione & lignum, & lapides, & metalla, hanc in figuram redacta, לְחוֹת dici possunt; unde consequitur, observationem *Merceri*, hic, locum invenire non posse. Idem nomen, *tabula*, in reli-

(a) *Crit. S. Part. I. p. 117.* (b) *OO. Tom. II. part. II. quaest. 19. ad Exod. XXXII. fol. 208.*

quis, quoq; Lingvis Orientalibus obtinet: In *Chaldaica*, enim, dicitur לוח, in *Syriaca*, ܠܘܚܐ, cujus Pluralis est, ܠܘܚܝܢ, in *Arabica*, tandem, لَوْحٌ, cujus Pluralis est, اللَّوْحُ, & Ppl. اللَّوْحِيُّ, Radix, vero, لَوَّحٌ, cui multa, equidem, significata tribuuntur, inter quae, apud GOLIUM (c), nullum, apud CASTELLUM (d), vero, unicum, *contabulare*, nimirum, & *coassare*, cum significatione, nominis لَوْحٌ, conciliari potest. Quum, autem, tabulae variae reperiantur, videndum, nunc, de quibusnam, לוח, accipiatur. Describit nomen illud R. S. JARCHI (e), his verbis: לחות שקושרות זו עם זו כאחתם של גלחים i. e. *Tabellae, quae, indicem, colligantur, quales sunt, quibus Monachi uti solent.* Att fatendum, hunc locum non obscurum saltem, sed & variae lectioni obnoxium, esse: WAGENSELIUS (f), enim, annotat, גלחים, equidem, reperiri in EN ISRAEL (g); in *Talmude*, vero, *Amsel.*, pro hac voce, סוחרים, legi, neutram, tamen, laudatus Vir, magna absurditate laborare, existimat, dum *tabulas monachorum*, pro antiquis ipsorum *Diptychis* accipit, quae, erudite admodum, *Summe Rev. Dn. D. CHLADENIUS* (h) explicavit. Nobis videtur לחות, ut plurimum, majores, cujuscunque materiae, tabulas fuisse, unde *Wagenfeilius* observat, hanc vocem *pugillares*, quos Rabbini, verbo corrupto, a πύλακες, פנקס, appellitant, excludere. *Alteram*, nunc, *vocem*, ברית, scilicet, contemplabimur, de qua, si derivationem spectes, pariter, variae, Criticorum, sententiae reperiuntur. FORSTERVS (i) existimat, posse illud nomen, eodem jure, a בתר, quam a ברה, literarum, tantum, transpositione facta, deduci, quod verbum בתר *divisionem* innuit, ut, adeo, ad *divisionem victimarum*, quae, quum foedera feriebantur, communi usu, atque sole-

I 2

ritu,

(c) *Lexico Arabico-Lat.* p. 2172. 2173. (d) *Lexico heptaglor.* p. 1885. & p. 1886. (e) in *Notis, ad Schabbat, cap. 24.* (f) *Notis, ad tract. Foma, spec. cap. 3. n. 10.* (g) *fol. 79. col. 2.* (h) *peculiari Dissert. de Diptychis veterum, cum primis, Graecorum.* (i) *Diſſion. heb. f. 13.*

ritu, maclabantur, respiciendum esset. Sed, nec ipse *Forsterus* huic sententiae accedit, quando illud ברית, a radice, ברר, derivat, quae in lucem producere, eligere, discernere, declarare, expurgare, significat. Manet, vero, & haec, *Forsteri*, opinio, minus recepta. Plurimi, enim, Criticorum, originem vocis ברית a radice, ברה, repetunt, quae idem est, ac *elegit, delegit, selegit, parum de cibo carpsit, pransus, convivatus est*; in eo, saltem, a se invicem, hi ipsi discrepant, an formalis ratio ab *electione*, an vero, a *cibi sumptione*, sit accipienda. *Paulus Fagius* existimat, a *comedendo*, ברית dici, ideo, quia moris erat inter Ebraeos, & Orientales, cibum, & potum, invicem, capiendo, foedera sancire, eaque rata, & firma, habere. *Buxtorfius*, autem, ab *eligendo*, hanc vocem, denominari, putat, quia personae, inter quas, & res, ac conditiones, propter quas, foedus aliquod initur, studio quodam, atque industria, eliguntur. Ultramque hanc sententiam, non male, conjungi, &, ab utraque significatione, vocabulum ברית denominari, statuimus, atque, adeo, neque *Fagium*, neque *Buxtorfium*, hic, culpamus. Adjicit, praeterea, idem laudatus *Buxtorfius*, posse, etiam, ברית, a *caedendo*, deduci, qui significatus, equidem, radici, ברה, non competit, interim, tamen, sub ברא reperitur, quod *Forsterus* aliter, adhuc, explicat, quando refert, quosdam judicare, ברית esse dictum quasi כרית, a radice, כרת, permutata litera כ, cum ב, &, quidem, ex duplici ratione, quia, in ineundis foederibus, victimae caedebantur, & in Codice S., saepius, ברית, cum verbo, כרת, conjungitur, uti ex *Gen. XV, 18.* apparet. Quae, si vera essent, cum Latino, *Foederis*, vocabulo, Ebraeum, ברית, exacte, conveniret, quod, quibusdam Criticis, quanquam illud per *oe*, in veterum monumentis, scribatur, a *feriendo*, ideo, dictum videtur, quia, quando foedera firmabantur, hostia, a Sacerdote, saxo, feriri solebat. Sed, quemadmodum haec sententia, de Latini, *foederis*, vocabuli, origine, ob difficultates, quae ipsam comitantur, a *Celeb. Vossio* (k) non recipitur; ita, etiam, nos, in derivatione

(k) *Etymol. Linguae Lat. f. 219.*

tione Ebraeae vocis, ברית, ob easdem rationes, non, facile, ad caedendi significatum descendemus, quum nihil obftet, quo minus, ברית, ab eligendo, & comedendo, dictum esse, statuamus. Restat, ut ipsam, vocis ברית, propriam significationem contemplemur, quae duplex esse videtur, ut, nunc foedus, nunc testamentum, denotet. De priori nullum est dubium, posteriorem, vero, LXX. Interpretes confirmant, quippe qui notionem ברית, per διαθήκη, reddiderunt, quae vox PAVLO, Galat. III, 17. & Ebr. IX, 15., expresse, testamentum denotat. Quicquid, autem, videatur, id, tamen, certissimum est, ברית, propriissime, foedus, non testamentum, significare, quare & Aquila, Hieronymo teste, hoc nomen, per συνθήκη, reddidit, quod, etiam, ipsi LXX. Interpretes, semel, Esa. XXVIII, 15. Clariff. Leigh annotante, fecerunt. Ceterum, quod, non solum, Ebraea vox ברית, sed & Graeca, διαθήκη, propriissime, foedus denotet, jam olim, FLACIVS (1), ex Phavorino, probatum dedit, ostenditque, eandem, quando testamentum significat, plerumque, pluraliter, enunciari. Cautè, tamen, admodum, Celebris hic vir adjicit, non male, in antea citatis duobus locis, Galat. III, 17. & Ebr. IX, 15., etiam, vocem, ac rem, testamenti, foederi adjungi, quia illud foedus DEI, nobiscum initum, naturam quandam, proprietatesve, testamenti habet, de quibus, laudatus Auctor, plura dabit.

§. II. Praeter nomen, hucusque, expositum, in S. Codice, & alia, tabulis foederis imponuntur, quae, etiam, merentur, ut hic, paucis, attingantur. Praecipuum, inter haec, locum, sibi vindicat vox ערוּת, qua Exod. XXV, 16. 21. XXXIV, 29. aliisque in oraculis, tabulae sanctiores inscribuntur. Deducitur illa a radice, עוּר, in Hiphil, maxime, usitata, testatus, testificatus, fuit, compromisit, &, per Metalepsin, obtestatus est, monuit, admonuit, unde, & ipsa vox ערוּת, testimonium denotat, quae significatio ei, magis, propria est, quam institutionis, praecepti, vel oraculi,

I 3

(1) Clave Script. S. part. I. p. 343. seqq.

culi, a CASTALIONE (m), recepta. Hinc factum, quod, plurimi, sacrarum Literarum Interpretes, similem, in suis linguis, vocem retinuerint. Ita, enim, סְהָרוֹתָא, *testimonium*, Syrus, ἰζοῖσῶ, *Arabs*, اَلْاَسْهَارَاتُ, LXX, tandem, *Interpretes*, τὰ μαγύγια, qui pro עֲרוֹת, forsan, עֲרוֹת legerunt. Quamvis, autem, nomen עֲרוֹת, saepissime, in Scriptura S., tabulis foederis tribuatur, non, tamen, inde concludendum, illud ipsum non, etiam, aliis rebus convenire, de quo, prolixius, agemus, quando controversiam, a Fr. Fort. Scaccho excitatam, examinabimus. Id, ceteroquin, certum est, עֲרוֹת, in quibusdam locis, uti *Exod. XXV, 16.* tantum, tabulas foederis notare, quare, etiam, cum DRVSIO (n), *Ruperti* sententiam non admittimus, qui existimat, ibidem, testimonium, praeter tabulas foederis, urnam Mannae, & virgam Aharonis, significare. Conjungitur, porro, *Exod. XXXI, 18. & XXXII, 15.* cum voce עֲרוֹת, nomen לְחֹת, quod & *Onkelos*, aliique Interpretes, imitantur. Sic, enim, ille tabulas nostras vocat, לְחֹת סְהָרוֹתָא, Syrus, vero, easdem, ἰζοῖσῶ, אֲרָבָא, *Arabs*; اَلْاَسْهَارَاتُ, LXX, tandem, *Interpretes*, πλάκας τῆ μαγύγια nominant. Nec desunt rationes, quare tabulae foederis עֲרוֹת, & לְחֹת הָעֲרוֹת, a Spiritu S. appellatae sint. Quidam, enim, Critici, *Münsterus*, scilicet, *Tirinus*, *Cor. a Lapide*, *Junius*, *Piscator*, *Vatablus*, *Em. Sa*, *Torniellus*, aliique, existimant, easdem ita dici, quod voluntatem DEI testarentur, quid ab hominibus fieri, & quomodo coli, velit? vel, uti *Friedlibius* loquitur, quod, de DEO, testentur, a qua ratione & *Aharbanel* non, multum, recedit, quando voces, לְחֹת הָעֲרוֹת, ita explicat: קראם לחֹת הָעֲרוֹת לפי שהיו ערוֹת לתורה שנתנה בסניג ישראל ששמעו עשרת הדברות: כמו שהיו על הלחות: i. e. *Vocat eas (Moses) tabulas testimonii, quia fuerunt testimonium legis, quae Israëli data fuit in monte*

(m) *Vid. Bibl. Crit. tom. I. part. I. ad Exod. XXV, 16.* (n) *Notis ad Exod. XXV, 16.*

monte Sinai, qui audierunt decem praecepta, sicut, in tabulis, fuerunt scripta. Eadem sententia est R. Salomonis, quando dicit: Legem vocari testimonium, quia testatur, DEVM Israëliticis ea mandasse, quae, in Lege, sunt scripta. Cum Abarbanele, & R. Salomone, faciunt Lyranus, & Carthusianus, qui hoc nomen, idem, tabulis nostris competere, judicant, quod testentur, populum Israëliticum, legem, tabulis inscriptam, a DEO accepisse. Aliis, uti Ainswortho, & Tostato, videtur, nominari, ita, tabulas foederis, quod essent testimonium adversus populum Israeliticum, si praevaricati essent, aut, si legem datam in dubium vocarent, quae, accuratius, dijudicata, cum illis, quae, antea, diximus, & cum sequentibus, Drusii, verbis, coincidunt, quod, scilicet, per legem, in tabulis scriptam, violatoribus omnis excusatio sit adempta. Restat, adhuc, una ratio, ob gravitatem suam, hic, non praetereunda, quam R. ABEN ESRA (o), his verbis, tradit: להורות הם הערות כאלו הסכמת שטר כתובה והם לוחות והער נאמן ויקח ויתן את הערות אל הארון i. e. Tabulae vocantur testimonium, ac si essent instar pactorum dotulium, tabulae, inquam, foederis. Cujus rei clarum testimonium est, (quod dicitur:) Et accepit, & posuit, testimonium in arca; Et huic sententiae, e Christianis, etiam, Lyra, Abulensis, alio in loco, Arias Montanus, Oleaster, Cajetanus, aliique, accedunt. Nos nullam, harum rationum, rejicimus, aut absouam statuimus, probe, tamen, easdem distingvendas esse, censemus. Priores omnes, tanquam longius repetitae, admitti possunt, &, non nisi, postrema, proxima, & propriissima, judicanda erit. Ideo, enim, DEVS populo Israëlitico tabulas foederis dedit, ut de foedere, inter ipsum Numen sanctissimum, & populum, inito, testarentur, cujus foederis conditiones, ab Israëlitis acceptae, & observandae, iis inscriptae erant, ut, adeo, priores rationes, secundario, tabulis foederis, primario, vero, libro legis, competant. Vidimus, haec tenus, denominationem tabularum foederis, a fine ipsarum desumptam,

(o) ad Exod. XXV, 16.

sumtam, aliam, nunc, contemplabimur, materiam earundem respicientem, qua, nimirum, לחור־הברית & לחור־הברית seu, *tabulae lapideae*, *Exod. XXIV, 12. cap. XXXI, 18.* aliisque in locis, appellantur. Retinuerunt, etiam, illam denominationem, praeter *Arabem*, plurimi Orientales Interpretes. Ita, enim, *Cbaldaeus Paraphraſtes*, לחורי־הברית, *Syrus*, ܠܚܘܪܝܢܐ ܕܥܘܠܡܐ, *LXX*, vero, τὰ πρὸς τὰ λίθῳ, & πλάκας λιθῳ, vertunt. *Arabs*, autem, ad ſpecialiora progreditur, & tabulas noſtras ܠܘܕܝܝ ܕܘܗܘܪܐ & ܠܘܕܝܢܐ ܡܢ ܕܘܗܘܪܐ ܕܠܘܕܝܐ, *tabulas gemmeas*, nominat; ܕܘܗܘܪܐ enim, quod eſt a *Perſico*, ܕܘܗܘܪܐ, &, in lingua *Arabica*, ܕܘܗܘܪܐ radicem agnoſcit, non, ſaltem, *mineram*, unde boni quid elicitur, & id, quod, in re quaque, nitet, & praeflat; ſed, quoque, *gemmam*, in genere, & *margaritam*, in ſpecie, denotat. Tandem, Spiritus S. in N. T. *Ebr. IX, 4.* tabulas noſtras vocat πλάκας τῆς διαθήκης, tabulas teſtamenti, ſine dubio, ad denominationem לחור־הברית in V. T. reſpiciens, de qua, ſupra, annotavimus, *LXX. Interpretes* eandem, ita, reddiſſe. Foedus, enim, divinum, cum *Iſraelitis* initum, ita, cum teſtamento, erat connexum, ut ipſum foedus, ſaepius, teſtamenti nomine veniret.

§. III. Auctor, & fabricator, tabularum foederis, idem ille dicendus, qui, clara voce, totam legem moralem promulgavit. Hunc, neque principium, DEO oppoſitum, quod ſomnium eſt vetuſtiorum quorundam Haereticorum; neque tres a DEO diſtinctos, uti *Ptolomaeo* viſum; neque Angelum intermedium, quae ſententia *Abulenti*, *Corn. a Lapide*, & aliis Pontificiis, placet; ſed ipſum ſanctiſſimum Numen fuiſſe, jam dudum, *Io. ADAMVS OSIANDER* (p), prolixè admodum, & erudite, oſtendit. Teſtatur id, expreſſis verbis, *Scriptura S. Exod. XXXII, 16.*, quando dicit: וְהַלְחֹרֶת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים, & *tabulae opus DEI*, ut, adeo, cum certitudo rei conſtet, brevitati ſtudere quea-

(p) *Typo Legis Moralis, a theſ. I. ad XLIII. incluſ.*

queamus. Unicum nobis incumbit, ut, nimirum, sanctissimum nostrum Servatorem, aeternum DEI filium, ab injuria, quam, jejunis suis commentationibus, Rabbinum, hic, ipsi inferunt, dum eundem, a fabricatione tabularum foederis, excludunt, vindicemus. Id, autem, faciunt, quando Angelum, qui, in columna ignis, & nubis, castra Israelitarum duxit, ac, in promulgatione legis, uti ex *Act. VII, 38.* innotescit, operosum se exhibuit, non DEVM, sed nudam creaturam, esse, statuunt. Clare, id indicant verba R. BECHAI (q), qui monet, sciendum, כִּי הַמַּלְאָךְ הַזֶּה הוּא הוֹיָה שְׂטֵעָה אַחֵר בְּעֵינֵינוּ וְנִכְשָׁל בּוֹ לְהִסְתַּפֵּק בְּשֵׁתֵי הַמַּלְאָךְ הַזֶּה לְתַרְבוּרָתוֹ רַעֲה וְכוּ׳ *quod, circa hunc angelum, non nemo erraverit, in oculis suis, & impegerit, & haesit ad eum, (crediderit) duos esse Deos, sicque in pessimam indolem (haeresim) inciderit: existimatque, id, facile, accidere ei, qui non cautus est, circa ejus considerationem, ut peccet in suam animam, & in laqueos, ac reatum magnum, cujus nulla est expiatio, se praecipitet. Eadem mens est R. David Kimchi, qui, angelum hunc, spiritum λειτουργικόν facit, quando de angelo, Malach. III, 1. seq. descripto, dicit: הוּא מַלְאָךְ ה' מִן הַשָּׁמַיִם כְּמוֹ הַמַּלְאָךְ הַזֶּה לְפָנַי לְשֹׁמֵר בְּרִיךְ וְגו׳ *denotat angelum Dei, de coelo, quemadmodum ait: (Ex. XXIII, 20.) Ecce ego mitto angelum meum, ante faciem tuam, ad custodiendum te, in via &c.* Aliorum Rabbidorum nugas, studio, praeteribimus. Sed, facile, se ipsos, sua ψευδερμηνεία, Rabbinum confutant, quum nesciant, quidnam de hoc angelo, praecise, sit sentiendum. Id negare non sustinent, angelum hunc, quum tabulae Mosi darentur, in monte fuisse, DEVMque Mosen jussisse, ut ad hunc angelum ascenderet. Extorserunt hoc ipsis verba, *Exod. XXIV, 1.* ubi יְהוָה loquitur, & nihilominus, dicit: עֲלֶיךָ אֵל־יְהוָה, *ascende ad Jehovah, quorum sensum, R. Bechat, juxta Cabbalam, hunc statuit: Et ad Mosen dixit השם המיוחד השם Deus unus, vel proprius: Ascende ad Dominum, עלוה אר מטרון שמו כשם רבו, i. e. Ascende**

K

ad

(q) in *Exod. f. 98. col. 4.*

ad Metatorem, cujus nomen est, sicut nomen Domini sui. Concedunt, itaque, & cum angelo duce, Mosen, in monte Sinai, per illos XL. dies, locutum esse; nihilominus, tamen, istum, a DEO, natura, distinguunt, quamvis, Mosen, cum ipso DEO, in monte, locutum esse, toties, Scriptura testetur. Prolabuntur, hinc, ad alia, & putant, angelum, vel *Michaelem*, vel *Gabrielem*, fuisse. Pro illo, ipsum habet *R. Jochanan*, pro hoc, *R. Channina*, neuter, vero, rationes, saltem, probabiles, pro sententia sua, afferre potest. Vocant, porro, eundem, *Redemptorem*, *Dominum*, & *Dominatorum*, omnium, *Dominum totius domus DEI*, & *omnium facultatum DEI*, *custodem*, & *conservatorem*, *mundi*, & *Israelis*, quae, quomodo creaturae convenient, ipsi Rabbini viderint. Sufficeret nobis, in eo acquiescere, quod Rabbini suam sententiam probare nequeant, sed, potius, nolentes, volentes, fateri cogantur, angelum hunc, ad quem Moses, ut tabulas foederis, ab ipso, acciperet, in montem, Sinai, ascendit, ipsum DEVM esse; Id, tamen, adhuc dum, addimus, illum, qui est facies Jehovahae, cui nomen, DEO soli proprium, competit, & angelus foederis nominatur, verum DEVM esse, & a fabricatione tabularum foederis, nullo modo, excludi posse. Tandem, missis Rabbinis, aliquid de *Alphonso Tostato*, aliisque Pontificiis, addendum esset, qui non DEVM, sed angelum creatum, auctorem tabularum, aperte, statuunt; nisi ipse *Tostatus*, quando de Scriptore tabularum agit, melius suam mentem explicasset, unde & totum negotium, ad hujus explicationem, reservabimus.

§. IV. Plura, notanda, occurrunt, circa modum, quo DEVS tabulas foederis elaboravit, in quo exponendo, Critici, in duas abeunt partes. Quidam existimant, creasse DEVM tabulas illas; quidam, vero, statuunt, ipsum easdem dolasse, & fabricasse, & utrique, sententiam suam, inde, adstruunt, quod tabulae אשר עשה dicantur. Creatas esse tabulas foederis, plurimis, ex Rabbinarum caterva, videtur, ad quos, *Auctor libri, Cosri* (r),
in pri-

(r) *part. 1. n. 91.*

in primis est referendus. Ita, enim, hic scribit: כָּרַח
:הַלְלוּהוּ וְהַמְנוּ וְהוֹדוּהוּ, creavit (DEVS) tabulas, manna, alia-
que similia. Jungimus ei *Aben Ezram*, qui, adhuc, annotat, ta-
bularum priores, ideo, opus DEI, &, hac ratione, creatas, dici, quia
posteriores, a Mose, dolatae fuerunt. Eo, quoque, *R. Salomon*
respicit, dum ait, DEVM tabulas hasce fecisse בכבודו, in gloria
sua, i. e. uti *Cartwrightus* rem explicat, gloriosa sua potentia.
Sed hi omnes, generalius, de creatione tabularum, loquuntur,
quam isti, specialius, exponunt, qui, eas, sub vesperam, sexti
creationis diei, una cum aliis rebus, conditas, fingunt. De
Manna, *R. ISAAC BEN ARAMAH* (s), a *BVXTORFIO* (t)
allegatus, ad verba: Quia nesciverunt, quid esset, scribit: Po-
pulum non novisse illum panem, ideoque Mosen dixisse: Hic
est panis, quem Dominus vobis dedit in cibum: quae verba tan-
tum inferre existimat, quasi dicas: Non est id, quod vos arbitra-
mini, sed est cibus divinus, quem praeparavit DEVS, ad sus-
tendos vos, מששת ימי בראשית, a sex diebus creationis, &
ab eo tempore, reservatus, sicut ceterae res, quas Sapientes no-
stri dixerunt, creatas fuisse, in vespera Sabbathi, seu, sexta die cre-
ationis. De puteo Mariae, בארה של מרים, propter meritum,
& pietatem, Mariae dato. *R. BECHAI* (u), quem idem *BVX-*
TORFIVS (x), adducit, ita loquitur: Dabit aquas suas, decretas,
inde, a sexto creationis die, prout *Rabbini nostri b. m.* scribunt, pu-
teum Mariae esse ex numero decem illarum rerum, quae creatae
sunt, vespera sexti diei creationis. Omnes has decem res, ve-
spera, sexti diei, creatas, sequentibus, *Talmudici* (y), comprehen-
dunt: עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ואלו הן:
פי הארץ ופי הכאר ופי האתון והקשת והמן והמטה והשמיר והכתב
והמכתב והלווחות ויש אומרים אף המיוקן וקברתו של משה
ואילו שר אברהם אבינו ויש אומרים אף צבת בצבת עשויה:

K 2

quae,

- (s) in *Akedas Jizebak*. (t) *Hist. Manna cap. 2. Exercit. p. 349.* (u)
f. 175. col. 3. (x) *Hist. petrae, in deserto, cap. 5. Exercit. p. 418.*
(y) in *פרקי אבות cap. 5. §. 6.*

quae, ita, ex versione SVRENHVSII, quam hic sequimur, sonant: *Decem res creatae fuerunt, in vespera Sabbathi, inter vesperras, & sunt istae: os terrae, os putei, os asinae, iris, manna, virga, Schamir, scriptura legis, & scriptura, (quae erat in tabulis decalogi,) & tabulae. His, quidam, addunt daemones noxios, sepulchrum Moysi, & arietem, (quem immolavit) Abramam, pater noster, (pro Isaaco.) Quidam dicunt, etiam, primam forcipem, qua alia forcipis facta fuit. Quam inepta, vero, & jejuna, haec sint, si, uti, equidem, textus postulat, secundum literam, explicentur, quivis, etiam, leviori iudicio praeditus, manibus palpare potest. Faciemus periculum, &, breviter, res adductas, examinabimus. Dicitur creatum, vespera Sabbathi, os terrae, quod Korachum, Dathanem, & Abiramum, sociosque ipsorum, absumsit. At, enim vero, si, terra os creatum habet, ubi, quaeeso! illud ante, & post, perditionem horum seditiosorum, fuit? vel, quare non in aliis, etiam, terrae locis, ora sunt creata, quum tot aperturae terrae, in quavis Historia, & nostris, adhuc, temporibus, commemorantur? Possent, tamen, Rabbini instare, voraginem, quae Korachum, Dathanem, & Abiramum, deglutivit, peculiariter quid, praeter reliquis terrae aperturis, habere, quum tellus, hic, non per naturalem concussionem, sed per miraculum, rupta sit. At, facile, se ipsos conficerent, si, hac exceptione, sententiam suam vindicare vellent. Si, enim, per miraculum, terra rupta fuit, certe, non, jam, vespera, sexti creationis diei, voraginem hanc DEVS paravit, alias, fissura haec, non per miraculum, sed naturali modo, facta fuisset. Fundamentum, vero, totius huius figmenti, est, quod Rabbini verba, Num. XVI, 30. **אֵן בְּרִיאָהּ יִבְרָא יְהוָה** *si creationem creabit J. bova, & aperiet terra os suum*, secundum literam, explicent, quum, tamen, hic, de creatione impropria, & rei, saltem, mirabilis, production, sermo sit. Os terrae excipit *os putei Mariae, & os asinae Bileami*. At, excidit, forsan, *Rabbinis*, non dari os putei, & os asinae, nisi ipse puteus, & asina, existant: puteum, itaque, integrum,*

tegrum, & asinam totam, vespera, sexti diei, creatam fuisse, statuere debebant. Porro, mentionem faciunt *Iridis*, cui, ob similitudinem, *Scripturam legis* adjungimus, quo, sane, non tantum, aperte, in sanam rationem impingunt, dum *accidentia*, sine *subiecto inbaesonis*, fingunt; sed, etiam, *Scripturae* contradicunt. *Gen. enim, II.* narratur, neque, statim, post primum hexaëmeron, pluviam tellurem irrigasse, sine qua, tamen, iris, proprie sic dicta, existere non potest; multo minus, itaque, id, vespera, sexti creationis diei, factum fuit. Quod, autem, porro, ad *Scripturam legis* attinet, *Deut. XXXI, 9.* dicitur, Mosen ipsum, non, vero, alium, legem divinam scripsisse. *Virga Aaronis*, itidem, inepte, inter res, sub vesperam Sabbathi, creatas, refertur, siquidem, hac ratione, eadem ista, antequam, cum reliquis tribuum virgis, juxta testimonium, collocaretur, jam gemmis, floribus, & amygdalis, instructa fuisset. *Vermem Schamir*, studio, eam ob causam, hic, mittimus, quoniam plura de isto, quando *posteriores foederis tabulas* explicabimus, commentabimur. Reliqua, quibus, *Rabbini* quidam, *mulam Davidis*, insuper, addunt, quum, ab ipsis *Talmudicis*, tanquam incerta, propemodum, negligantur, plane non tangemus. Maxime omnium, probabiliter, inter res, vespera Sabbathi, creatas, a *Rabbinis*, *Manna*, & *tabulae legis*, cum *Scriptura*, *ipsis insculpta*, referri videntur. Haec, enim, creata fuisse, multi, ex nostratibus, quoque, concedunt, id quod, tamen, non impedit, quo minus, & hac in parte, non ab omni absurditate, sententiam *Rabbinorum*, absolvi posse, existimemus. Nam, si quaeramus, ubi, *Manna*, & *tabulae*, reconditae fuerint, antequam *DEVS* utramque hanc rem produxerit? respondent, de *Manna*, fuisse illud in *Paradiso*, seu *horto Edenis*, uti patet ex antiquo libro *Zohar*, (z), a *Buxtorfio* citato, qui ita habet: וְהוּא מַנָּה הוּא טְלִיךְ רִיחָא רַחֵם בּוֹסְמִין דְּגַנְתָּא דְּעַרְן דְּרַחֵם בֵּית מִתְמַשְׁךְ וְנַחֲתָּא: Et, illud *Manna*, emittebat odorem omnium aromatum horti Edenis, e quo de-

K 3

riva-

(z) *Seff. בטלח fol. 28. 2.*

riabatur, & descendebat. Idem, forsan, de *tabulis foederis*, sub vesperam Sabbathi, creatis, statuendum erit, quum aptior, Paradiso, locus, pro ipsis, excogitari vix possit. At, enim, vero, posteaquam Paradisus, tempore productionis tabularum, & Mannae, non amplius, sub antiqua sua forma, ullibi, comparuerit, sine dubio, & tabulae ipsae, & Manna, nondum extiterunt. Dudum, haec incommoda, animadvertit *prudenssimus Rabbino-
rorum*, MAIMONIDES (a), quare & sensum, verborum *Talmu-
dicorum*, hunc in modum, emollit: Sapientes non credere re-
novationem voluntatis nostrae, singulis momentis, sed DEVM,
in principio creationis, naturalem quendam voluntati habitum
indidisse, quo, pro arbitrio suo, omnia agat; si, vero, secus
fiat, miraculum dici, idcirco statuisse Sapientes, DEVM, die
creationis sexto, jam hanc facultatem terrae indidisse, ut, postea,
inglutiret Corachum, ejusque socios; ita, etiam, puteo, ut a-
quas produceret, & asinae Bileami, ut loqueretur, sicque, de
ceteris, judicandum esse. Quae omnia, quamvis saniora sint,
istis, de quibus nos *Talmudici* certiores faciunt, nullo modo, ta-
men, evincunt, hunc esse loci Talmudici sensum. Quomodo,
namque, de *Iride*, de *Manna*, de *verme Schamir*, & de *tabulis
foederis*, dici possit, DEVM, saltem, ipsis facultatem indidisse,
ut existerent? Praeterea, *Maimonides*, tanquam prudentior,
non, semper, genuinam Rabbino-
rorum mentem aperit, unde,
&, loca quaedam, Scripturae, eodem, cum Christianis, modo,
interpretatur, quo se propriis suis fociis invisum reddidit. Con-
donaremus, tamen, Rabbini, hanc mentis coecitatem, si, mo-
do, non ad ineptiora prolaberentur, & Lectori, prorsus, deriden-
dos se exponerent; sed, quid votis opus? res ipsa contrarium
testatur. Nondum, enim, ipsis sufficiebat, statuere, tabulas foe-
deris, vespera Sabbathi, creatas esse, quum, longius, progredi-
antur, &, HOFFMANNO (b) annotante, fingant, easdem, *bis
mille annis, ante M. C.*, exaratas, &, hac ratione, etiam, crea-
tas

(a) *Notis, ad cit. antea loc. Talmud.* (b) *Lex. univers. Tom. IV. f. 333.*

tas fuisse, quod commentum, non refutatione, sed risu, potius, & indignatione, est excipiendum. Rectius, Christiani, creationem tabularum, explicare videntur, quando, uti *Osfander* facit, sentiunt, priores tabulas, miraculose, & extraordinario modo, creatas esse, non, autem, tempus creationis, ad primum hexameron, seu in aeternitatem, rejiciunt. At, licet, quadante- nus, haec admitti possint, placuit, tamen, aliis, quum nulla necessitas, ut ad miraculum, hic, recurramus, nos urgeat, existimare, DEVM, verbo suo potenti, ex praeeistente materia, tabulas foederis confecisse, dolasse, & fabricasse. Totus, in hac opinione adstruenda, est, ALPHONSVS TOSTATVS (c), quamvis, hic, sub DEI nomine, angelum intelligendum velit, in quo, licet, plurimum, aberrat; probe, tamen, insimul, annotat, quod, sine necessitate, miraculum, hic, non concipiendum, sed, potius, statuendum sit, tabulas priores, foederis, a rerum principio, cum aliis rebus, sine miraculo, creatas, vel, postea, naturaliter, genitas fuisse, sicut crystalli, ex aquis gelidis, gignuntur, alique lapides, pretiosi, suas generationes nanciscuntur. Neque putandum, lapides illos, a principio, in forma tabularum, dispositos fuisse; sed, tantum, in rudi, atque impolita, materia, extitisse, tandem, vero, a DEO, dolatos, & praeparatos, fuisse. Et his, quidem, non repugnant illa, quae MARMONIDES (d), ex denominatione, מעשה אלהים, elicit, quasi, nimirum, omnium illarum rerum, quae ita appellantur, essentia, non pro *artificiali*, sed *naturali*, sit habenda. Haecenus, enim, & ipsae tabulae foederis, priores, eodem sensu, naturales, dici possunt, quoniam DEVS, non instrumentis, sed mandato, & verbo, suo, easdem dolavit. Ad nos quod attinet, subscribimus, haud gravatim, sententiae *Tostati*, ob summam, qua ista se commendat, probabilitatem, ita tamen, ut, constanter, DEVM auctorem, tabularum foederis, credamus, sicque iis nos non

oppona-

(c) OO. Tom. II. part. II. ad Exod. XXXII. quaest. 23. fol. 21. (d)

מורה נבוכים Part. I. cap. 66. p. 119.

opponamus, qui tabulas foederis, priores, ex praeeistente materia, creatas esse dicunt.

§. V. Fabricatas fuisse, ab ipso DEO, tabulas foederis, huc dum, percepimus: nunc, itaque, *materia* earundem, strictim, evolvenda erit. Quum, vero, de hac, Scriptura S., non, nisi generatim, loquatur, variae illorum, qui specialiora quaedam eruere conati fuerunt, ortae sunt sententiae, quas, nunc, ordine, recensere, instituemus. Communissima, apud Rabbinos, teste LYRANO (e), est, tabulas nostras fuisse sapphirinas, quam & Suidas, Epiphanius, Anastasius Nicaenus, & Nilus Metropolitae, a CORNELIO a LAPIDE (f) citati, sunt amplexi. Fundamentum ipsius, & πρῶτον ψεδδ, est, locus Exod. XXIV, 10. in quo refertur, DEVM, legem promulgaturum, cum *suppedaneo sapphirino*, ex quo, deinde, ut Rabbini contendunt, tabulae nostrae excisae sint, apparuisse. Fingunt, enim, hoc suppedaneum, inferiorem esse partem *throni gloriae divinae*, qui thronus, Ezech. I, 26. & cap. X, 1. tanquam sapphirinus, describitur. Id, primo intuitu, mirum videri poterat, mox, tamen, si arcana Rabbidorum adeamus, illustrabitur. Statuunt, scilicet, MAIMONIDE (g) referente, folium gloriae divinae, ante mundum conditum, creatum, DEVMque, eodem, postea, quando se amicis suis manifestavit, imo & in ipsa, hujus universi, productione, usum esse. Confirmat posterius R. Elieser, dum asseverat, *copiam nivis*, sub hoc throno, existere, de qua DEVS acceperit, & super aquas, sparserit, quae, deinde, congelatae, ac pulvis terrae factae, fuerint, cujus fabulae origo, ex his Jobi verbis (h): *Qui dicit nivis, esto terra*, verius, *in terra*, est petenda. Quidam, praeter nivem, adhuc, aliud quid, sub throno gloriae divinae, videlicet, *lucem Messiae*, collocant, qua de re, in libro *Falkut*, ex, antiquo libro, *Pesikta*, locus adducitur, ad verba illa *Esaiiae*: *Surge lux mea, quia venit lumen tuum*: accommodatus, quem

integrum

(e) ad Exod. XXIV, 12. (f) Comment. in Pentateuch. ad Exod. XXXI, 18. f. 57j. (g) מורה נבוכים part. II, cap. 26. (h) Vid. c. XXXVI, 6.

integrum BVXTORFIVS (i) exscripsit. Illa, autem, lux Messiae, nihil aliud ipsis est, quam lux primigenia, quam bonam esse, DEVS dixit, cumque, jam ante mundum conditum, faeculum Messiae, & opera ejus, praevидisset, pro eo, & generatione ipsius, secundum sententiam Rabbiorum, lucem hanc, sub folio gloriae suae, abscondidit. Ast, omnes has Rabbiorum nugas, de folio gloriae divinae, ipse *Maimonides*, contribulis ipsorum, explodit, &, solide, refutat. Ante omnia, his in fabulis, desiderat, Scripturam S., de generatione, vel creatione, hujus folii, nobis nihil suppeditare, nisi, quod *David* (k) dicat: *In coelis disposuit folium suum*: quae verba, tamen, variam admittant explicationem. Id, equidem, ambabus manibus, largitur, *Scripturam* (l) aeternitatem hujus folii adstruere, quando inquit: *Tu, Domine, in seculum, permanes, folium tuum in generationem, & generationem*; ast, circumspicte, monet, hic non sermonem esse, de aeternitate, quae nullum initium habet, seu, uti *Philosophi* loquuntur, a parte ante; sed de aeternitate, quae nunquam terminabitur, seu, a parte post, quibus, ad minimum, id destruit, quod Rabbini statuunt, folium, gloriae divinae, ante mundum conditum, creatum esse. Tandem, *R. Elieserem*, cum antiquitate folii, gloriae divinae, quam ipse somniat, ad absurdum deducit, dum, ita, pergit: Si *R. Elieser* antiquitatem folii credidit, tum, folium, pro attributo DEI, non, pro attributo corporis alicujus creati, habendum erit: Nunc, autem, fieri non posse, existimat, ut, aliquid, ex attributo quodam, generetur. Quod argumentum, sequenti, potius, modo, concipiendum esset: Ante mundum conditum, nihil fuit, nisi ipse aeternus, atque gloriosissimus, DEVS; dato, itaque, folium ejus extitisse ante mundum conditum, necessario, illud attributum aliquod erit, majestas, scilicet, divina, seu imperium ejus, quae ipsa, autem, quoniam cum essentia DEI convertitur,

L

creatum

(i) *Hist. arcae foederis, cap. 14. Exercit. p. 138.* (k) *Psal. CIII, 19.*

(l) *Ibren. V, 19.*

creatum quid, prorsus, admittere non potest. Jam, folio DEI, quod, ante mundum conditum, creatum fingitur, exploso, cadunt reliqua, quae, porro, de eodem, a Rabbiniis, adducuntur. Si, enim, ejusmodi thronus, gloriae divinae, non existit, neque ipse sapphirinus, neque tabulae foederis, ex eodem excisae, erunt. Quare non videmus, quomodo, huic figmento, favere possint loca, *Ezech. I, 26. & cap. X, 1.* quum, in utroque, tantum, aliqualis comparatio, cum sapphiro, instituatur. In priori, enim, dicitur: Porro, supra expansum, quod super capite eorum erat, כַּמְרֵיחַ אֶבֶן-סַפִּיר דְּמוּת כֶּסֶף sicut lapis sapphiri, quasi aspectus similitudinis throni; in posteriori, vero: Porro vidi, ecce, super expanso, quod super capite Cherubinorum, כַּמְרֵיחַ אֶבֶן-סַפִּיר דְּמוּת כֶּסֶף sicut lapis sapphiri, quasi aspectus similitudinis throni. Huic accedit, quod thronus DEI, *Dan. VII, 9.* tanquam flamma ignis, & rotae ejus, tanquam ignis ardens, describantur, atque *Apoc. XX, 11.* non sapphirinus, sed albus, constituatur, ut adeo, & tabulae foederis, vel igneae, vel albae, dicendae essent, quamvis, ultimum, Rabbini, sibi non obstare, existiment, quod, in sequentibus, explorabimus. Reliqua, quae *R. Elieser* de nive, & antiquus liber, *Pesikta*, de luce Messiae, affert, quum, per se, corruant, neque, refutatione digna aestimamus; oraculum, vero, illud, quod *Exod. XXIV, 10.* occurrit, & ad quod Rabbini, potissimum, se recipiunt, paulo curatius, erit introspicendum. Primo, itaque, loco, inquirendum est, an hic DEVS, quia pedes ipsi adscribuntur, in forma humana, apparuerit, nec ne? Afirmat id BONFRERIUS (m); negant ABVLENSIS (n), & ex Rabbiniis, MAIMONIDES (o). Bonfrerius existimat, ex verbis: *Et sub pedibus ejus: verisimiliter, colligi, DEVM, vel angelum, DEI personam, hic, referentem, forma humana, apparuisse, quia ipsi membra humana,*

quam-
 (m) *Pentateuch. Mos. Comment. illustr. ad Exod. XXIV, 10. fol. 482.*
 (n) *OO. l. c. ad Exod. XXIV. quaest. 13. f. 14. col. 2.* (o) *Doctore perplexorum, part. I. c. 27. pag. 34.*

quamvis augusta, & majestatis plena, adaptantur. Rectius *Abulensis*, cui nos, hac in parte, adstipulamur, & *Maimonides*, aliquo modo, (qui posterior, tamen, asserto suo, alium errorem admiscet,) statuunt, DEVM, hic, prorsus, sub quadam forma humana, non apparuisse, quum, alias, exinde, populus Israeliticus, occasionem peccandi accipere potuisset, contra praeceptum primum, quo DEVS mandaverat, ne sibi sculptile illi facerent, aut ullam figuram, neque illorum, quae in coelo, neque illorum, quae in terra, neque illorum, quae sub terra, in aquis, existunt. Accedit huic, quod *Deut. IV, 15.* expresse, negetur, Israelitas ullam speciem, in promulgatione legis, vidisse. Hoc confecto, quaeritur: quid illa phrasis, *sub pedibus ejus*, denotet? respondet, accurate, *Abulensis*, respicere, illam, ad situm, & idem esse, ac *infra*, seu, *infimam partem rubis*, in qua DEVS se manifestavit. Ab his *Maimonides* non abludit, quando *Onkelosum*, magnis laudibus, evehit, quod, in loco illo, ubi dicitur: *Et, sub pedibus ejus, erat velut opus albedinis, lapidis sapphiri*, vocem, *הַלְלוּ*, ira exposuerit, ac si solii cognomen esset. Atque, hinc, non vertit, *sub pedibus ejus*, sed, *sub throno, gloriae ejus*, ut sic, diligenter, & accurate, materia, vel corpus, ab ipso, penitus, removeatur. Quae omnia, in *Maimonide*, admitti possent, si, tantum, in *Onkelosi* interpretatione, acquiesceret, & verba, *sub pedibus ejus*, non ita explicaret, quasi idem sint, ac *ex causa ipsius*, h. e. *per eum*, &, *propter eum*. Quare, vero, hanc phrasin, ita, exponat, nunc experiemur, quando investigabimus, quid fuerit, *מְעֵשֶׂה לְבִנְיָן הַסָּפִיר*, seu *opus lateris sapphirini*, quod *Nadab*, *Abihu*, & Seniores Israelis, viderunt. Cum, autem, inferiorem solii, gloriae divinae, partem illud ipsum fuisse, jam refutatum sit, somnium hoc, merito, mittimus, & ad *R. Salomonem*, a *CARTVVRIGHTO* (p) citatum, nos convertimus, qui, hic locorum, de *vero latere sapphirino*, sermonem esse, existimat. Nugatur, enim, laterem hunc coram DEO

L 2

fuisse,

(p) *Notis ad b. l. quae habentur Tom. I. Part. I. Critic. S. p. 572.*

fuisse, cum Israelitae duram illam servitutem, conficiendis lateribus, in Aegypto, patiebantur, ut is, hac ratione, in animo retineret, quam, moleste, illi, in laterum confectione, laborarent. Prudentius, se facturum, MAIMONIDES (q) putat, si aliam viam ingrediatur, & statuatur, id, quod Nadab, & Abihu, atque Seniores populi, Israelitici, apprehenderunt, fuisse *materiam primam*, quae a DEO, benedicto, est immediate, quoniam, nimirum, ipsa phrasis, *sub pedibus ejus*, sensum hunc suppeditare videatur. Rationem sententiae suae eam, insuper, addit, quod Moses, si nudum, voluisset, colorem, vel speciem externam, innuere, simpliciter, scribere potuisset: *sicut albedo sapphiri*; nunc vero, adjecisse: *sicut opus*, quia materia, natura sua, semper, recipit (formas,) & patitur, nunquam, vero, agit, nisi per accidens; sicut forma, semper, agit, per se, nunquam, autem, patitur, nisi per accidens. Ex quibus apparet, sequi, hic, *Maimonidem*, Principem Philosophorum, *Aristotelem*, quare, etiam, hujus *Libros Physicorum* allegat, quamvis ejus *materia prima*, ad hanc usque diem, dubia sit, ut, adeo, secundum illam, hic Scripturae S. locus explicari non possit. Si, vel maxime, autem, *materia prima*, *Aristotelis*, in salvo esset, nondum, tamen, *Maimonides* evinceret, Nadabum, Abihu, & Seniores populi, Israelitici, eandem, in monte Sinai, apprehendisse. Attendamus, saltem, descriptionem hujus materiae, ab ipso ARISTOTELE (r) suppeditatam, quae, ita, sonat: λέγω δ' ὑλὴν, ἢ καὶ αὐτὴν μίτε τί, μίτε ποσόν, μίτε ἄλλο μηδὲν λέγεται, οἷς ὀρίσαι τὸ ὄν. ἐστὶ γὰρ τι καὶ ἔστι κατηγορεῖται τῶν ἑκάστων, ὡς τὸ εἶναι ἕτερον, καὶ τῶν κατηγοριῶν ἑκάστη. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα, τῆς ἑστίας κατηγορεῖται αὐτὴ δὲ, τῆς ὑλῆς. ὡς τὸ ἔχατον, καὶ αὐτὸ ἔτε ποσόν, ἔτε ἄλλο ἔδεν εἶναι. i. e. *Materiam, autem, eam dico, quae, per se ipsam, neque quid, neque quantum, neque quicquam, eorum dicitur, quibus ens definitum est. Est, enim, quippiam, de quo horum singula praedicantur, cujus esse,*

(q) l. c. Part. I. c. 27. p. 34. (r) *Metaphys. Lib. VII. c. 3.*

ab unoquoque praedicamentorum, diversum est; cetera, enim, de substantia praedicantur; haec, vero, de materia. Itaque, id, quod ultimum est, neque quid, neque quantum, neque aliud quicquam, est, per se. Unde, tandem, colligimus, quom materia prima, seu, quod ultimum est, ex mente Aristotelis, neque sit quid, neque quantum, neque aliud quicquam, per se, eandem, in monte, Sinai, videri non potuisse. Remanet, itaque, verissima omnium sententia, suppedaneum hoc, quod opus, lateris sapphirini, imitabatur, fuisse colorem, huic gemmae proprium, quem, denuo, Rabbinum determinare nesciunt. Multi, ex ipsis, eundem album faciunt, hoc argumento nixi, quod, in loco citato, vox לבנה, legatur, quae a radice, הלבין, albit, albus evasit, dealbavit, descendit, & laterem, ab albore ita dictum, significat, quia, dum igne excoquitur, albescit, quae ratio Maimonidem, quoque movit, ut verba, loci allegati, ita reddat: sicut opus albedinis sapphiri. Sed, iterum, nodum in scirpo quaerunt, dum, pro latere, albedinem ponunt, quia, ab eadem, later denominatur, quom, tamen, hic, lateris color, ad sapphirinum restringatur. Maimonides, uti in omnibus, paulo cautius, praereliquis Rabbini, sese gerit, ita, & hic, non stricte, colorem album, sed potius, pelluciditatem, & splendorem, indigitari, existimat. Alii, eo, cum sua albedine, progrediuntur, ut lapidis sapphiri, a Spiritu S. commemorati, prorsus, obliviscantur. Refert, enim, R. DAVID KIMCHI (s), a Cartwrighto adductus, R. Saadium velle, lapidem ספיר album esse, & lingua vernacula, dici קרי"שטל, Chrysalum, in Midrasch, autem, traditum esse, addit, malleum, percutiendo hunc lapidem, ספיר, fuisse confractum, & incudem diffissam, lapidem, autem, integrum, & illaesum, mansisse, ex qua lapidis descriptione, eum, pro adamante, tanquam gemma albicante, & pura, habendum esse, judicat. Ab horum opinionibus, recedit Aben Ezra, apud DRV-

L 3

SIV M

(s) Radice ספיר.

SIYV (t), qui, expresse, negat, sapphirum candidam esse, neque, tamen, ipse, de colore sapphiri, recte, sentit, quod, ex verbis illius, quae, hic, apponemus, colligere licet: *Dicit Haggason, inquit, sapphirum, aspectu, candidam esse, quod non est ita. Nam est rubea. Quod si לבנה est albedo, cur dicit, sicut opus. Nam dixisset magis, sicut aspectus. Et rectum est, ut לבנת sit constructum ex לבנה, later, quemadmodum רשתת derivatur ex רשתת obscuritas.* Quomocunque, autem, Rabbini, suas sententias, de colore sapphiri, pingant, falluntur, tamen, quam maxime, quando eundem alium, quam nos solemus, faciunt. Constituimus hunc, *Excell. VATERO (u)* praeceunte, *coeruleum, elegantissimum, & diaphanum*, quem, hic, attendi debere, ipse, *Experientissimus Vir*, monet, dum adjicit, veteres, sapphirum gemmam, teste *Epiphanio*, ingenti pretio habuisse, & legem, a DEO, primitus, sapphiro inscriptam, perhibuisse. Quod, vero, color coeruleus sapphiro, in oraculo adducto, sit tribuendus, inde evincimus, quod *Graeci, & Latini*, vocem *sapphiri*, ab *Ebraeis*, acceperint, sicque, hac ratione, in gemma, hoc nomine insignita, non differant. Accedit, quod Scriptura, in sequentibus, se ipsam explicet, quando addit, *Et velut corpus ipsum, coeli nitore*, ut adeo, neque thronus DEI creatus, neque pavementum, vere, sapphirinum, hic, sit quaerendum. Causam, tandem, quare, *sub pedibus DEI*, opus, quasi, stratum sapphirinum apparuerit, cum *CORNELIO A LAPIDE (x)*, facimus repraesentationem majestatis divinae, quae omnem coeli, & gemmarum, fulgorem, ac splendorem, longe, transcendit, & pedibus premit. Aptum, vero, huic repraesentationi fuisse colorem sapphiri, multis argumentis, ex antiquitate depromtis, idem *Cornelius* probat, quae, quum ad scopum nostrum non faciant, hic, praetermittimus. Atque, sic, concusso, hucdum, & destru-

(t) *Notis majoribus, ad b. l. Criticorum S. tom. 1. part. 1. p. 568. (u) Physiol. parte spec. sect. V. cap. 7. p. m. 368. (x) Comment. in Pentateuch. ad Exod. XXIV, 10. f. 502. col. 1.*

& destructo, fundamento Rabbinorum, cui sententiam suam, de sapphirina, tabularum foederis, materia, superstruunt, haec ipsa, quoque, opinio ruit, ut, adeo, sentiendum sit, nullo modo, probari posse, tabulas haec sapphirinas fuisse. Solemne, interea, Rabbinis est, res, sanctiores, sapphirinas statuere, cujus asserti exemplum, esse potest, *baculus Moſis*, de quo, si commenta Rabbinorum evolvere placeat, BITTELMAERVS, & WILLEMERVS (y), conferri merentur.

§. VI. Quum, itaque, Rabbinis, sententiam suam, de sapphirina, tabularum foederis, materia, adstruere non sustineant, quidam eorum, LVNDIO (z) teste, illam deserunt, &, tabulas nostras, ex *lapidibus albicantibus*, sapphiroſimilibus, confectas fuisse, contendunt. Ast, & illi, in superioribus, jam, sunt refutati, siquidem, pro fundamento, habent vocem לבנה, ex qua, tamen, id, quod volunt, extorquere non possunt. Ulterius, *Mubammedani* quidam, auctore HOTTINGERO (a), progrediuntur, & tabulas foederis *Smaragdinas* faciunt, quam in rem, laudatus vir, LEVVIN. WARNERVM (b) adducit. At enim vero, in sententia ipsorum, illud, potissimum, desideratur, quod nullas afferant rationes, quibus opinionem suam stabilire, atque communire, valeant. Praestat tamen, horum assertum, illo, quo alii *Mubammedani*, Scripturae S. contradicentes, tabulas foederis *lignas* fuisse, somniant, quorum, idem *Hottingerus* mentionem injicit. Porro, alii *marmor*, prae reliquis lapidibus, eligunt, inter quos, iudicio *Oſiandri*, est *Jonathan*, in *Targum*, qui ipse, tamen, uti idem *Oſiander*, de eo, adnotat, hac in re, sibi non constat. In tanta, itaque, rei varietate, quidam ad specialissima descendere noluerunt, sed, in specialioribus substituerunt, affirmaruntque, tabulas foederis, ex lapide aliquo pretioso, confectas fuisse. Ita sentit *Auctor libri Cosri* (c), cujus verba ita

(y) *Dissertationibus, de baculo Moſis.* (z) *von denen alten jüdischen Heiligthümern, lib. I. cap. 15. n. 9. f. 74.* (a) *Theſ. Phil. lib. 11. sect. II. p. 549.* (b) *Compend. Hiſt. de Christo, append. Theol. p. 47.* (c) *Part. I. §. 87.*

ba ita fluunt: קקק עשרת הדברות האלה בשני לוחות אבנים יקרות: *Decem illa praecepta insculpsit (DEVS), in duabus tabulis, e lapidibus pretiosis, cui Corn. a Lapide, Lundius, aliique, se adjungunt.* Et, sane, si verum est, quod DRVSIVS (d) annotat, אבן, aliquando, pro *gemma*, usurpari, conjectura haec non, omni, destituitur fundamento, maxime, cum & *Arabs*, uti §. II. monstravimus, pro *lapidibus, gemmeas tabulas* substituatur. Sed &, hic, monendum, ultra probabilitatis speciem, ascendere non licere, quum alii, iterum, reperiantur, qui lapides, tabularum foederis, *simpliciores* fuisse, contendunt. Et, inter hos, quidem, in primis, SALVIANVS (e), est referendus, qui tabulas Mosaicas, *rupeas paginas, & saxeum volumen*, nominat, nec non *Ostander*, qui, sigillatim, inculcat, quod ad gemmarum nobilitatem progredi, hic, non possumus. Apodictice, & omnium certissime, praeunte Scriptura, statuitur, tabulas foederis habendas esse pro *lapideis*, abstrahendo, & a lapidibus pretiosis, & simplicioribus, in qua sententia, quum, ulterius, progredi non liceat, & nos acquiescimus. Causae, tandem, quare DEO, prae aliis rebus, in conficiendis tabulis foederis, lapidem, praecise, eligere placuerit, licet, & ipsae, fere nos lateant, multumque, adeo, incertae sint, probabiles, tamen, &, prorsus, non contemnendae, a Scriptoribus nonnullis, allegantur. Quidam, enim, existimant, respexisse DEVM ad duritiem cordis humani; quidam, ad impossibilem legis impletionem; alii, iterum, putant, fecisse DEVM hoc, cum, ad notandam legis illius stabilitatem, tum, ad impellendum homines, ut, sancte, legem datam observarent, quae, quum alius fori esse videantur, fusiori, jam nunc, stylo profequi, superfedemus.

§. VII. De *figura*, qua tabulae Mosaicae instructae fuerint, Scriptura nos non informat, imo, nec ipsi *Rabbini*, & *Ostander*, nobis, de eadem, aliquid suppeditant, nisi, quod posterior, duplicis, tabularum foederis, figurae, mentionem faciat,

utram-

(d) *Nor. ad Ex. XXIV, 12. Crit. Sac. l. c. p. 569.* (e) *de Gubernat. Dei, l. I.*

utramque, vero, ita effigiatam, commemoret, ut nullum, nisi in scriptione, deprehendi discrimen potuerit. De *numero*, harum tabularum, certiores, vel eam ob causam, esse possumus; quod Scriptura, expresse, adstruat, easdem *duas* fuisse, uti, ex *Exod. XXXI, 18. cap. XXXII, 15. Deut. IV, 13. & Cap. X, 1.* ad oculum patefcit. Haec, autem, utut meridiano sole, clariora sint, habent, tamen, *Rabbini quidam*, qui nimium sibi sapere videntur, quod moveant. Concedunt, namque, *TOSTATO* (f) referente, tabulas foederis, non male, duas statui, ita, tamen, ut unus quidem lapis fuerint, sed, aliquando, tanquam una, aliquando, etiam, tanquam duae, comparuerint. Fons hujus figmenti est, quod tabulae dicantur *לוחות האבן*, seu, *tabulae lapidis*, quem, tamen, *Abulensis* ita obstruit, ut, si sani sint, errorem agnoscere non detrectent. Accurate, enim, docet, lapidem, hic, significare *naturam*, non *individuum*; scilicet, quod illae tabulae, Mofi datae, ex lapide confectae fuerint, sive lapides multi, sive unus esset. Imo, si, vel maxime, concederetur, notari, hic, per lapidem, individuum, id, potius, *Tostatus*, statuendum esse, ostendit, duas tabulas, ex uno lapide, in duas partes diviso, dolatas fuisse. Omnium optime, haec lis, ex *Grammatica*, componitur, quae nos instruit, quod *Adjectiva*, saepius, periphraستice, ex *Substantivis*, fiant: secundum quam regulam, si verba, *לוחות האבן*, ita explicentur, ut *tabulas lapideas* notent, Rabbistorum nugae, sponte, &, nobis non monentibus, evanescent. Quamobrem, autem, *DEVS* legem tabulis duabus, & non una, comprehenderit, id, hactenus, certo, non constat, quanquam *Abulensis* duas rationes, in medium, proferre, annisus fuerit. *Prima* est, quod tabula una, si *DEVS* totam legem, literis majusculis, eidem inscripisset, justo major, gravior, & portatu difficilior, evasisset; *altera*, vero, quod, pro duplici decalogi objecto, *DEO*, nimirum, & homine, binae, etiam, sine dubio, distinctaeque, tabulae adornandae fuerint. Jungi his pot-

M

erat

(f) l. c. quaest. 15. fol. 17.

erat *tertia, figura*, nempe cordis humani, cui DEVS legem naturae inculpfit, quod ipsum, quoque, in duos ventricos, & quasi, tabulas, distingvitur, ut, adeo, sanctissimum Numen, hujus, rationem habuisse videatur.

§. IIX. *Mensura* tabularum Mosaicarum ita comparata est, ut, si, hoc in momento, ad mensuram arcae foederis respicere nolimus, de eadem, vix quicquam, & ne per conjecturam quidem, pronunciari queat. Neque, etiam, ulla, ut id praestemus; necessitas nos adigit, quum tabulae priores, nunquam, in arcam sint repositae, atque, adeo, universa haec tractatio, ad posteriores foederis tabulas, commode, reservari possit. *Pondus*, potius, tabularum, paucis, hic, attingendum esse, opinamur. *ABVLENSIS*, (g) id ipsum, generaliter, determinat, dum statuit, leviores illas fuisse, & ita comparatas, ut Moses easdem, absque omni molestia, manibus suis, portare potuerit. Suffragatur isti *CORNELIVS* a *LAPIDE*, qui hoc, insuper, pro levitate, tabularum foederis, evincenda, argumentum suppeditat, easdem, si, ponderosae admodum, fuissent, fundum arcae, successu temporis, perfringere potuisse. Et, sane, si, de pondere nostrarum tabularum, aliquid dicendum est, in hac ipsa, ut acquiescamus, sententia, necessum erit, quum ad specialiora, tacente Scriptura, progredi nobis non liceat. Inepti, itaque, sunt illi, qui, *Tostato* teste, existimant, nullum hominem illas portare potuisse, hincque Mosem, per miraculum, easdem, ex monte Sinai, detulisse. Recipiunt se, autem, ad Scripturam, pro more, *Rabbinis*, maxime, usitato, qui, quando, a litera Scripturae, recedendum esset, eidem, firmiter, inhaerent, sicque innumeras fabulas confingunt; quando, vero, in litera permanendum, ab illa, longissime, recedunt, atque, hac ratione, utroque modo, Scripturae vim inferunt. Cum, itaque, *Exod. XXXII, 15.* dicatur: וְשֵׁי לְחוֹת הַעֲרָת בְּנֵי וְ, & *duae ta-*

(g) *l. c. ad Exod. XXXII. quest. 19. f. 208.* (h) *Comment. in Pentateuch. ad Exod. XXXII. 15. f. 580. col. 1.*

bulae testimonii, in manu ejus; somnium suum, exinde, elicere allaborant. Sed conferre debuissent, Deut. cap. IX, 15. & 17., ubi, conceptis verbis, affirmatur, Mosen, utraque manu, tabulas foederis portasse. His non, multo, prudentior est Ionathan, a DRVSIO (i) adductus, qui pondus earum quadraginta sata fuisse, asserit. Miramur, certe; unde, Vir hic, tantam hauserit sapientiam, ut id, quod nemo scire poterat, exacte, definire queat. Optime, itaque, rebus suis consulisset, si & fundamentum sententiae suae adjecisset, & pondus, quod tabulis ille adscribit, aliquantulum clarius exposuisset. Legimus, equidem, in ipsa Scriptura S. aliquid de MENO, seu sato, vix, tamen, hanc vocem de ponderibus, sed, potius, de mensuris, usurpari, reperimus. LIGHTFOOTVS (k) satum describit, quod sit mensura aridorum, quarum tres, Epham conficiant, & una, secundum quosdam, modium Romanum; secundum alios, vero, sesquimodium, in se, contineat. Cumque, adeo, de pondere sati, certū quid, nihil constet, non videmus, quomodo Ionathan audeat statuere, pondus, tabularum foederis, ad XL. praecise, sata, se extendisse.

§. IX. Nobilissimum, &, notatu, dignissimum, quod, in tabulis foederis, considerandum occurrebat, erat *Scriptura divina*, cujus auctor, & scriptor, hic, potissimum, attendendus erit. Quemadmodum, vero, nobis, quum de auctore tabularum foederis ageremus, maxime, lis, cum Rabbiniis, Angelum ductorem excludentibus, intercedebat; ita, hic, cum TOSTATO, ALPHONSO, *Abulensi Episcopo*, cui ESTIVS (l), aliique, accedunt, pugnandum erit, utpote qui scriptorem, tabularum foederis, angelum creatum facere non veretur. Inculcat hanc sententiam, variis in locis, & variis, insimul, argumentis, eandem adstruere, atque pingere, conatur. Existimat, enim (m),

M 2

DEVN

(i) *Notis ad Exod. XXXI, 18. Crit. Sacr. l. c. p. 782.* (k) *OO. Tom. I. Harmon. in IV. Evangelist. Part. II. f. 410. 411.* (l) *Comment. in omnes Pauli & VII. Cathol. Apost. Ep. ad Gal. III, 19. f. 567.* (m) *l. c. ad Exod. XXIV. quaeft. 16. f. 17.*

DEVM horum nihil, per se, agere, cum ministros multos habeat, quod ipsi, adhuc, evincendum erat. Saepius, namque, ipsemet Rex istiusmodi perficienda suscipit, quae per ministros, alias, curare potuisset. Praeter haec, etiam, probe notandum est, quod actio DEI non sit cum actione humana comparanda, quum homo labore, DEVS, autem, verbo, & mandato, solo, omnia producat. Praeterea, sibi ipsi, *Abulensis*, non constat, quippe qui, antea, videbatur concessisse, DEVM, non angelum, tabulas foederis fabricasse. Quomodo, autem, perficere illud potuisset, si non ipse talia, per se, ageret, quamvis, nihil certi, ex ipsius verbis, elici queat, quum, perpetuo, vocabulo DEI, ludat. Porro, contendit (n), ex *Galat. III, 19*. patere, omne id, quod, in dando legem, actum est, angelos expeditisse. At, enim, vero, suppositum illud est falsissimum; siquidem, ille locus, nihil aliud evincit, quam, quod, angelorum opera, lex ordinata, atque disposita, fuerit; nullo modo, autem, quod omnia, quae, circa legem, occurrunt, angeli peregerint. Est, namque, hic locus illustrandus, ex *Deut. XXXIII, 2*. ubi ipse Moses asserit, venisse DEVM ex, vel cum, myriadibus sanctitatis, ex quibus, tamen, verbis, nemo, unquam, solide, probabit, angelos vel tabulas fabricasse, vel iisdem, minimum, legem inscripsisse. Breviter, hic locus, angelis, circa legislationem, ministerium adscribit, ita, tamen, ut ista, quae, expresse, DEO, circa promulgationem legis, in Scriptura S. tribuuntur, ipsi propria relinquantur. Hae erant rationes *Abulensis*, quibus meliores, nec ipse ESTIVS, adducere potuit. Ad nos, autem, quantum attinet, omnino, arbitramur, argumenta, multo, validiora, pro contraria sententia adstruenda, nobis in promptu esse. Generaliter, quod non omnia, circa legem promulgandam, angeli perfecerint, vel sequentes COCCÉJI (o) rationes, *Socinianis*, quibus, hic, *Pontificii* frigidam

(n) *ibid. ad Exod. XXXII, 19.* (o) *OO. Tom. IV. Schollis in Act. Apost. ad Cap. VII, 38. §. 15. f. 339.*

frigidam suffundunt, oppositae, commonstrant. Urget, quippe, laudatus vir, nullum, hic, apparuisse angelum, tanquam legatum DEI, quum nulla species visa fuerit, & inutile, profus, sit, dicere, ibi fuisse repraesentationem DEI, ubi DEVS ipse praesentem se exhibuit, & nemo, vice ipsius, comparuit. Addit, tandem, impossibile esse, &, cum veritate, pugnare, ut angelus, servus, in loco, tam illustri, in ea DEI manifestatione, qua de coelo prospexisse, dicitur: *Ego sum Iehova, DEVS tuus*, quum dicendum fuisset, *Ego veni, in nomine Iehovae, DEI tui, cujus haec mandata, ad te, habeo.* Quod, vero, ipse DEVS, quemadmodum decem verba elocutus est, & tabulas fabricavit, etiam, legem illis inscripserit, sequentibus, ex verbo DEI petitis, argumentis, firmiter, adstruit. Prius est desumptum, ex *Exod. XXXI, 18.*, ubi tabulae Mosaeicae dicuntur, **לחות אבן כתובים**: *tabulae lapideae, scriptae, digito DEI.* Nunc, autem, angeli, nunquam, dicuntur digitus DEI, quare, tabulas foederis ipsos scripsisse, nequaquam asseverandum est. Posterior est petiturum, ex *Exod. XXXII, 16.* quo in loco haec verba leguntur: **והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלחות**, *Scriptura (tabularum) erat Scriptura DEI, excisa super tabulis*, quae, ita, clara sunt, ut ipse *Abulensis* nesciat, quorsum se recipiat. Principium, enim, petit, quando, ad hunc locum, annotat, tabulas, a DEO creatas, Scripturam, vero, postea, ab angelo, insculptam fuisse. Quicquid, itaque, *Tostatus, Estius*, aliique, moliantur, id, tamen, Scriptura duce, verum manet, DEVM ipsum, decem verba, tabulis foederis inscripsisse.

§. X. Qua ratione, DEVS, Decalogum tabulis insculperit, eadem Scriptura, iisdem in locis, exponit. In priori, docet, exarasse DEVM tabulas foederis, *digito suo*; in posteriori, refert, eundem, *ab utraque parte*, illas scripsisse, literasque iisdem insculpsisse. Quod ad *digitum DEI*, quo tabulae scriptae dicuntur, attinet, quum non, uno digito, scribamus, multi, quidem, hic, Enallagen numeri locum habere, existimarunt; *Bochartus*,

vero, melius, *digitum*, Synecdochice, pro *integra manu*, accipiendum esse, statuit. Habere, vero, DEVM, proprie, digitum, vel manum, nemo, qui eundem Spiritum esse, credit, concedet, unde, quod hic *ὁ ἁγιοπνεύματος* dicitur, *θεοπνεύτως*, ut in aliis Scripturae S. locis innumeris, est intelligendum. Impingit, itaque, iudicio MAIMONIDIS (p), *Onkelos*, quando, Textum Ebraeum, secundum literam, ita reddit, *scriptas digito DEI*, quod, equidem, ipsum erroris, nondum, convinceret, nisi, per digitum DEI, aliquid externum, ad DEVM relatum, intelligeret, & eundem, pro instrumento aliquo creato, quo tabulae, voluntate DEI, sculptae fuerint, haberet. Ast, tantum abest, ut *Onkelos* solummodo, hac in re, censuram mereatur, ut, potius, ipsi *Doctores Talmudici*, omnium primo, culpandi sint, quod Scripturam, tabularum foederis, inter decem res, vespera Sabbathi, creatas, retulerint, sicque, reliquis ansam, figmentis figmenta addendi, subministraverint. Ita LEUSDENIVS (q) annotat, vocem *חמכתב*, plurimos, *Scripturam tabularum foederis*; *Iarchium*, vero, non *Scripturam tabularum*, sed *stylum*, quo tabulae scriptae fuerint, interpretari, huncque, vespera Sabbathi, creatum esse, contendere. Verba ipsius, a *Leusdenio* adducta, ita sonant: עט הסופר גריפּה ב' לעז שבו חקוק עשר הרברות על לוחות שנותנו למר" עה אותו עט נברא מקורם הלוחות הראשונות: i. e. *Et stylus scribae lingua vernacula vocatur Gripba, quo exarata sunt decem verba Decalogi, in tabulis, quae datae sunt Mosi, praeceptori nostro, supra quem est pax. Ille ipse stylus creatus est a principio, etiam tabulae priores. Sed, hac de re, prorsus, nihil habet Scriptura, quae digito DEI, non stylo, vespera Sabbathi, creato, legem tabulis inscriptam esse, asserit. Melius, igitur, hanc phrasin illi explicant, qui digitum DEI, cum Ainswortho, pro Spiritu S. habent, eundemque, collective, pro digitis, quibus varia Spiritus S. dona significantur,*

(p) *More Nevoch. Part. I. c. 66. p. 119.* (q) *Not. ad Capita Patrum & quidem ad Cap. I. num. 6.*

accipiunt. Fundamentum hujus sententiae, *Luc. XI, 26.*, reperitur, ubi, optimus noster Servator, miracula sua, contra falsas Iudaeorum criminationes, vindicans, se, ἐν δακτύλῳ Θεῶ, digito DEI, daemonia ejicere, ostendit, quae verba, *Matthaeus cap. XII, 28.* expresse, per πνεῦμα ἅγιον, seu Spiritum S., interpretatur. Certum, itaque, est, Spiritum S., quandoque, digitum DEI nominari, id, tantum, in disceptationem, adhuc, venit, an, nimirum, & hic, sub digito DEI, sit intelligendus? Et, sane, si dicendum, quod res est, cum MENOCHIO, & RIVETO (r), sentiendum erit, nullas nos rationes urgere, ut huic interpretationi subscribamus, quamvis, Spiritus S., tanquam persona divina, hic, non sit excludendus. Sine dubio, enim, tabulae nostrae, eodem modo scriptae, quo fabricatae, fuerunt. Nunc, autem, jam supra demonstravimus, solo omnipotenti DEI verbo, easdem adparatas fuisse, quare & Scriptura illarum, eodem modo, ipsis insculpta videtur. Et his, ita, praestructis, sensus verborum, quod DEVS tabulas, digito suo, scripserit, iste, demum, erit, DEVM, immediate, verbo suo, omnipotenti, scripturam tabulis insculpsisse, quemadmodum *Psal. IIX, 4.* ipsos coelos, digitis suis, elaborasse, dicitur, quod, tamen, verbo Domini, factum fuisse, *Psal. XXXIII, 6.* commemoratur. Atque, sic, hoc suo, omnipotenti, verbo, DEVS effecit, ut Scriptura תורת, insculpta esset in tabulas foederis, quae vox non expositionem, sed impressionem, & excavationem, aliquam notat, uti id Paulus, clare, explicat, quando *2. Cor. III, 7.* dicit: quod lex fuerit ἐντετυπομένη ἐν λίθοις, in lapides, quasi, impressa, quemadmodum, a cultrariis, signa quaedam, ferreo stylo, cultris, imprimuntur. Scripturam ipsam, tabulis insculptam, Rab. Juda Leo, a LVNDIO (s) citatus, nigram Assyriacam facit, unde illi, qui, Ebraeas literas primaevas fuisse, inficiantur, argumentum, pro sententia sua, adstruenda, desumunt. Nos litem illam, quae

hujus

(r) OO. Theol. Tom. I. Comment. in Exod. ad cap. XXXI. 18. f. 175.

(s) l. c. num. 22. 23. 24. f. 76. 77.

hujus loci non esse videtur, mittimus, & Auctores, a *Lundio*, hanc in rem, citatos, commendamus; id, tamen, infimul, monemus, Assyriacas has literas, non alias fuisse, quam Ebraeas, quibus nos nunc, adhucdum, utimur. Solide, id, praeter *Buxtorfium*, *Carpzovium*, *Wasmuthum*, *Leusdenium*, *Coccejum*, & alios, adstruxit *LIGHTFOOTVS*, *Anglus celeberrimus*, (t), quando, ex *Talmudicorum*, & *Rabbinorum*, Scriptis ostendit, Iudaeos per linguam Ebraeam, non illam, quae Israelitis propria fuit, aut antiquam scripturam, sed characterem, *Trans-Eupbratensibus* usitatum, intelligere; *Assyriacas*, vero, literas, pro genuinis *Ebraeis*, quibus, hucdum, lex scripta est, habere. Patet id exinde, quod *Rabbini* statuunt, tempore *Mosis*, tabulas foederis, & librum Legis, literis *Assyriacis* scriptum fuisse, quam Scripturam, sub templo secundo, ob negligentiam, & delicta, populi, in *Trans-Eupbratensem*, vel *Samariticam*, vel etiam *Cananacam*, mutatam esse, equidem, sed sine fundamento, contendunt. Id, tamen, haud gravatim, largiuntur, *Ezram* non peregrinos characteres introduxisse, sed literas, potius, primaevas *Assyriacas*, quas & nunc habemus, restituisse, *Samariticas*, vero, seu *Trans-Eupbratenses*, idiotis, quos, *R. Cbasda*, *Samaritanos* vocat, reliquisse, quorum characteres, tamen, *Morinus*, *Waltonus*, *Cappellus*, *Drusius*, *Grotius*, aliique, nobis, pro antiquis *Ebraeis*, obtrudere conantur. Constat, igitur, tabulas foederis, literis Ebraeis, quadratis, conscriptas fuisse, utrum, autem, nigro, praecise, colore, eadem tinctae fuerint, *R. Leo* vix probabit, quum, verisimilius, videatur, illas colorem lapidis istius, cui incisae erant, retinuisse. Ceterum, hic, probe, adhuc, est notandum, quod tabulae nostrae dicantur *לְחֹרֵר כְּתוּבִים מִשְׁנֵי עֲבֻדָּהּ מִן הַיָּם*: *tabulae scriptae ex duobus lateribus suis, hinc, & illinc, scriptae*, quorum verborum explicatio, apud Interpretes, admodum, diversa est, quum alii, *דֹּ עֲבָר*, per *latus*, alii, per *partem*, alii, per *paginam*, & alii, adhuc, per *transitum*, interpretentur.

(t) *Tom. II. OO. Horis Talm. in Matth. V, 18.*

tentur. Quemadmodum, vero, Critici, in translatione, ita &, in explicatione, horum verborum, non parum, a se invicem, dissentiunt, quorum sententias, ordine, jam recensere, atque, tandem, quaecumque nostrum iudicium subiciemus. Quidam, quos *Lundius* approbat, existimant, in utroque latere, totum Decalogum fuisse descriptum, ut a consistentibus, ab utraque parte, Mosenque circumstantibus, legi potuisset, quibus illi jungendi sunt, qui scripturam tabulas penetrasse, vel, saltem, ob pelluciditatem lapidis, ex altera parte, visam fuisse, sentiunt, quae mens est *R. Salomonis*, a *LYRA* (u) allegati, quamvis, obscurioribus verbis, hic utatur. Neutra, vero, harum opinionum, vel ulla probabilitatis specie, se commendat. Tabulae, enim, non, eum in finem, adornatae fuerunt, ut publice, ab omnibus legendae, prostant; sed, ut, tanquam testimonium, percussi, inter *DEVM*, & populum Israeliticum, foederis, in arca asservarentur. Neque, etiam, literae ita perfringi potuerunt, quum, alias, vacuum, literae spatium excidisset: vel, si literae, aut, ob pelluciditatem lapidis, aut, ob fractionem, ex altera parte, apparuissent, tabulae ipsae deformatae fuissent, quum characteres non aliter, quam inversi, videri potuerint, nisi ingens miraculum, de quo Scriptura nihil refert, hic, fingendum esset. Atque, hinc, ipse *R. Aben Ezra* commentum hoc, exinde, in primis, refutat, quod non dicatur, literas, ab utraque parte, visas, sed Tabulas, ab utraque parte, sculptas, fuisse. Alii, ab uno extremo, ad alterum, prolabantur, &, per utrumque tabularum latus, dextrum, & sinistrum, intelligunt, ita, ut, tantum, anterior, Tabularum foederis, pars, Decalogum, digito *DEI*, scriptum, comprehenderit. Favere huic sententiae quosdam *Ebraeos*, *CARTVVRIGHTVS* (x), ex *Buxtorfio*, commemorat, quibus ipsum *Buxtorfium*, *Rivetum*, & *Osiandrum*, accedere, merito, miramur. Rationes, sane, quas

N

afferunt,

(u) *ad Exod. XXXII.* (x) *Notis, ad Exod. XXXII, 15. Crit. Sacr. h.c. p. 811. 812.*

afferunt, adeo, praegnantibus non sunt, ut nos in sententiam hanc perducere valeant: Quod, enim, *Oleaster* annotat, עֵבֶר, proprie, ante, significare, hincque, עֵבֶר יְהוָה, duas Tabularum facies, innuere, ea res uberiori, adhuc, probatione, indiget, in primis, quum, ex collatione Lexicorum, appareat, quod עֵבֶר, proprie, non tam ante, quam trans, significet. Ast, si, vel maxime, & id largiamur, ipsi, tamen, propriis suis verbis, se conficient, quia, hac ratione, non in utraque facie tabularum, sed, saltem, in interiori parte, ab utraque facie, Decalogus, a DEO, scriptus dicendus esset. Neque id, quod de majori reverentia, & custodia, tabularum, addunt, ipsis praesidii quicquam subministrat, quoniam tabulae, mox, in arcam reponendae, ibique, custodiendae, erant. Optima, itaque, sententia est, illorum, qui Tabulas foederis, ab utraque parte, conscriptas fuisse, existimant, in quorum numerum IOSEPHVS (y), R. IVDA LEO (z), CARTVVRIGHTVS, BONFRERIVS (a), ALPHONSVS TOSTATVS (b), aliique, sunt referendi. Militat, pro ipsis, clara Scripturae S. litera, quae, לְחֹרֵץ, tabulas, non interius tabularum latus, ab utraque parte, conscriptas fuisse, asserit. Nec, tamen, hi omnes, dum ad specialiora progrediuntur, una incedunt via, sed, potius, in duas classes dispescuntur. Iudaei, enim, quum, in unamquamque tabulam, quinque praecepta insculpta fuisse, sentiant, horum, quinque praeceptorum, dimidiam partem, in una, & dimidiam, in altera cujusque tabulae facie, collocant. Abulensis, vero, qui, nobiscum, alteri tabulae tria, & alteri septem, praecepta, tribuit, in, prioris tabulae, adversa parte, duo praecepta, & in, aversa, tertium; in posterioris, autem, latere uno, quatuor, & in altero, tria, ponenda esse, censet; cui, cum meliorem sententiam, non inveniamus, hactenus, assentimur.

§. XI.

(y) *Antiqu. Iudaic. Lib. III. cap. VI.* (z) *de Templo, Lib. III. Cap. I. §. 5.* (a) *l. c. ad Exod. XXXII, 15. fol. 549.* (b) *l. c. ad Exod. XXXII. quaest. 22. fol. 240.*

§. XI. Res ipsae, tabulis comprehensae, *decem praecepta* fistebant, quod ex *Exod. XXXIV, 28. Deut. IV, 13. & c. X, 4.* innotescit, & quidem, eodem modo, literis, consignata, quo ipse DEVS, *Exod. XX.*, illa, coram toto populo Israelitico, clara voce, elocutus erat. Dicuntur, alias, haec decem praecepta, עשרת הדבריו, *decem verba*, ita, tamen, ut, HOTTINGERO (c) auctore, vox דבר, non tam *verbum*, quam *sententiam praecipientem, principalem, seu primariam*, significet; qua ratione עשרת הדבריו idem sunt, ac *decem praecepta*, sicuti & λόγος, apud *Graecos, orationem*, potius, quam *vocabulum*, sonat. Fuisse, autem, decem praecepta, quae, quasi, decem foederis conditiones exhibebant, in tabulis, conscripta, neque ipsi *Rabbini*, contra claram Scripturae S. literam, inficiari possunt, unde in *Schalsh. hakk.* (d) haec verba leguntur: והכלית כונת מר"ע חיותה לקבל ו' דברור הכתובים באצבנת אלהי' שעם ידעתם היה עולה לתכלית רום המעלות האנושיות: *Emis, autem, intentionis Moysi, praeceptoris nostri b. m. fuit, ut acciperet decem verba, scripta digito DEI; quorum scientiae cacumine, superavit gradus humanos.* Fabulae, itaque, sunt, quando alii *Judaei, Translationem Chaldaicam* attendentes, his decem verbis, adhuc, *Expositiones ipsorum* adjiciunt, hoc fundamento innixi, quod, *Exod. XXXII, 15.* dicatur, *Mosen duas tabulas testimonii, scriptas, ex duobus lateribus suis, hinc, & illinc, scriptas, in manu sua, portasse, & statim, versu sequenti, subjiciatur, Scripturam fuisse Scripturam DEI, excisam super tabulis; quare, priorem locum, de ipsa praeceptorum; posteriorem, vero, de expositionum Scriptura, accipiunt.* Ast, jamdudum, hoc commentum, prolixè satis, *ABVLENSIS* (e) refutavit, cujus argumenta, hic, paucis attingemus. Primo, ostendit, non opus fuisse, ut tales expositiones decem praeceptis annecterentur, quia ista sunt primae conclusiones rationis practicae, quae, im-

N 2

diate,

(c) *Thef. Phil. Lib. II. Sect. 2. p. 549.* (d) *p. 12. b.* (e) *l. c. ad Exod. XXXII. quaest. 22. fol. 209. seqq.*

diate, ut dicuntur, a quolibet, intelliguntur, assensumque mere-
ntur. Deinde, urget, DEVM nonnisi decem verba, in mon-
te Sinai, clara voce, locutum esse, quare verisimile appareat,
quum haec verba condiciones foederis exhibuerint, DEVM nec
plura ipsis tabulis inscripsisse. Porro, etiam, probe, tenendum esse,
monet, quod, si, vel maxime, concederetur, expositiones praece-
ptorum, in tabulis, extitisse, illae quoque, uti ipsa praecepta,
in libro legis, scribendae fuissent. Nunc, autem, pergir, Scri-
ptura S., nullibi, de his expositionibus, aliquid habet, quare,
illas, bono jure, rejiciendas esse, concludit. Accedit, quod,
has expositiones scopus tabularum foederis impugnet; siquidem
istae non, eum in finem, datae sunt, ut populus, ex ipsis, insti-
tueretur, sed, ut de foedere populi, cum DEO, inito, testifica-
rentur. Neque, etiam, vox רבות Rabbinos, hic, quicquam,
juvat; quum, supra, jam tum, demonstratum sit, radicem רבת,
exsculpere, significare. Quod si, vero, ad verbum פתח se
reciperent, quatenus illud, quandoque, *explicare, in sensu ma-*
gis proprio, quam metaphorico, denotat, ipsis, sane, locus, *Exod.*
XXVIII, 9. opponi posset, ubi illud, aperte, de sculptura, duo-
rum lapidum, Sardonychis, quibus nomina Israelitarum inscri-
benda erant, usurpatur. Atque, sic, extra omne dubium po-
situm est, DEVM, tantum, decem praecepta, non expositiones
ipforum, tabulis nostris inscripsisse. Quare, vero, DEVS, to-
tam Legem Moralem, decem, solum, & non pluribus, praeceptis
comprehenderit, curiosi ingenii est, indagare, quum Scriptura,
hac de re, nihil, plane, commemoret. Nihilominus, tamen, non-
nulli reperti sunt, qui, & hac de quaestione, dispicere conati sunt, in-
ter quos *Gatakerus*, sigillatim, a POLO (f) excitatus, generalem hanc
rationem suppeditat, legem oportere brevem esse, quo, facilius,
ab imperitis teneatur. Specialiores PHILO IVDAEVS (g) ex-
hibet,

(f) *Synops. Crit. Vol. I. Part. prior. ad Deut. X, 4.* (g) *In OO. Libro
de Decalogo fol. 746.*

hibet, quarum potior est *perfectio numeri denarii*, quam in eo ponit, quod omnes numerorum differentias, parium & imparium: parium duorum, imparium trium, pariter imparium quinque, & rationes eorum multiplicativas, ac superpartientes, superpartitasque, item, proportionales, cum Arithmeticas, tum Geometricas, complectatur. Quapropter, & primos nominum inventores, sapienter, fecisse, existimat, quod eundem *δεκάδα*, quasi *δεχάδα*, appellaverint, quia omnia numerorum, & rationum, proportionumque, arithmeticarum, ac, insuper, harmoniarum, symphoniarumque, genera sub eo comprehenduntur. Qua in parte, cum *Philone*, R. BECHAI (h) facit, qui sic scribit: החשבון הורה נאמר על רבוי בהרבה מקומות בתורה וכן זה עשר פעמים תכלימוני ועל שם שהויה סוף כל החשבון וחכל ככלל בו על כן לוקח החשבון הזה להורות על הרבוי: Numerus hic (denarius), in lege, saepius, de multitudine accipitur, & ita, quoque, intelligenda sunt verba haec, (Iob. XIX, 3.) decem vicibus pudore me affecistis. Quia omnis numeri finis est, & omnes in eo comprehenduntur, ideo, ad multitudinem ostendendam, adhibetur. Tandem, ipse *Philo*, etiam, classes rerum, siue praedicamenta, adducit, quorum decem, a Philosophis, sunt recepta. Quae omnia, quum, quoad illud momentum, quod DEVS eadem respexerit, dum, tantum, decem praecepta moralia constituit, probabilia, saltem, sint, in medio relinquimus.

§. XII. Expositione ordinis, & distributionis, praeceptorum, hic, prorsus, superfedere possemus, quum multa, hanc in rem, a Theologis, pariter ac Philologis, scripta reperiantur; ne, tamen, opus nostrum mancum videatur, ex superfluo, strictim, varias Scriptorum sententias, de utroque momento, recensebimus. Ad ordinem praeceptorum quod attinet, primo loco, illi sunt commemorandi, qui primum praeceptum in illis verbis collocant: *Ego sum Iehova, DEVS tuus, qui eduxit te, e terra Aegypti, e domo servorum.* Quum, autem, hac ratione, unum

N 3

sequen-

(h) Comment. in Pentateuch. fol. 151. col. 2.

sequentium praeceptorum vel sit expungendum, vel duo, in unum, contrahenda, hi ipsi, secundum varias suas opiniones, in diversas abeunt partes. HESYCHIVS (i), a THOMA (k), jamjam, confutatus, ex numero praeceptorum, *tertium*, de *Sabbatibo*, eliminat, &, hujus loco, illud, de *sculptili*, substituit, tandemque, *nonum*, & *decimum*, conjungit. CEDRENVS (l), hic, paulo, prudentius procedit, qui, quamvis, *prologum Decalogi*, primum praeceptum constituat, omnia, tamen, praecepta retinet, &, recte, verba, de *sculptili*, praecepto, de *Diis alienis*, adjungit, male, vero, *nonum*, & *decimum*, connectit. Eodem modo, *Talmudici*, recentioris aetatis *Rabbini*, itemque, HOTTINGERO (m) teste, IBN-SINA (n), praecepta Decalogi ordinant. Sed hi, facile, cum reliquis, ex eo, impugnantur, quod illa verba, quae ipsi, primum Decalogi praeceptum, agnoscunt, non mandatum, sed nudam positionem, prooemii loco, Decalogo praemissam, inferant. Longe ineptius, hic, *Samaritani*, quorum, idem *Hottingerus*, mentionem injicit, se gerunt, quando Decalogi initium faciunt a verbis: *Non erit tibi*, &c., &, ad haec usque: *custodientes praecepta mea*, eundem producunt, ac, insuper, ne quid, in numero denario, desit, sequentia verba, pro praecepto ultimo, agnoscenda esse, arbitrantur: ויהי בעברכם את הירדן תקימו את האבנים האלה אשר אנכי מצוה אתכם ביום בהר גריזים ובנית שם מזבח ליהוה אלהיך מזבח אבנים לא תנוף עליהם ברור אבנים שלמות תבנה את מזבח יהוה אלהיכם והעלית עליו עולות ליהוה אלהיך וזבחת שלמים ואכלת שם ושמת לפני יהוה אלהיך ההר ההוא בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש בארץ הכנעני הישב בערבת i. e. *Et erit, cum transferitis Jordanem, erigetis lapides istos, quos ego praecipio vobis, bodie, in monte Garizim, & aedificabis, ibi, altare Domino,*

(i) *Libr. VII. in Levit. in Cap. XXVI.* (k) *prima secundae, quae 100. Artic. 2V.* (l) *Compend. Histor. Tom. 1. fol. 75. Edit. Paris.* (m) *Ihes. Philol. Lib. II. Sect. 2. p. 551.* (n) *in Pentateuco. Arab. MS. 10.* (1)

Domino, DEO tuo, altare lapideum: Non elevabis, super eos, fer-
rum: Ex lapidibus, integris, aedificabis altare Domino, DEO ve-
stro, & offeres, super eo, holocausta Domino, DEO tuo, & sacri-
ficabis pacifica, comedesque, & laetaberis, coram Domino, DEO
tuo. Mons iste est trans Iordanem, post viam occasus solis, in
terra Cananaei, qui habitat in planitie, e regione Gilgal, ad quer-
cetum Moreb, e regione Sichem. In quibus verbis, id, quoque,
Hottingerus desiderat, quod Samaritani, sacrilega corruptione
textus sacri, pro monte Ebal, montem Garizim, substituunt. To-
ta, vero, haec Samaritanorum sententia, ita, absurda est, ut,
etiam, a nullo alio recepta, sed auctoribus suis, propria relicta fue-
rit, quare, & nos, eandem mittimus, atque ad illos progredi-
mur, qui, equidem, pro primo praecepto, illud: de non habendi-
dis Diis alienis: agnoscunt, sequentia, autem, verba, desculpiti-
li, secundum constituunt, &, ne numerum praeceptorum ex-
cedant, nonum, & decimum, in unum, contrahunt. Nolu-
mus, hic, istorum argumenta, fusius, repetere, eademque, to-
ties, destructa, denuo, refutare, sed, id, saltem, monemus,
nos, quidem, ipsis, ut opinionem hanc retineant, indulgere,
quadantenus, posse, modo eandem, non pro necessario, atque
verissimo, dogmate venditent, falsamque, & erroneam, de non
adhibendis imaginibus, assertionem, istis, ita, praestructis, palliare
intendant. Evidentum, interim, jam dudum, est a nostratibus,
optimam, praecepta Decalogi, ordinandi rationem, illam esse,
quam nos amplectimur. Primo, enim, id certum est, aucto-
ritatem, & multitudinem, Scriptorum, pro sententia Calvinia-
norum pugnantium, nobis hic opponi non posse, quum illi, sal-
tem, rem illustrent, non probent, cui accedit, quod firmissi-
mum Reformatorum argumentum, quo nostram, praeceptorum
Decalogi, ordinationem impugnant, in ipsos retorqueri possit.
Ut, autem, id adstruatur, tenendum, Reformatis, nisi effron-
tes, prorsus, videri velint, minimum, concedendum esse, ma-
gnam convenientiam inter praeceptum: de non habendis Diis
alienis:

*alienis: & inter praeceptum; de sculptili, non faciendo: reperi-
ri, quemadmodum & Forbestus haud diffitetur, (quod & nos
ipsi, ultro, largimur,) in multis, praecepta, de concupiscentia,
tam actuali, quam originali, vitanda, convenire. Porro,
animadvertendum, Calvinianos, ut sententiam suam obtineant,
se ad differentiam formalem recipere, quam, inter praeceptum;
de non habendis Diis alienis: & inter praeceptum; de non faciendo
sculptili: occurrere, contendunt. Jam, autem, & nobis,
si, saltem, aequo iudicio, rem expendant, illud haud eripere poterunt,
quod eadem differentia, nonum inter, atque decimum praeceptum,
nostris Ecclesiis receptum, inveniatur. Atque, sic, ex hactenus disputatis,
manifesto, constat, utrosque nostrum pari jure gaudere, cui parti, vero, sit accedendum, ipsi jam iudicent.
Existimamus, autem, Reformatos non aliam, quam illam, quae
firmioribus suffulta est argumentis, amplexuros esse, nunc, vero,
ipsi, nullis aliis, quam, modo tantum adductis, rationibus,
sententiam suam munire possunt, quales & nobis sunt concedendae;
e contrario nos, ex infallibili Accentuationis principio, aliisque
argumentis, quae Auctores, in sequenti §. citandi, pro se allegant,
veritatem, clarissime, demonstrare valemus, quare res ipsa
exigit, ut nostrae, potius, praeceptorum Decalogi ordinationi,
quam Calvinianorum, subscribatur.*

§. XIII. A controversia, hactenus, ventilata, ipsa, quoque,
*praeceptorum, in duas tabulas, distributio, dependet, siquidem,
pro diversa eorum ordinatione, illa, etiam, diversimode distribuuntur.
Isti, qui primum praeceptum, prologum Decalogi, constituunt, non,
tamen, praeceptum de Sabbatho ejiciunt, sed, tantum, verba, de sculptili,
pro peculiari mandato, habent, in utraque tabula, quinque collocant,
quam sententiam multi, ex Iudaeis, ipse, quoque, Iosephus, aliique,
antea commemorati, amplectuntur. Hesychius, vero, tabulae primae,
tantum, quatuor, secundae, vero, sex praecepta vindicat, ita, ut, in prima,
prologum Decalogi, praeceptum, de non habendis Diis alienis, de non faciendo
sculptili,*

sculpti, & de non assumendo nomine Domini in vanum; in secunda, autem, reliqua scripta esse, iudicet. Alii, ex Latinis, ABVLENSI (o), referente, in prima tabula, affirmativa, in altera, negativa praecepta, posita fuisse, somniant, qui, tamen, merito, a laudato Auctore, inepte, ita, statuere dicuntur, quoniam, hac ratione, quum, saltem, duo praecepta affirmativa, scilicet, unum, de Sabbatho, & alterum, de parentibus honorandis, occurrant, duo, tantum, in una, & octo, in altera, tabula ponerentur, sicque, nimis pauca primae, & nimis multa secundae, tabulae tribuerentur. Accedit, porro, quod, methodo hac, praecepta ad DEVM pertinentia, cum praeceptis, proximum respicientibus, commisceantur, &, tandem, ordo praeceptorum, ab ipso DEO, praescriptus, absque sufficienti ratione, turbetur. Melius, se, in distributione Decalogi, Calviniani, cum reliquis, gessisse, videri poterant, qui, equidem, quatuor praecepta, primae, & sex, secundae, insculpta fuisse, docent, non, tamen, Hefychii commentum approbant, utut, ceteroquin, nostra sententia, qua tria praecepta, primae, & septem, secundae tabulae assignamus, ob argumenta, in praecedenti §. adducta, distributioni Calvinianorum, merito, praeferenda sit. Interea, Reformatos, ad suscipiendam hanc nostram sententiam, non adigimus, saltem, ne Lutheranos, praeter rem, sacrilegii accusent. Neque plura, hac de re, addimus, sed istis, qui de utraque controversia, ordinatione, scilicet, & distributione, praeceptorum Decalogi, plenius, informari desiderant, ex nostratibus, SAMVELEM BOHLIVM (p), GERHARDVM (q), & DANNHAVVERVM (r); ex Calvinianis, BVXTORFIVM, filium (s), a Riveto citatum, RI-

O

VETVM

- (o) *l. c. ad Exod. XXXII. quaest. 24. fol. 21.* (p) *Traët. de vera divisione Decalogi, data ex infallibili principio accentuationis.* (q) *LL. CC. Tom. III. de Lege Morali, §. 38. seqq.* (r) *Collegio Decalog. p. 20. sqq. quibus jungi potest M. Regensfusi Dissert. de Interpunctione Decalogi, cum primis praecepti noni, & decimi, Altdorfi, anno MDCCXVII. habita.* (s) *Exercitat. de Decalogo, edita, anno 1643.*

VEVVM (t) ipsum, GERARD. IO. VOSSIVM (u), HOTTINGERVM (x), CHAMIERVM (y), ac FORBESIVM (z); ex reliquis, PHILONEM (a), IOSEPHVM (b), *Auctorem Libri, Cosri* (c), LYRAM (d), atque ALPHONSVM TOSTATVM (e), aliosque complures, evolvendos commendamus.

§. XIV. De loco, monte, scilicet, *Sinai*, in quo Mofi Tabulae foederis exhibitae fuerunt, prolixius, hic, commentari, supervacaneum esse, arbitramur, maxime, cum, praeter alios, de eodem, jam tum, OSIANDER (f), ex *Quistorpio*, multa apposuerit, & PAVLLVS BERGERVS (g) eundem, studio, dataque opera, descripserit. Plura, nobis, circa *tempus*, quo tabulae hae priores Mofi, a DEO, sunt concessae, observanda relinquuntur: quamvis, enim, OSIANDER (h) & hic, non, quidem, suis, sed aliorum, verbis, admodum, prolixus sit, non, tamen, tam *tempus* datarum tabularum, quam *tempus* promulgationis legis, exponit. Placet, interea, nobis *methodus* ipsius, qua, hoc in capite, utitur, quare & eandem sequemur, *tempus*que exhibitionis tabularum, quoad *annum, mensem, & diem*, curatius, determinare annitemur. Ad *annum*, itaque, quo lex lata, & tabulae priores populo Israelitico concessae fuerunt, quantum attinet, illum, *Osiander* ex *Galat. III, 17.*, ubi lex, a *Paulo*, post promissiones, Abrahamo factas, *quadringentis, & triginta, annis*, promulgata dicitur, exsculpere conatur; quum, vero, res difficulter procedat, melius nos facturos existimavimus, si, statim, ex collatione annorum, ab origine Mundi, usque

(c) OO. *Theolog. tom. I. Praelection. plenior. in Cap. XX. Exod. fol. 1226. sqq.* (u) de *Divisione Decalogi.* (x) *Thef. Philolog. Lib. II. Sect. 2. p. 551. sqq.* (y) *Panstratiae tom. II. Libr. XXI. C. VIII.* (z) OO. *tom. I. Theol. Moralis, Lib. I. Cap. XIII.* (a) *Libro, de Decalogo.* (b) *Lib. III. Antiquitat. Cap. IV.* (c) *Part. I. §. 89.* (d) *ad Exod. XXXII.* (e) *l. c. ad Exod. XXXII. quaest. 24. f. 211. sqq.* (f) *l. c. thef. 126.* (g) *peculiari, de Monte Sinai, Dissert.* (h) *l. c. a thef. 127. usque ad thef. 133.*

que ad promulgationem legis, annum hujus promulgationis determinaremus. Constat, autem, ex CALOVIO (i), Scripturam, ab origine Mundi, usque ad diluuium, numerare annos 1656.; a diluuiio, vero, usque ad promissionem, Abrahamo, de semine benedicto, factam, 427., supponendo, Abrahamum, non septuagesimo, sed centesimo trigesimo, Tharae anno natum esse, tandem a promissione, Abrahamo facta, usque ad exitum Israelitarum ex Aegypto, 430. qui omnes anni, in summam collecti, annos 2513. conficiunt. Atque, hinc, ultro patet, anno sequenti, 2514. Israelitas, ex Aegypto, exivisse, legemque promulgatam, & tabulas datas, fuisse, cui sententiae etiam, praeter Calovium, LIGHTFOOTVS (k) suffragatur. Cadunt, itaque, omnes, reliquorum Chronologorum, computandi rationes, maxima ex parte, ab Osiandro adductae, sigillarim Schubarti, Calvisii, Helvicii, Strauchii, qui annum promulgationis legis, & exhibitionis tabularum, 2453. constituunt, septuagesimo Tharae anno, quo Abrahamum genuisse perhibetur, innixi. Nec minus, hic, aberrant Salianus, annum 2544., Genebrardus, annum 2339., Isaacus Vossius, annum 3973., Funccius, annum 2455., Cappellus, annum 2503. in locum anni 2514. minus caute, substituentes. Quod, vero, ad locum, Gal. III, 17., cum Exod. XII, 40. collatum attinet, non opus esse judicamus, ut hic divortia sententiarum enumeremus, quum id, jam tum, OSIANDER (l), pariter ac CALOVIVS (m), praestiterint: monuisse, itaque, sufficiat, nos cum B. Calovio sentire, terminum, a quo, annorum 430., esse annum Abrahae 75., emortuaem Tharae, cum cujus morte, immediate, vocatio, & peregrinatio, Abrahami, a Mose, aequae atque S. Stephano, Act. VII, 4. connectitur, quem postremum, cum priori, hoc in passu, Summe Rev. Dn. D. CHLADENIVS (n), felicissime,

O 2

concilia-

(i) Chronico Biblico, Bibliis Illustratis praemisso. (k) OO. rom. I. Chronica temp. V. T. Exod. XIII. sqq. f. 28. (l) l. c. thes. 128.
 (m) l. c. Sect. IV. quaest. 1. (n) peculiari Exercit. de Conciliat. Mo-
 sis, & Stephani, circa annos Abrahami.

conciliavit. Quod, vero, *Gen. XV, 13.* tantum, *quadringentorum annorum* mentio fiat, id, ob numeri plenitudinem, factum fuisse, cum *B. Augustino*, existimamus.

§. XV. Annum, quo tabulae datae sunt, excipit *mensis*, quem, haud difficulter, assequemur, si attendamus, quo mense populus Israeliticus, ex Aegypto, sit egressus. Id, autem, ipsa Scriptura annotat, dum *Exod. XII, 2.* *mensē* hunc, *primum* nominat, eundemque *Exod. XIII, 4.* & *Deut. XVI, 1.* *mensē* *Abib* dicit, quem, deinde, postquam *Chaldaica* mensium nomina invaluerunt, *Nisan* appellatum esse, ex *Neb. II, 1.* & *Esther. III, 1.* *Rabbinorumque* consensu, adstruitur. Ex horum numero unicum *ABEN-EZRAM* (o), a *B. STRAVCHIO* (p), citatum, adducemus, qui, hac de re, ita loquitur: ניסן ואייר וסיון וכל שמות החדשים אינם לשון קדש כי אם לשון כשדים על כן לא תמצא במקרא כתוב אחד מהם ולא בכל המקרא רק כנבואת חגי זכריות ודניאל ועזרא ומגילת אסתר שהיו בגולה ובכרה הפרוש בחודש הראשון שנקרא ניסן בלשון כשדים רק מצאנו בלשון הקדש שנקראו ג' חדשים בדרך אחרת ירח זיו בירח: האיתנים בירח ברא: i. e. *Nisan, Iar, & Sivan, & reliqua mensium vocabula, non Ebraica sunt, sed Chaldaica. Ideo nulum horum, in univēsa Scriptura, invenitur scriptum, praeterquam in Prophecia Haggai, Zachariae, Daniele, & Ezra, & volumine Esther, qui fuerunt in captivitate. Quam ob rem, sic, explicanda sunt verba ista: In mense primo, qui, Chaldaeorum lingua, Nisan vocatur. Invenimus, tantum, in lingua sancta, quod tres menses, aliter, vocati sint, mensis Ziv, in mense Ethimim, in mense Bul.* Porro, ex *Exod. XIX, 1.* constat, populum Israeliticum, tertio mense, ab exitu, ex terra Aegypti, in desertum, Sinai, pervenisse, brevique post, legem promulgatam esse: nunc, autem, *Judaeorum Calendarium* docet, hunc mensē non alium, quam *Sivan* esse, unde, si XL. dies, ad promulgationem legis, addantur, constabit, *DEVM* tabulas foederis

(o) in *Exod. XII.* (p) *Dissert. de Computo Talmudico-Rabbinico.*

ris populo Israelitico, *Mense Tamuz*, qui *Iunio nostro* respondet, concessisse.

§. XVI. Mense, exhibitionis Tabularum, constituto, ad *diem*, tandem, nos convertimus, quem, ut, eo melius, investigare queamus, pauca, huc facientia, praemitemus. Primum, quod, hoc in negotio, notari meretur, est *Pentecoste Ebraeorum*, cui plurimi *Chronologorum*, hic, totum calculum superstruunt. Communiter, enim, Rabbini, & multi alii, sentiunt, pentecosten, in memoriam promulgationis legis, in monte Sinai, factae, institutam fuisse, &, quum festum illud, uti STRAVCHIVS (q) ostendit, in *sextum diem mensis Sivan* incidat, inde, legem, quoque, hoc, praecise, die, latam esse, contendunt. Alii, totum hoc fundamentum, non levioribus rationibus nixi, penitus, evertunt, dum statuunt, Pentecosten non tam propter legem promulgatam, quam propter primitias, ordinatam fuisse. Roboris non parum, vel inde, huic sententiae accedere videtur, quod in tota Scriptura S., nullibi, asseratur, Israelitas pentecosten, ob legem datam, celebrasse, sed, potius, *Exod. XXXIV, 22.* inculcetur, DEVM, diu post promulgationem legis, festum septimanarum, instituisse, ut, adeo, res haec, tantis difficultatibus obnoxia, hactenus, incerta maneat (r). Quo ostenso, incertus, porro, dies tertius redditur, in quem Israelitae, ut solemnitati huic, rite, vacarent, parati esse debebant: si, enim, Pentecoste, quae L. diebus, a Paschate, distabat, ob datam legem, instituta non fuit, neque certum erit, DEVM eandem, quinquagesimo, ab exitu Israelitarum, die, tulisse, neque ex hoc fundamento, firmiter, adstrui poterit, diem tertium, antea commemoratum, in sextum, mensis Sivan, incidisse. Similis difficultas, in constituendo die, quo Israelitae desertum, Sinai, ingressi sunt, se nobis

O 3

objicit.

(q) *de Computo Thalm. Rabb. §. 47.* (r) *Conf. Jonstonius de Festis Ebraeor. & Graecor. part. I. cap. 3. num. 2. ut & Vblis Dissert. de Pentecoste Ebraeorum, Vitemb. A. 1668. Praeside, M. Tbilone, habitata, sect. II. quaes. 1.*

objicit. Difficultatem hanc promouet haesitatio nostra circa locum, *Exod. XIX, 1.*, quo informamur, Israelitas, mensa tertio, ab exitu ex Aegypto, *in die hoc*, in desertum, Sinai, peruenisse. Iam, itaque, quaeritur, quisnam dies, praecise, pro illa, de qua, in citato loco, sermo est, sit habendus? *Pontificii*, plerique, verba, *in die hoc*, ita exponunt, ut idem sint, ac *in die eodem*; quum, vero, hic loquendi modus, ex Scriptura S. solide, probari nequeat, hinc alii vocem, חָרַשׁ, non mensam, sed *Novilunium*, primum, nimirum, diem, mensis tertii, interpretantur. Tuentur hanc sententiam, praeter alios, *R. Moses, Junius, & Tremellius*, ac ipse *B. CALOVIUS* (s), hac, potissimum, ex causa, quod חָרַשׁ, proprie, *Novilunium* significet. Huic, *DRVSIVS*, (t) ob stare videri, monet, quod, in *Ebraeo*, בַּחֲרַשׁ, non בְּחָרַשׁ, legatur: cui accedat, quod, si, vel maxime, חָרַשׁ novilunium notaret, absque articulo, חָרַשׁ הַשְּׁלִישִׁי, dicendum fuisset; nos, tamen, veremur, ut haec ratio tam ponderosa sit, quae nobis persuadere possit, hic, nequaquam, de Novilunio, & prima die mensis tertii, sermonem esse. Ex, haecenus, disputatis jam, evidenter, constat, duas, in primis, tam, de die promulgatae legis, quam, datarum tabularum, sententias, inter eruditos, dari, quarum, equidem, una, tanquam vera, atque genuina, suscipienda est, neutra, tamen, ob intellectus humani imbecillitatem, & insufficientem, mediolorum hermenevticorum, adparatum, pro illa, sine formidine oppositi, haberi potest. Prior illarum statuit, diem tertium, in quem Israelitae se praeparare jubebantur, *tertium mensis Sivan* esse, quo ipso lex promulgata fuerit. Hanc opinionem suam facit *B. AVGVSTINVS* (u), quamvis, a communi sententia, qua, a paschate, usque ad datam legem, *quinquaginta* dies numerantur, non recessisse, videri vellet, quum, tamen, re ipsa, ab eadem recedat. Mensis, enim, *Nisan*, quo Israelitae, ex Aegypto, exiverunt, habet *triginta* dies, quorum

(s) *Bibl. Illustr. ad l. Exod. c.* (t) *Notis. majoribus, ad l. c.* (u) *Epist. 119. Cap. XVI. § quaeft. 70. in Exod.*

decimo quinto Israelitae iter sunt ingressi. Remanent, itaque, itidem, quindecim, quibus, si, integrum mensem, *Iar*, viginti novem dierum, addas, erunt ab exitu, ex Aegypto, quadraginta quatuor dies, qui, tandem, si tres dies, mensis *Sivan*, ex mente *Augustini*, adjiciantur, ad quadraginta septem, non, vero, ad quinquaginta, excrefcunt. Movit haec supputatio BELLARMINVM (x), ut ex proprio *Augustinum* principio refutaret, quod, si admittatur, *Augustinus* sententiam suam, aegre, tenebitur. Si, vero, negetur, pentecosten & promulgationem legis, exacte, coincidisse, *Bellarminus*, certo certius, reliquis suis argumentis, parum, vel nihil, efficit. Uti, vero, res, cum *die promulgatae legis*, comparata est, ita, pariter, ea, cum *die exhibitarum tabularum*, se habet. Stante, enim, sententia *Augustini*, si, quadraginta dies, tempori promulgationis legis, addantur, illae, sane, non die *decimo septimo Tamuz*, quod, eundem, laudatus Pater intendit, sed die *decimo quarto*, *hujus mensis*, a DEO, Israelitis concessae fuissent. Atque haec prioris sententiae summa esset: nunc, etiam, de posteriori, paucis dispiciendum erit, quae tota istis quinquaginta diebus, a paschate, ad pentecosten, numerandis, innititur, quos ut obtineat, maxime, in eo, occupatur, ut, diem tertium, in quem Israelitae parati esse debebant, sextum mensis *Sivan* fuisse, evincat. Et, sane, fatendum, tantum non omnes huic opinioni subscribere, quia, uti CALOVIVS (y) annotat, inter omnes Interpretes, de eo, convenit, *τομο. Τεσισον*, quinquagesimo die, post exitum, ex Aegypto, factam esse. Quamvis, autem, omnes in die, promulgationis legis, conveniant, in numeratione, tamen, horum dierum, non parum, a se invicem, discedunt: quidam, enim, statuunt, populum Israeliticum, *tertio*, *demum*, *die mensis tertii*; quidam, vero, *primo die*, desertum, Sinai, ingressum esse. Inter illos *Bellarminus* refert *R. Salomonem & Lyr anum*, quibus *Cornel.*

a Lapide,

(x) *Primo tomo, Disputat. Controv. sept. gen. Lib. III. de cultu Sanct. cap.*

XIII. (y) *Bibl. illustr. tom. I. Part. I. ad Exod. XIX, 1.*

a Lapide, & alios Pontificios, adjungimus; his, vero, reliqui, fe-
re, omnes, cum ipso ABVLENSI, (z) sunt annumerandi, quan-
quam Bellarminus, & Cornelius a Lapide, postremum, ideo, cul-
pent, quod, mensis tertii die tertio, legem promulgatam dicat,
(a), & hunc diem non, cum Augustino, quinquagesimum, a pa-
schate, sed quadragesimum nonum, secundum Bellarminum,
quadragesimum octavum, vero, secundum Cornelium, fuisse,
statuat. Quicquid, autem, hujus rei sit, sufficit nobis, Abulen-
sem, alio in loco, asserere, DEVM, sexto die, mensis Sivan, le-
gem promulgasse, quamvis ipse ignoret, quae sententia alteri sit
praefenda. Supposito hoc, promulgationis legis, die, uti,
jam antea, monstravimus, additis quadraginta diebus, ultro se-
quitur, decimo septimo mensis Tamuz, tabulas foederis, priores,
a DEO, datas fuisse. Iam nobis definire incumberet, utra ha-
rum sententiarum vera, utra, vero, falsa sit? quod, licet
ob rationes, jamjam, adductas, praestare non possimus, cer-
tum, tamen, est, alterutram harum cum veritate convenire.
Si, vero, per conjecturas, res esset conficienda, verisimillimum,
omnino, nobis videtur, DEVM Mosi, tabulas testimonii, deci-
mo septimo die, mensis Tamuz, exhibuisse. Hoc ipsum, autem,
non tam ex tempore pentecostes, quam ex reliquis circumstan-
tiis, circa legislationem, observatis, probatur, quod, nimirum,
uno die ista omnia, quae Exod. XIX. peracta dicuntur, absolvi
non potuerint; quare non, praeter rem, cum Abulensi, & Ca-
lovio, supponendum esse, existimamus, die primo, mensis tertii,
Israelitas in desertum, Sinai, pervenisse, altero, Mosem, ad DEVM
ascendisse, & mandata, ab ipso, ad populum accepisse, tertio,
eundem Mosem, seniores congregasse, eisque mandata DEI ex-
posuisse, quarto, iterum, ad DEVM, ut responsum populi refer-
ret, rediisse, & sexto, demum, die legem promulgatam, sicque,
decimo septimo die, mensis Tamuz, tabulas foederis, priores, da-
tas fuisse. Vna, adhuc, controversia, paucis, hic, attingenda

(z) l. c. ad Exod. XXIV. quaest. 21. f. 20. (a) ibid. ad Exod. XIV. quaest. 10.

genda restat, utrum, videlicet, *sex isti dies*, quibus Moses, in monte, stetit, cum, famosis illis, *quadraginta diebus*, computandi sint? Quum, autem, quaestionem hanc, non tantum *Abulensis*, jam tum, prolixè satis, tractaverit, verum, etiam, eadem ita comparata sit, ut calculum nostrum non turbet, breviter nos, hic, expediemus. Non connumerari sex illos dies cum quadraginta reliquis, *Tostato* teste, communiter, *omnes Iudaei* existimant, sentiuntque, illos ipsos, pro istis sex diebus accipiendos esse, qui, ab initio mensis *Sivan*, usque ad legislationem, effluerunt. At haec cum Scriptura non conveniunt: *Exodi*, enim, *XXIV.* docetur, nubem, in monte Sinai, demum, postquam Aaron, Nadab, Abihu, & Seniores, DEVM vidissent, Mo- sen obtexisse, DEVMque, e medio nubis, septimo die, eundem vocasse.

§. XVII. Ad tempus, exhibitionis tabularum, referri, etiam, potest quaestio: *Quare DEVS, ante consensum populi in praecepta, judicialia, & caeremonialia, tabulas non concesserit?* Propo- nit illam *ABULENSIS* (b), &, simul, promte, ad eandem re- spondet. Videtur, autem, ab initio, DEVM statim, post con- sensum in leges morales, populo tabulas foederis largiri potuis- se, quia hae, tantum, *X. praecepta*, non *Expositiones*, quod su- pra explosimus, nec *leges caeremoniales, & judiciales*, in se con- tinebant. Sed, hoc, nondum omne negotium conficiebat: in- tendebat, enim, DEVS Ecclesiam suam V. T., in populo Israe- litico, fundare, eandemque, typis, & umbris, Christum respi- cientibus, celebriorem reddere, quare &, antequam DEVS foe- dus, cum populo, iniret, consensus, quoque, hujus gentis, in praecepta, caeremonialia, & judicialia, requirebatur. Quum, itaque, foedus, ante hunc consensum, firmari non potuerit, ne- que tabulae foederis, quae de hoc ipso, si Israelitae, se inter at- que DEVM foedus percussum fuisse, negarent, testarentur, eos- que falsitatis convincerent, dari potuerunt. Plura, ne falcem

P

in

(b) *l. c. ad Exod. XXIV. quaest. 2. f. 5.*

in alienam messem immisisse videamur, non addimus, sed reliqua Theologis, potius, dijudicanda relinquimus.

§. XIX. Quid, autem, DEVS, tabulis hisce, intenderit, vel exinde, facile, patescit, quod eadem, & *tabulae foederis*, & *testimonii*, appellantur; unde, etiam, illa, quae, de his nominibus, supra, annotavimus, denuo, hic, repetenda veniunt. Breviter, ut nos expediamus, non, alium in finem, tabulae foederis datae fuerunt, quam, ut, in arcam repositae, de foedere, DEVM inter atque populum Israeliticum, uti dotales tabulae, de sponsaliis, testarentur. Dolendum, itaque, quod tabulae nostrae, *finem* illum, qui, a DEO, ipsis destinatus erat, obtinere non potuerint: Legitur, enim, in Scripturis, easdem, a Mose, ad radices montis, Sinai, contractas fuisse. Mirari quis vel audaciam, vel temeritatem, hujus sanctissimi viri posset, quod tam pretiosum cimelium, ab ipso DEO fabricatum, & scriptum, quum illud vix accepisset, adhuc, antequam ad populum detulisset, jamjam, corruerit. At, si rationes, quibus ille, ad hoc ipsum suscipiendum, motus fuit, considerentur, facile patebit, eundem, optimo illud jure, fecisse, eamque, adeo, ob causam, neque iram, neque poenam, divinam, incurrisse. In constituendis, autem, hisce rationibus, quidam *in excessu*, quidam *in defectu*, peccant, illi, vero, maxime, probandi sunt, qui *media*, atque, adeo, tutissima, *via*, incedunt. Terminos *Rabbini* excedunt, dum, inter illos, *R. Salomon* somniat, Mosen, ex monte, Sinai, descendentem, ad radices ipsius, tabulas respexisse, atque animadvertisse, quod literae, ex iisdem, evolaverint, sicque illae rase manserint; quum, vero, tabulae, saltem, propter literas ipsi datae fuerint, illis deficientibus, Mosen iratum, easdem, tanquam inutiles, abjecisse. Egregie, hoc commentum ABULENSIS (c), perstringit, ostendendo, *R. Salomonem* male supponere, Mosen, ideo, exarsisse, quod literae evanuerint, quum, tamen, in Scriptura legatur, eum, postquam vitulum aureum

(c) *l. c. ad Exod. XXXII. quaest. 29. f. 217.*

aureum vidisset, iram concepisse, & tabulas abjecisse. Dato, autem, *Abulensis* pergit, avolasse literas, sine dubio, vel illae figurae, in tabulis sculptae, auferunt, per aërem volitantes, vel superficies lapidis, quibus literae incisae erant, exciderunt. Utrumque est absurdum: prius, quoniam *Accidens*, sine subjecto inhaesionis, existere non potest; posterius, quia Moses, hac ratione, nihil, in manibus, retinuisset: non, enim, tantae crassitudinis tabulae erant, ut, ab utraque parte, superficies ipsarum, quae praecepta moralia insculpta habebant, separari, &, tamen, adhuc, aliquid remanere potuerit. Alii *Rabbinorum*, apud *MUNSTERVM* (d), meliorem, quadantenus, rationem suppeditare videntur: Mosén, videlicet, quamprimum vitulum conspexisset, ita exhorruisse, ut, omnibus viribus destitutus, tabulas, ulterius, manibus suis, tenere non potuerit; quibus, tamen, annotandum erat, Scripturam asseverare, Mosén, quum vitulum vidisset, non exhorruisse, sed iratum fuisse; nunc, autem, experientia teste, ira, potius, vires auget, quam imminuit, unde, majori jure, statuendum foret, Mosén, quum populo, ob idololatriam commissam, iraceretur, robustiorem, non debiliorem, factum esse. Condonanda, tamen, haec sunt *Rabbinis*, natura, quasi, ad fingendum pronis, & in hac arte, si quae dicenda est, multo felicissimis; magis hic notari meretur *CLERICVS* (e), vir, non, tam, eruditione Christiana, quam, ethnica, celebris, qui Scripturas non aliter, quam *Cornaei Aristoteles, ex orco rediurus*, a *Dan-havvero*, autem, in orcum, iterum, detrusus, inspicere videtur. Hic, enim, ad locum, in quo refertur, Mosén tabulas confregisse, delatus, ita scribit: *Irati, praeter modum, si quid teneamus, id solo, saepe, illidimus, neque quidquam aliud, hic, quaerendum.* At, illud *Clericus* istis, qui sensibus destituuntur, persvadeat; quomodo, enim, Moses, ex mero affectu humano, tabulas abjicere potuisset, quum *DEVS* eidem, antea, jamjam,

P 2

pecca-

(d) ad *Exod. XXXII.* (e) *Comment. in Pentateuch. ad Exod. XXXII. 19. f. 162.*

peccatum, a populo Israelitico, commissum, revelasset, neque ipse a delicto, quod, tamen, hoc in negotio, DEVS eidem, nullibi, exprobrat, absolvendus esset. Cautius, itaque, alii procedunt, qui statuunt, Mosen, viso vitulo, non humano affectu, sed zelo, & instinctu, divino excanduisse, cui rationi, adhuc, aliae, non absque fundamento, jungendae veniunt. Harum potiores sunt, quod Moses Israelitas tanto beneficio, imo & ipsa legislatione, indignos judicaverit, ad quam sententiam *Rivetus*, *Lundius*, *Lyra*, aliique, propendent; porro, ut populum commoveret, & confunderet, videntem, tam pretiosas tabulas, ob scelus designatum, contractas esse, quod *Münsterus* amplectitur, utque, hac ratione, iram DEI accensam, adumbraret, quod, denuo, *Riveto* arridet, &, tandem, ut praecaveret, ne, si, cum solita mansuetudine, quae in ipso, *Num. XII, 3.* laudatur, populum reprehendisset, hic peccatum commissum, leve, admodum, reputaret. Iam, ex, haecenus, dictis, sine ullo negotio, quaestio illa decidi posset, *utrum, scilicet, Moses, tabulas foederis frangendo, peccaverit?* quam tamen, quum ad forum nostrum non spectet, hic, praetermittimus.

§. XIX. *Locum, ubi Moses tabulas foederis confregit*, Scriptura S., clare, determinat, quando *Exod. XXXII, 19.* dicit: *יִשְׁבֵּר אֶת־הַלְּחֹת תַּחַת הַר* *fregit tabulas sub monte*, quod idem est, ac, *ad radices montis*; quamvis, alii, in humilioribus locis montis, id factum fuisse, existiment. Quare, vero, Moses non alibi, quam ad radices montis, Sinai, tabulas, fregerit, curiose, admodum, *ABVLENSIS* (f) quaerit, &, satis dextre, duplici modo, ad propositam quaestionem, responderet. *Primo*, Mosen non prius tabulas abjecisse, quam vitulum conspexisset, hunc, autem, non, nisi ad radices montis, eundem animadvertisse, ideoque &, ibidem, tabulas confregisse. *Secundo*, justum non fuisse, ut, foedere, a parte Israelitarum, violato, tabulae foederis, ulterius, portarentur, quam ad locum illum, in quo iidem substiterunt, quum foedus, cum DEO, percuterent, atque, hinc, Mosen

(f) *l. c. ad Exod. XXXII. quaest. 30. f. 218.*

Mosen, instrumentum, quoque, foederis, ad radices montis, corruptisse. Contigit *id eodem die, quo tabulae datae fuerunt*, nimirum 17. Tamuz, id quod Doctores Mischnici (g), his verbis, testantur: חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמו בשבעה עשר בתמו נשתברו הלוחות ובטל התמיד והובקעה העיר ושרף אפוסטמוס את התורה והעמיד צלם בחיכל: *Quinque res luctuosae patribus nostris acciderunt, die septimo decimo, mensis Tamuz, sive Iunii. Nam XVII Tamuz, fractae sunt tabulae legis: cessavit iuge sacrificium: urbis moenia perrupta: lex, ab Apostemo, combusta, idolumque in templum statutum.* Hoc ipso die, praecise, id factum esse, *Talmudistae*, sequenti computandi ratione, a LVNDIO (h) adducta, probare conantur, quam, ideo, huc reservavimus, ne, supra, in nectenda Chronologia, exhibitarum tabularum, prolixitas rem obscuriorem redderet. Ita, autem, ista se habet: מנלן דתנינן בששה לחדש נתנו עשרת הדברות לישראל רבי יוסי ואמר בשבעה בו מאן דאמר בששה נתנו בששה נתנו ובשבעה עלה משה מאן דאמר בשבעה בשבעה נתנו ובשבעה עלה משה רכתיב ויקרא אל משה ביום השביעי וכתוב ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר והיה משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה עשרים וארבע דסיון ושיתסר דתמו מלו להו ארבעין בשביסר בתמו נחית אתה ותכרינחו ללוחות וכתוב ויהי כאשרי קרב אל המחנה וירא את העגל ושלך מידיו את הלוחות וישבר אותם תחת ההר:

i. e. *Vnde constat, hoc ipsum, tum, accidisse? Resp. Ex traditione hac: In sexto, mensis Sivan, seu Maji, data sunt decem praecepta Israelitis. R. Iose, autem, dicit in septimo, ejusdem mensis, data fuisse. Itaque, secundum illum, qui dixit, in sexto, data esse, concedamus, ponamusque, eo die data esse, ita, ut, septimo die, Moses montem ascenderit. Rursus, secundum ejus*

P 3

sen-

(g) *Seder Moed, Massechet Taanith, cap. IV. n. 7.* (h) *Notis, ad hunc Mischnae locum.*

sententiam, qui statuit, septimo data esse, faciamus ita accidisse, ita tamen, ut Moses septimo, etiam, die montem, ascenderit. Scriptum, namque, est Exod. XXXIV. 16. Et vocavit Moſen in die ſeptimo. Et, mox, ſubjungitur: Et venit Moſes in medium nubis, aſcenditque montem, ſuitque, Moſes, in monte, 40. dies et 40. noctes, nimirum, 24. dies Sivan, ſeu Maji, et 16. dies Tamuz, ſeu Junii, unde 40. dies exſurgunt. In ſeptimo decimo Tamuz deſcendit, fregitque tabulas, ut ſcribitur. Exod. XXXII. 19. Et factum eſt, ſimul ac appropinquaret caſtris, videretque vitulum, ut conjiceret tabulas, e manibus, frangeretque eaſdem, ſub ipſo monte. Haec erant generaliora, de tempore, quo tabulae fractae fuerunt, quibus ſpecialiora FRIEDLIBIVS (i) ſuperaddit, quando inveſtigat, an primo, ſtatim, ſolemnitatis iſtius, quam Iſraelitae vitulo paraverant, die, Moſes acceſſerit? Ad quam quaestionem, Vir Cl. cum Lira, affirmando, reſpondet, hac, potiſſimum, cauſſa permotus, quod e veſtigio, poſteaquam Iſraelitae, idololatrae, peccaſſent, DEVS Moſi dixerit: *wade, & deſcende, peccavit populus, quem eduxiſti, e terra Aegypti, & quod Moſes, quum, ex monte, deſcendiſſet, populum ſuum, adhuc, coram fictitio Deo, jubilantem invenerit: cui ſententiae, ob ſummam probabilitatem, qua ſe commendat, & nos ſubſcribimus. Memoriam, tandem, hujus diei, ad noſtra uſque tempora, jejunio, in 17. menſis Tamuz, ordinato, Iudaei conſervarunt, uti, ex Calendario Ebraeorum, patet, quod Genebrardus in Latinum ſermonem tranſtulit, ſuiſque Commentariis, in Pſalmos, praemiſit. De hoc jejunio nihil, in libris Moſis, legitur; ſiquidem, in iſtis, tantum, unicum jejunium, quod in decimum diem Septembris, quo, annuatim, Feſtum Expiationis celebratur, incidit, Levit. XVI. & XXIII. populo Iſraelitico injungitur. Habent, tamen, Rabbini, quo ſe recipiant, dum Zach. VIII. 19. quatuor jejuniorum, jejunii quarti, jejunii quinti, jejunii ſeptimi, & jejunii decimi, menſis,*

(i) Theol. Exeget. V. T. Exodo Artic. III. Claſſ. VII. cap. XXXII. 7. quaest. 43. f. 176.

sis, mentio injicitur. Per *jejunium*, itaque, *quarti mensis*, jejunium, die decimo septimo, mensis Tamuz, instituendum, intelligunt, quod, an, ex his verbis, sufficienter, probari queat, nos, cum ipsis *Rabbinis*, ignoramus. Quicquid, autem, sit de fundamento hujus jejunii, sufficit, Iudaeos, die dicto, jejunare, quod, tamen, non tantum, propter tabulas fractas, faciunt, sed etiam, prout antea, ex loco Talmudico, percepimus, quod, hoc die, oblatio quotidiana cessaverit, legis exemplar combustum, idolum, a Manasse, in templo, erectum, urbs Ierusalem, secunda obsidione, rupta, &, pars murorum, disjecta, fuerit. Imo, non, tantum, infortunia sua, hoc, praecise, die, jejunio publico, dolent, sed; quoque, *BVXTORFIO* (k) teste, sequentes, qui, ab hoc die, usque ad nonum, mensis Ab, intercedunt, a-tros, & infaustos, judicant.

§. XX. Per quod, ceteroquin, *praeceptum, fissura tabularum, facta sit?* de eo, curiose magis, quam utiliter, disputatur, in primis, quum, hac de re, neque per conjecturam, aliquid assequi queamus. Producit, tamen, *ABULENSIS* (l) quosdam, qui existimant, per praecceptum, de Sabbatho, easdem fractas esse. Rationem, sententiae suae, hanc addunt, omnia praeccepta, in tabulis scripta, ad *Ius naturae*, tanquam *primas conclusiones*, pertinere; praecceptum, autem, de Sabbatho, maximam partem, *caeremonialia*, in se continere, hincque fissuram, hoc in loco, contigisse. Quam vana, vero, & inepta, haec sint, evidenter, laudatus *Abulensis* monstravit: si, enim, hoc concedendum esset, Moses, tantum, unam tabulam confregisset, quia in una, saltem, praecceptum, de Sabbatho, scriptum erat, quod, tamen, falsum, quum Scriptura utramque fractam esse, clare, pronunciet. Deinde, notandum, quod & illi, qui hoc somnium fingunt, affirmant, in praeccepto, de Sabbatho, quaedam caeremonialia reperiri, rem ipsam, tamen, non nisi mo-
ralem,

(k) *Synagog. Iud. cap. XXX. p. 565.* (l) *l. c. ad Exod. XXXII. quaeest. 28. f. 216.*

ralem, & Iuris naturae, esse, quodq; praeterea, statuendum sit, quum tabulae, ex utroque latere, scriptae fuerint, fissuram, tam, per praeceptum, aliqua ex parte, caeremoniale, de Sabbatho, quam, per praeceptum Iuris naturae, & morale, in opposito latere, scriptum, factam fuisse. Optime, hinc, illi sibi consulunt, qui asseverant, non unam, sed ambas, foederis tabulas fractas fuisse, easdemque non in duas, vel quatuor, sed multas, partes distulisse.

§. XXI. Non, multo, saniores Iudaei videntur, qui, temerario ausu, fingunt, *Mosen, ex fragmentis tabularum, venditis, valde, ditatum esse.* Nescimus, sane, quomodo detestanda haec avaritia, cum genio sanctissimi hujus viri conciliari possit, qui magnificentiam, & divitias, totius Regni Aegyptiaci, sprevit, hisque miseram sortem, in terra Midian, praetulit. Atque, hinc, factum est, quod ABVLENSIS (m), indignatione justa, commotus, vehementer, *Rabbinos* increpaverit, quem Panegyricum, tamen, quum prolixior sit, & parum, ad rem nostram, faciat, hic, omitteremus. Nicitur, autem, hoc somnium lapide pretioso, ex quo tabulas fabricatas volunt, quem, tamen, nondum, probatum dederunt, quare & multo minus, id, quod, exinde, eliciunt, *Mosen, nimirum, fragmentis tabularum venditis, ditatum esse, admittendum erit.* Majorem illi laudem merentur, qui in id inquirunt, *quid fractio tabularum respiciat, vel denotet?* Inter hos, ABVLENSIS (n) existimat, priores legis tabulas, ideo, fractas esse, quia lex vetus sit dejecta, novaque eidem surrogata, quae sententia falsam, *Pontificiorum*, hypothesin, de Christo, novo legislatore, supponit. Aliam rationem CEDRENVVS (o) reddit, priores tabulas typum legis literalis fuisse; sed, quum obscurior ista sit, merito, & illam mittimus, simplicissimeque, cum RIVETO (p), statuimus, indicare hanc fractionem,

(m) *l. c. ad Exod XXXII. quaeft. 16. f. 17.* (n) *l. c. quaeft. 27. f. 216.*
 (o) *Compend. Hist. tom. I. f. 77. Edit. Paris.* (p) *OO. tom. I. Comment. in Exod. ad Cap. XXXIV. f. 1200.*

nem, Israelitas, foedifragos, foederis divini indignos se reddidisse.

§. XXII. Tandem, antequam tabulas foederis priores mitamus, videndum, etiam, *ubinam illae, post fractionem, asservatae fuerint, &, quorsum, tandem, pervenerint?* De priori discrepant, inter se, tam *Rabbini*, quam *Christiani*, quare quidam easdem *in arca foederis*; quidam, *extra arcam foederis, in alia cista*; quidam, tandem, *abolitas fuisse*, volunt. "Υπερον πρότερον facturi, de iis, qui ultimum locum tenent, primum agemus, quorum numerus, valde, exiguus est, ita, ut, non, nisi unicum RIVETVM (q), nunc, ipsis annumerare liceat. Hic, enim, existimat, censendum esse, abolita fuisse fragmenta priorum tabularum, quia nullibi, in Scripturis, duplicium tabularum, vel, etiam, fragmentorum, mentio fiat, & vix credibile videatur, DEVVM, monumentum illud indignationis Mosis, propter scelus Iudaeorum conceptae, in arca, servari voluisse. Quomodo, vero, ista abolitio facta sit, Rivetus non docet; verisimile, tamen, est, ipsum non putare, fragmenta tabularum, a DEO fabricatarum, & scriptarum, in loco, ubi Moses tabulas fregit, pedibus conculcata, sed potius, quod ABVLENSI (r), quamvis aliam sententiam amplectatur, non inconveniens videtur, in secretissimo aliquo terrae loco, occultata fuisse, quae, minimum, saniora sunt, somniis quorundam *Rabbinorum*, qui, Mosen fragmenta tabularum vendidisse, fingunt. Quamquam, autem, Riveti sententia non inepta sit, nihilominus, tamen, plurimi ab eadem recedunt, &, cum ABVLENSI, atque BRAVNIO (s), fragmenta, tabularum priorum, in loco, honestiori, recondita contendunt, qualis, vero, hic locus fuerit, determinare vix possunt. Plurimi, ex *Rabbinis*, sentiunt, integras, pariter atque fractas, arcae foederis inclusas fuisse, quod, teste Braunio, *Germanici*,

(q) l. c. ad Exod. XXV. 16. f. 114. (r) l. c. ad Exod. XXXII. 16. quaest. 16. f. 17. (s) Comment. in Epist. ad Hebr. cap. IX. 4. p. 503.

marici, Hierusol. (t), Babyl. Codex, Bava Batbra (u), Mejmonides (x), Abarbanel (y), aliique, affirmant. Abarbanelis verba, quae, secundum ipsius mentem, genuinum, loci i. Reg. VIII. 9., sensum exhibent, quum ad manus sint, hic, apponemus. Ita, autem, ista sonant: אֵין כַּאֲרוֹן דְּבַר אֲחֵר לֹא צִנְצְנֵתָּ הֵמָּן וְלֹא מִטָּה אֲחֵר; וְלֹא דְבַר קִדְשׁוֹ אֲחֵרָתָּ כִּי אִם הַתּוֹרָה הָאֵלֶּקֶיִתָּ הִיא הַלְּחֹתֵי הַשְּׁנַיִים ר' לַיְשׁוּבֵי וְהַנְּשִׁבְרוֹת:

i. e. *Nulla alia res fuit in arca, non urna Mannae, non virga Abaronis, vel alia res sancta; sed sola lex divina, & haec in tabulis utrisque, tam integris, quam fractis. Cum Abarbanel, & reliquis, facere videtur Patracid. ab HOTTINGERO (z) citatus, quando, hunc in modum, is loquitur: Ascendit, autem, Moses cacumen montis, Sinai, ubi DEVS ei tradidit legem, in scriptam tabulis. Cum, vero, descendisset, iterum, de monte, accidit, ut filii Israel accepissent monilia muliebria, eademque constassent; & egressum est (igni) caput vitulinum, quod illi coluerunt: quod cum Moses vidisset, abiecit tabulas, de manu, quas, confractas, Moses collegit, & arcae imposuit. Quod ad rationes Rabbidorum, quibus suam opinionem stabilire conantur, attinet, primo loco, illa est ponenda, quam, in Talmud, R. Ioseph, ex Deut. X. 2., producit, in quo loco haec verba leguntur: אֲשֶׁר שִׁפְרַת וְשִׁמְתָם. quae Iosephus, & alii Rabbin, ita explicant, quasi DEVS sic locutus fuisset: Inscribebam tabulis verba, quae fuerunt in tabulis primis, quas fregisti, & in Arcam posuisti. At, bene, BVXTORFIVS (a) monet, haec arguta magis, quam solida, esse, quum, praeter mentem Auctoris, illud וְשִׁמְתָם, quod per Futurum vertendum erat, per Praeteritum reddatur. Alii existimant, tabulas fractas in arca foederis fuisse, inde probari posse, quod, quum Moses, primum, montem conscendisset, etiam, manda-*

(t) *Codice Sebekalim, cap. VI. (u) cap. I. f. 14. r. (x) in Praefat. Iad. chafaka. (y) Comment. in Prophetas priores ad i. Reg. VIII. 9. (z) Smegmate Orient. Lib. I. cap. VIII. p. 427. (a) Hist. Arcae foed. Cap. V. p. 65.*

tum, tam de arca facienda, quam tabulis foederis, eidem imponendis, acceperit, uti ex *Exod. XXV.* apparet. Iam, autem, si statuat, arcam foederis, tantum, integras tabulas in se continuisse, concedendum fore, Mosen hoc mandatum divinum non implevisse. Sed & hoc argumentum, *Rabbinorum, Buxtorfius* evertit, dum regerit, quod hoc praeceptum aequè ad tabulas secundas referri possit, quum DEVS non ignoraverit, Mosen primas fracturum esse. *Abarbanel*, tandem, hanc rationem reddit, decuisse, ut, quae sunt ejusdem speciei, eodem loco collocentur, quod, re ipsa, factum esse, unicam, tantum, arcam, Israelitis usitatam fuisse, evincere conatur. In utroque, autem, fallitur. Prius, enim, probabili, tantum, conjectura nititur; posterius, vero, ideo, nihil probat, quod, quamvis non talis arca, quam alii *Rabbini* fingunt, praeter arcam foederis, inter Israelitas fuerit, tamen cistula quaedam, pro fragmentis tabularum, adaptari potuerit. Et quare, amplius, in refutatione argumentorum, a *Rabbinis* adductorum, desudaremus, quum Scriptura, *1. Reg. VIII. 9.* perspicue, asserat, nil, nisi duas, non quatuor, foederis tabulas, arcam, in se, continuisse. Probe, id animadvertit, contribulis ipsorum, *R. DAVID KIMCHI* (b), quando is ad verba: *Nil erat in arca, nisi duae tabulae lapideae*, adnotat: *זה ראיה כי לא היו בארון לא שברי לחות: ולא ס"ר*. *Hic habetur probatio, quod, in arca, neque tabulae fractae fuerint, neque liber legis.* Quum, autem, fragmenta tabularum, aliquorsum, collocanda sint, uti ex *Kimchi* testimonio constat, quibusdam, ex ipsis *Rabbinis*, videtur, arcam foederis eadem non comprehendisse, sed Mosen aliam arcam, pro tabulis fractis, adaptasse. Fundamentum suae sententiae *Deut. X. 1.* quaerunt, ubi DEVS Mosei injungit, ut arcam ligneam faceret, quare *R. Bechai*, a *BUXTORFIO* (c), qui, hac in re, conferri meretur, citatus, locum hunc ita explicat: *Tradiderunt Rabbini nostri p. m. hanc arcam fuisse eam, quam Moses*

Q 2

ipse

(b) ad *1. Reg. VIII.* (c) *Hist. arcae foederis, Cap. III. p. 33. 34. sqq.*

ipse fecit, non vero eam, quam fecit Bezaleel, in opere Tabernaculi. Suffragantur, & hac in parte, recentioribus Rabbinis ipsi Doctores TALMVDICI (d), qui, adhuc clarius, hac de re, loquuntur. Verba huc spectantia, ita informata sunt: תני ר' יהודה בן לקיש אמר שני ארונות היו מהלכין עם ישראל במדבר אחר שהיתה התורה נתנו בתוכו ואחר שהיו שברי הלוחות נתונים בתוכו: *Traditio est: R. Iebuda, Ben Lakisib, dixit; duae arcae fuerunt, proficiscentes cum Israelitis, in deserto. Vna, in qua reposita fuit lex, altera, in qua fuerunt fragmenta tabularum.* Illam, in tabernaculo repositam, mansisse, hanc, vero, Israelitas praecessisse, volunt, quae, quam vana, & infirma, sint, atque, ab ipsis Rabbinis, evertantur, Buxtorfius, in *Historia arcae foederis*, fuse, commonstravit. Optimum, hinc, erit, cum LVNDIO (e), statuere, fragmenta tabularum cistulae cuidam inclusa fuisse, ut, hac ratione, eo commodius, & portari, & asservari, potuerint, quae cistula, tamen, pro arca, quam Rabbini fingunt, non est habenda. Et haec de priori momento, cujus ab initio *hujus* §. mentionem fecimus, sufficiant. *Alterum*, quod restat, quorsum, scilicet, haec fragmenta pervenerint? vel tribus verbis attingemus. Illud, itaque, cum *Lundio*, ante omnia, hic, supponimus, cistulam, cum fragmentis tabularum, non, saltem, in tabernaculo, verum, etiam, in templo Salomonaeco, fuisse, locumque, in superiori conclavi, habuisse. Iam, vero, sine dubio, quam diu ipsum templum Salomonaecum stetit, tam diu, etiam, in eodem, fragmenta tabularum manserunt, & non prius, quam, in vastatione templi Hierosolymitani, perierunt. Tantum B. C. D. de *Tabulis Foederis prioribus*, cui pro assistentia gratiosa sit

IMMORTALIS GLORIA.

CONSPE-

(d) *Codice Sebekalim, Cap. VI.* (e) *von den alten Jüdischen Heiligbüchern, Lib. II. Cap VIII. num. 19.*

CONSPECTVS DISSERTATIONIS.

SECTIO I.

DE

TABVLIS QVIBVSDAM VETERVM.

§. I. *Etymologia vocis tabulae traditur.* §. II. *Tabulae, huc non pertinentes, removentur.* §. III. *Fundamentum omnium tabularum eruitur.* §. IV. *Ex publicis tabulis, tabellae, in comitiis Magistratum,* §. V. *in comitiis legum,* §. VI. *in iudiciis, adhibitae,* §. VII. *leges tabellariae,* §. VIII. *tabulae publicae, specialiter, sic dictae,* §. IX. *tabulae legum,* §. X. *tabulae XII. legum,* §. XI. *tabulae foederum,* §. XII. *tabulae civitate donatorum, Caeritum, criminales,* §. XIII. *tabulae novae,* §. XIV. *Tabularium,* §. XV. *Tabularii,* §. XVI. *Ex privatis, quae, multum, cum publicis, conveniunt, tabulae accepti, & expensi,* §. XVII. *tabulae dati, & expensi, mensae, Annales domestici,* §. XVIII. *pactionales, syngraphae, chirographa,* §. XIX. *tabulae dotales, amorum,* §. XX. *testamentorum, nec non illae, quibus testimonium ferebatur,* §. XXI. *auktionariae,* §. XXII. *Ex tabulis privatis, quae vix, vel, plane, non, cum publicis, conveniebant, epistolares; in specie, tabulae laureatae,* §. XXIII. *voivae,* §. XXIV. *tabulae naufragii,* §. XXV. *tabulae, quibus aliquid praesagiebatur, & ex quibus, somnia exponebantur,* §. XXVI. *tabulae, in conviviiis, usitatae, quibus pueri instituebantur, item, tabula R. Gamalielis, phasae lunae exhibens,* §. XXVII. *tablinum,* §. XXVIII. *tabulae pictae, & pinacotheca, tandem §. XXIX. appendicis loco, tabula aurea Helenae, quae Sectionem Sotae continebat, explicantur.*

SECTIO II.

DE

TABVLIS FOEDERIS PRIORIBVS.

§. I. *Etymologia vocum לחות הברית,* §. II. *Synonymia exhibe-*

exhibetur. §. III. *Causa efficiens tabularum foederis priorum*,
 §. IV. *modus elaborationis*, §. V. & VI. *Materia, ex qua*,
earundem exponitur, & causa, cur DEVS legem lapidibus inscri-
pserit, adducitur. §. VII. *Figura, & numerus, tabularum foe-*
deris priorum, §. IIX. *Pondus illarum*, §. IX. *Causa effi-*
ens scriptiois, §. X. *Modus scriptiois, & ipsa Scriptura, ta-*
bulis insculpta, §. XI. *Res, in tabulis, conscripta, & Rationes,*
quare DEVS legem X, tantum, praeceptis comprehenderit? §. XII.
Ordinatio. §. XIII. *Distributio praeceptorum*, §. XIV. *Locus,*
in quo tabulae exhibitae fuerunt, & Annus exhibitionis, §. XV.
Mensis, §. XVI. *Dies, expenduntur.* §. XVII. *Quaestio:*
quare DEVS non, ante consensum populi, in praecepta caeremoni-
alia, & judicialia, tabulas dederit? &, §. XVIII. *alia, quid,*
scilicet, DEVS tabulis foederis intenderit? instituitur, atque, si-
mul, de ipsa, tabularum priorum, fractione agitur. §. XIX. *Lo-*
cus, ubi Moses tabulas fregit, describitur, tempus, quo fractio con-
tigit, eruitur, & jejunium Iudaeorum, in hunc diem ordinatum,
attingitur. §. XX. *Per quodnam praeceptum fissura tabularum*
facta sit? §. XXI. *an Moses, ex fragmentis tabularum foede-*
ris venditis, ditatus sit? quidque fractio illa denotaverit? &
denique, §. XXII. *quem in locum fragmenta tabularum, post-*
ea, collocata fuerint? & quorsum, tandem, pervenerint? quae-
ritur, atque univfersum negotium, voto, concluditur.

ERRATA EXTANTIORA.

Pag. 8. in Inscriptione leg. DE TABVLIS QVIBVSDAM.
 p. 9. lin. 27. post, *excitato*, inferatur, atque. p. 18. lin. 20. pro, *cum*
illos, lege: *cum hor.* p. 21. lin. 7. post, *Aquillio*, inf. *eandem*. p. 32.
 lin. 2. post, *sunt*, inf. *necessitatem*. p. 33. lin. 17. pro, *ex defensione*, le-
 ge: *ex defensore*. p. 44. lin. 4. leg. *σημνάμενοι*. p. 93. lin. 8. post,
 dicitur, inf. haec verba, *pronunciare audeat*. p. 117. l. 22. leg. *בשבתו*.
 ibid. lin. 23. leg. *כשנש*.

Reliqua B. L. haud gravatim corrigat.

DISSER-

DISSERTATIONIS
AVCTORI-RESPONDENTI
CLARISSIMO

S. P. D.

PRAESES.

Viginti & tres effluxerunt anni, ex quo singularis ista mihi obtigit felicitas, ut TE, recens natum, ex sacro baptismatis fonte, fusciperem, &, una cum Sponsoribus reliquis, quod pietas, & religio, suadebant, devoto animo, atque pectore, exequerer. Quemadmodum, autem, tum statim temporis, ut non, auspicato, tantum succresceres, sed & a diviniore, aequae ac liberalioribus, disciplinis, probe, imbutus, in utriusque Reipublicae solatium, magis magisque, effloresceres, pia vota nuncupabam; ita tantos, in vegetioris aetatis decursu, in omni literarum genere, fecisti progressus, ut, posteaquam lauream Philosophicam, rite, & inter Eruditorum plausus, indeptus fueras,

ras, saluberrima, confestim, quae ex nebulis, quasi,
& tenebris, in lucem, tempestive, TE protrahe-
rent, consilia capeffere potueris. Utut, enim,
integris tribus, jam tum, abhinc annis, sub *Ve-
nerandi* PARENTIS TVI moderamine, in *Genui-
nos* אֲדָר יִשְׂרָאֵל *natales*, occasione Oraculi, quod,
comma decimum quintum, CAPITIS TRIGESIMI
SECVNDI, in *Deuteronomio*, TIBI subministrabat,
solide, inquisiveris; atque, anno, insuper, proxi-
me, insequenti, qui *Decimus septimus*, Seculi cur-
rentis, erat, in SECVNDI EVANGELICI JVBILAEI
memoriam, περί τῆς κριτῆς δικαίας, ἐν ἀδί-
κῳ, κρινοῦτος, *Judice*, nimirum, *juste*, non inju-
ste, *judicante*, ad vindicandum Oraculum, quod
PETRVS, in *commate primo*, SECVNDI CAPITIS,
Prioris suae *Epistolae*, proponit, contra Statores
infallibilitatis Summi Pontificis, sub umbone
WERNSDORFI, Doctoris Theologi, Celeber-
rimi, ac, de Ecclesia, & Academia, nostra, dudum,
optime meriti, *Cathedram inferiorem*, splendidis
virtutum TVARVM radiis, sapienti instituto, col-
lustrasti; nova, tamen, ista, ad quae, cum DEO,
rite, expedienda, jam nunc, TE accingis, moli-
mina,

mina, partam, variis decoribus, nominis Tvi
famam, mirifice, ut certo auguror, amplifica-
bunt. Labore, enim, in quem, ad TABVLAS
FOEDERIS PRIORES ventilandas, hodierno
die, me Parastata, ingressurus es, ex animi
sententia, exantlato, integro vix hausto spi-
ritu, in *Cathedram superiorem*, indultu Ordini
nostri, Ipsemet TE recipies, & omne
istud, quod POSTERIORIBVS FOEDE-
RIS TABVLIS, insuper, consecrasti, ne-
gotium, ita informabis, ut, vice haud sim-
plici, in Eruditorum conflictu, promte, &
erudite, super iisdem, quoque, dispicias, &
quid nobile hoc, antiquitatis Ebraicae, argu-
mentum in recessu habeat, uberiori commen-
tario, adaperias. Neque, vero, hos intra li-
mites, industria, ac ardor animi, ferventior
se continebit, sed ad summa, potius, & ultra
quae, in stadiis eruditis, humanae imbecilli-
tati progredi, haud permissum est, Numine
favente, indulgentissimo, enitetur. Hujus, e-
nim, ope, & auxilio, Tv, VIR CLARISSIME,
suffultus, proximis, abhinc, diebus, viciniore,

R

aeque

aeque ac exterar, *Academias*, eum, potissimum,
in finem, frequentare *TECUM* constituisti, ut;
una cum *VIRIS*, in summa nominum celebri-
tate constitutis, selectiores, imprimis, *Biblio-*
thecas invises, & ad ea, quae curiosiora, &
non, ubivis, obvia, sunt, utroque oculo, solli-
cite, attendas. *DEVS*, qui *PARENTI TVO*,
venerando, tot cum difficultatibus, atque mo-
lestiis, in hunc usque diem, circumvento, ἀπο
μηχανῆς, quasi, clementissime, semper, prae-
sto fuit, & in his, sigillatim, terris nostris, ad-
venam istum, atque peregrinum, per tot an-
norum series, sospitem, semper, ac incolumem,
conservavit, ille *TE*, quoque, ab omni-
bus, opum, atque fortunarum, praesidiis de-
stitutum, non, in itinere, solummodo, quod
in gloriae *ISTIVS* amplificationem, majorem-
que animi culturam, unice, suscepturus es,
vario benedictionum genere, rerumque, ad
commodam vitae protractionem, necessaria-
rum, affluentia, benigne instruet, sed &, eo-
dem isto, maximis cum emolumentis *Tuis*,
demum, superato, ad eum dignitatis, atque
feli-

felicitationis, gradum TE evechet, quo lortem,
quae durior TIBI, quoque, quodammodo,
obtigerat, mitigare, & collectos, magna cum
animi contentione, ingenii thesauros, cumu-
latissime, dispensare valeas. Et hac, quidem,
spe blandiori fretus, nihil, omnino, TIBI,
atque commodis Tuis, tribuere constituebas,
sed omnes, potius, vitae rationes, circumspe-
cte, ita, subducebas, ut ex ipso, quod RE-
GIA MVNIFICENTIA, ad eas sublevandas,
clementissime, TIBI suppeditabat, beneficio,
non aliam ob caussam, typographis neces-
saria, insimul, erogares, quam, ut conceptos
ingenii foetus, suo ministerio, isti exclude-
rent, &, fausto, eosdem, omine, orbi, qua
late patet, erudito subministrarent. Maeste
hac virtute TVA, VIR CL., &, in posterum,
etiam, nihil in TE desiderari patere, quo con-
stantiam paternam, in tot dubiis, & adversis, ca-
sibus, obsequiosa, ac devota, mente, DOMI-
NO suo comprobata, IPSEmet, quoque,
jugiter, imiteris, atque, super variis, imo in-
numeris, quae vitam hanc caducam conco-
mitari

mitari solent, calamitatibus, animo, ad tranquillitatem composito, felicissime, triumphes. Illud, enim, sponte, Ipsemet animadvertes, quod, a *Supremo Sacrorum Diribitore*, F O E D E R I S utriusque T A B V L A E & T I B I, cum in finem, unice, sint concreditae, ut a *Scripturis* Earundem, solide, imbutus, populo non morigero solum, sed cervice, etiam, duriori praedito, imo, rebelli, subinde, atque perfido, hora, qua in vineam suam I S T E Te ablegabit, animo, semper, infracto, atque imperterritito, eas proponas. In illud, itaque, sollicite, & maxima cum cura, quoad in mundanis his desertis, & asperis quasi montium jugis, M O S I S ad exemplar, constitutus eris, incumbes, ne pretiosissimum hoc *Depositum*, per T E quicquam detrimenti, unquam capiat, sed, amplissimo, potius, cum foenore, totque animarum, quae T V A E, sigillatim, custodiae, ac fideli institutioni, in posterum, committentur, intemeratum, sartum, atque integrum, ad seram usque posteritatem transmittatur. Vale. Dabam

e Museo meo, XVI Kal. Oct. A. O. R.

M DCC XIX.

AB 153000 (1)

ULB Halle 3
003 948 544

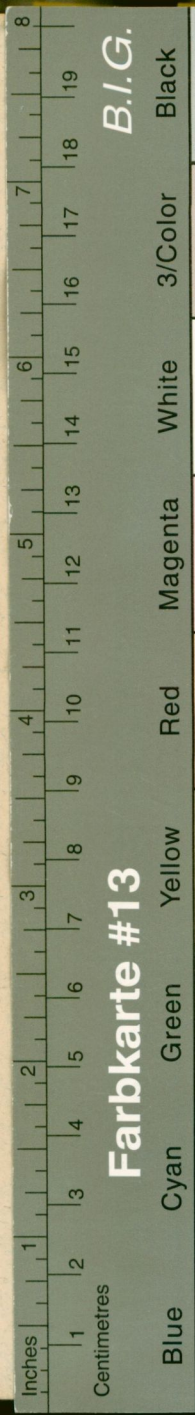
56.

R

VD 17

B.I.G.

Farbkarte #13

34.

45

I. F. M.

DE

להורות
לראשונה

SEV

FOEDERIS

ORIBVS

COMMENTATIONE

DE

QVIBVSDAM

TERVVM

RAESIDE

STOPHORO
ANNSHAVSEN

ELIQVARVMQVE ORIENTALIVM

ACVLTATIS SVAE SENIORE

I. ACAD. DIRECTORE

SACRO FONTE PIO CVLTV

R PROSEQVENDO

LICE DISSERET

AVCTOR

RICVS MICHAELIS

EMBERG. SAXO

OCTOBRIS A. ∞ D CC XIX.

TORIO MAIORI.

, Ex OFFICINA GERDESIANA.